

SOUČASNÁ A PŘIPRAVOVANÁ OPATŘENÍ RODINNÉ POLITIKY V ZEMÍCH STŘEDNÍ EVROPY

Projekt výzkumu a vývoje

Řešitel: doc. Ing. Alena Vančurová, Ph.D.

Spoluřešitelé:

prof. Ing. Květa Kubátová, CSc.,
doc. Ing. Bojka Hamerníková, CSc.
doc. Ing. Olga Poláková, CSc.
Ing. Stanislav Klazar, Ph.D.
Ing. Leoš Vítek, Ph.D.
Ing. Jan Pavel, Ph.D.

Obsah

Obsah.....	2
1 Cíle a nástroje rodinných politik	5
1.1. Rodina z hlediska utváření koncepce rodinné politiky	8
1.2. Pojetí rodinné politiky a její cíle a nástroje podpory rodin	16
2 Maďarsko	19
2.1. Současné nástroje a opatření podpory rodiny v rámci rodinné politiky.....	19
2.1.1. Legislativní opatření.....	22
2.1.2. Nelegislativní a institucionální podpora rodiny	36
2.2. Faktická účinnost současných nástrojů a opatření	39
2.3. Připravované nástroje a opatření včetně problémů, které mají řešit, reakce vlády na změny prostředí	44
2.3.1. Program 100 kroků.....	44
2.3.2. Návrhy daňových změn.....	46
2.4. Zapojení různých sektorů	47
2.5. Míra reakce na probíhající změny ve formách rodinného života a vládní ochota reagovat na změny rodinných forem.....	47
2.6. Koordinace tvorby rodinné politiky a institucionální zajištění	48
2.6.1. INSTITUCIONÁLNÍ STRUKTURA	48
2.7. Formy monitorování.....	48
3 Německo.....	49
3.1. Obecná charakteristika systému sociální ochrany v Německu	49
3.1.1. Základní nástin	49
3.2. Současné nástroje rodinné politiky	51
3.2.1. Daňový systém a jeho vazba na podporu rodin.....	51
3.2.2. Dávkový systém a jeho vazba na podporu rodiny.....	54
3.2.3. Další formy podpory rodin.....	56
3.3. Formulované, zamýšlené a připravované nástroje a opatření	58
3.4. Účinnost rodinné politiky.....	58
3.5. Zamýšlené a připravované nástroje a opatření podpory rodiny	59
3.6. Rozsah jednotlivých sektorů společnosti na podpoře rodiny	60
3.7. Politická vůle reagovat v rámci zamýšlených a připravovaných opatření na probíhající změny v rodinném životě.....	61
3.8. Formy koordinace tvorby rodinné politiky v jednotlivých státech a jak je zajištěna institucionálně	61

4	Polsko	62
4.1.	Obecná charakteristika polského systému sociální ochrany	62
4.2.	Současné nástroje rodinné politiky	63
4.2.1.	Daňový systém a jeho vazba na podporu rodin.....	63
4.2.2.	Dávkový systém a jeho vazba na podporu rodiny.....	64
4.2.3.	Další formy podpory rodin.....	66
4.3.	Zamýšlené a připravované nástroje.....	67
4.4.	Podíl jednotlivých sektorů na podpoře rodin	68
4.5.	Reakce rodinné politiky na vývoj ve společnosti.....	69
4.6.	Formy koordinace tvorby rodinné politiky a monitorování	69
5	Rakousko	70
5.1.	Současné nástroje a opatření podpory rodiny v rámci rodinné politiky.....	70
5.2.	Legislativní opatření.....	72
5.2.1.	Dávky podporující rodiny (popis a podmínky přiznání).....	72
5.2.2.	Daňová podpora	75
5.3.	Nelegislativní a institucionální podpora rodiny	81
5.4.	Faktická účinnost současných nástrojů a opatření	84
5.5.	Připravované nástroje a opatření včetně problémů, které mají řešit	87
5.6.	Zapojení různých sektorů	89
5.7.	Míra reakce na probíhající změny ve formách rodinného života a vládní ochota reagovat na změny rodinných forem.....	91
5.8.	Koordinace tvorby rodinné politiky a institucionální zajištění	92
5.9.	Formy monitorování.....	93
6	Slovensko	94
6.1.	Obecná charakteristika slovenského systému sociální ochrany	94
6.2.	Současné nástroje rodinné politiky	95
6.2.1.	Daňový systém a jeho vazba na podporu rodin.....	95
6.2.2.	Dávkový systém a jeho vazba na podporu rodiny.....	95
6.2.3.	Další formy podpory rodin.....	96
6.3.	Zamýšlené a připravované nástroje.....	97
6.4.	Podíl jednotlivých sektorů na podpoře rodin	98
6.5.	Reakce rodinné politiky na vývoj ve společnosti.....	99
6.6.	Formy koordinace tvorby rodinné politiky a monitorování	99
7	Slovinsko.....	100
7.1.	Obecná charakteristika slovinského systému sociální ochrany.....	100

7.1.1.	Příspěvky na sociální pojištění	100
7.2.	Současné nástroje rodinné politiky	102
7.2.1.	Daňový systém a jeho vazba na podporu rodin.....	102
7.2.2.	Dávkový systém a jeho vazba na podporu rodiny.....	103
7.2.3.	Další formy podpory rodin.....	106
7.3.	Formy koordinace tvorby rodinné politiky v jednotlivých státech a její institucionální zajištění.....	106
7.4.	Formulované, zamýšlené a připravované nástroje a opatření	107

1 CÍLE A NÁSTROJE RODINNÝCH POLITIK

Prosperita současných společností se primárně odvozuje od kvality a možností rozvoje lidského kapitálu, který se tvoří, kultivuje a vzrůstá především v dobře fungující rodině. Tato obecně platná a praxí ověřená teze logicky znamená, že společnost aspirující na svůj rozvoj se musí seriózně věnovat podmínkám a prostředí v němž se tento kapitál vzniká, v němž se vyvíjí a v němž vzrůstá.

V prostoru Střední Evropy se převážně pracuje s rodinnou politikou především ve smyslu určitých opatření, částečně zděděných z minulosti a určitým způsobem modifikovaných, která jsou více či méně úspěšná. Často se vyznačují nekomplexností, značnou nekoordinovaností a spíše naznačují, že stávající rodinná politika je chápána převážně jako politika pečovatelská a podpůrná, která je více méně spojována jen s ochrannými aspekty sociální politiky. Přitom to není neuvěřitelné mít komplexní a koordinovanou rodinnou politiku, ale příčinou stávajícího stavu je především složitost a náročnost samotného tématu rodiny a rodinné politiky a jejího místa ve společnosti v období měnícího se životního stylu a proměn rodinného chování v transformujících se zemích Střední Evropy, kde se trendy prosazující se v Západní Evropě v průběhu zhruba třiceti let, koncentrovaly v dynamicky se prosazující proměny rodinného chování v posledních patnácti letech. Další skutečností, ovlivňující obsah rodinné politiky a jejích nástrojů jsou měnící se podmínky v souvislosti s transformačními procesy. Svoji roli ale zřejmě hraje i chybějící vůle a nedostatečná odvaha politiků zaujmout k některým aspektům rodiny a tvorby prorodinného klimatu dostatečně jasná a zřetelná stanoviska.

Všeobecně pojato, je vypracování určitého konceptu rodinné politiky podle našeho názoru procesem, v němž nutně musí participovat a spolupracovat celá řada subjektů a musí se v něm také střetávat různá odborná hlediska - sociální, psychologická, etická, náboženská, právní, výchovná, ekonomická – a zájmy, zejména subjektů různého politického či ideového zaměření, a především i zájmy, potřeby a postoje samotných rodin. Tvorba konceptu rodinné politiky je podle našeho mínění otázkou účelného dialogu široké škály všech zúčastněných, v němž by na základě konfrontace jejich hledisek, postojů a potřeb postupně docházelo i k určitému odbornému i občansko-politickému a ekonomicky průchodnému konsensu o podobě žádoucí rodinné politiky.

Proto se věnujeme obecným východiskům rodinné politiky, všímáme si rodiny jako fenoménu současné moderní doby, včetně jejích podob a zaměřujeme se na ty aspekty, které vyžadují pozornost právě z pohledu tvorby konceptu rodinné politiky.

Rodinná politika, tak jako ostatně každá politika, má-li sloužit prospěchu občana i celého lidského společenství, vyžaduje určité etické ukotvení. Pro zkvalitnění života rodin a rodinné politiky, která k němu musí směřovat, je dnes zapotřebí oživit a posílit určité hodnoty, které upevňují a zkvalitňují rodinný život a s jejichž pomocí může rodina dobře žít a fungovat a plnit své poslání. Tyto hodnoty jsou úzce spojeny s utvářením kvalitního osobního lidského společenství – rodiny jako základu společnosti. Dále uváděné základní hodnoty plní roli východiska rodinné politiky, tzn., že jejich optikou by měla být rodinná politika utvářena, hodnocena a posuzována a jejich akceptace by se měla odrazit i ve volbě cílů a nástrojů sloužících k naplňování rodinné politiky.

Základní hodnotou, na níž musí být rodinná politika budována je humanismus. Klíčová je úcta k člověku jako jedinečné bytosti, zájem na důstojném, kvalitním a spokojeném životě jedinců v průběhu všech životních etap, které se pro většinu populace ztotožňují s žitím v rámci

různých forem soužití a podob rodin. Je žádoucí, aby se myšlenky humanismu promítaly ve vzájemných postojích všech generací: dětí, rodičů i prarodičů.

Rodina je tím nejpřirozenějším prostředím v němž vzniká a v němž se také naplňuje úcta k člověku a kde si jedinec osvojuje základní etické normy a vzorce chování. Rodina je v tomto svém poslání nenahraditelná. Náhradní řešení se hledají jen těžko a jsou vždy obtížnější, méně dokonalá ve svém efektu a náročnější na ekonomické zdroje. Respektování principu humanismu v rodinné politice podporuje soudržnost rodiny, tím i její samostatnost a nezávislost, je de facto tou nejpřirozenější prevencí před nežádoucími sociálními jevy¹ včetně ekonomických nákladů spojených s jejich odstraňováním, resp. zmírněním. Má nedocenitelné efekty pro hodnotovou orientaci občanů, zejména pak mladé generace. Bez nadsázky možno říci, že respektování této zásady je investicí do budoucnosti celé společnosti.

Rodinná politika musí respektovat svobodu a odpovědnost. Znamená to, že každý člen rodiny by měl mít možnost vlastního svobodného rozhodování a právo na rozvoj své osobnosti podle vlastních představ, zájmů, předpokladů a dispozic. Respektování svobody členů rodiny je ale současně podmíněno jejich odpovědností. V rodině jde zejména o odpovědnost dospělých členů za sebe sama i o odpovědnost všech vůči druhým, zejména těm členům rodiny, kteří si bez pomoci ostatních nejsou schopni zajistit svoji existenci, jako jsou děti a bezmocní členové rodiny. Odpovědnost v rodině je třeba posilovat z řady důvodů, zvláště však proto, že je součástí socializace jedince a projeví se odpovědnými postoji v práci i v občanském a společenském životě, brání zneužívání pomoci, která přichází vně rodiny, od státu nebo nestátních institucí, a napomáhá odstraňování sociálního parazitizmu.

Základní hodnotou z níž musí rodinná politika vycházet je zásada rovnosti. Tu je třeba chápat jak ve smyslu rovnosti všech členů rodiny v důstojnosti, právech, svobodě i odpovědnosti, tak jak jsou vymezeny právními normami, zejména v zákonech o rodině, tak i ve vztahu k tomu, že rodina představuje velice rozmanitou entitu. Lze na ni pohlížet z různých hledisek a v našem kontextu by bylo nepřipustnou chybou tento fakt nerespektovat, neboť zacházet s různými obsahy pojmu „rodina“ stejně de facto odporuje principu rovnosti. Je proto nepochybné, že rodinná politika bude muset vycházet z variability rodinných forem, zejména pak reagovat na některé její nové formy a podoby, které přináší modernizace společnosti. Významnou hodnotu pro orientaci rodinné politiky představuje solidarita. Té je nutno rozumět nejméně ve dvou významových rovinách:

- solidarita je jednak základem vnitřního uspořádání a fungování rodin a v tomto případě jde o tzv. vnitrorodinnou solidaritu. Ta je založena na sounáležitosti a odpovědnosti jejich jednotlivých členů. Solidarita v rodině znamená sdílení odpovědnosti v rodině, tj. za své blízké, za malé děti, staré rodiče, nemocné, za rodinu jako celek. Je zdrojem i odpovědného chování a postojů jednotlivce i mimo rodinu. Ten, kdo žije s vědomím této solidarity dokáže být také odpovědný sám za sebe. Tato solidarita také sleduje sociální soběstačnost rodiny, to znamená také schopnost zabezpečit základní životní podmínky svých členů vlastními silami nebo s pomocí sítě nejbližších příbuzných. Tato solidarita stojí fakticky mimo rámec oficiální redistributivní politiky státu a je třeba ji maximálně i opatřeními rodinné politiky podporovat - a to nejen z toho důvodu, že nevstupuje do přerozdělování HDP, ale i proto, že má vysokou morální hodnotu. K posílení této solidarity může dobře přispět síť poradenských a jiných služeb, které mimo jiné disponuje znalostmi, které rodina často nemá, ale s jejichž pomocí může zvládat různé problémové

¹ Jako je např. rozvod, sociální izolace a frustrace některých jejích členů, jejich nesoběstačnost, dysfunkce a selhávání ve vztahu k dětem a okolí apod.

situace rodinného života (například různé handicap, drogové a jiné závislosti, manželské krize atd.),

- jednak jde o solidaritu, která reaguje na skutečnost velice různorodé příjmové pozice rodin. Některé rodiny jsou ohroženy určitým sociálním poklesem (chudobou, sociálním vyloučením), který společnost v dané době neakceptuje jako ještě přijatelný standard a stát proto organizuje - pomocí daní a sociálních dávek - transfer ve prospěch těchto rodin. V tomto případě je nutno pečlivě zvažovat podmínky, které rodiny získávající transfery musí plnit. Úroveň jejich nastavení může sledovat v závislosti na určité ideologii různé cíle, například plošně podpořit všechny rodiny s dětmi, nebo tuto podporu podle různých kritérií diferencovat. V každém případě by nastavení těchto podmínek mělo uvážene podpořit zejména rodiny s nízkými příjmy, čelit možnému zneužívání dávek a podpor a zároveň respektovat fakt, že ekonomické možnosti transferových plateb jsou vždy limitovány.

V rodinné politice hraje významnou roli i fenomén sociální spravedlnosti. Znamená to, že rozdíly existující zejména v příjmech i životních šancích mezi jednotlivými typy rodin a jednotlivými rodinami nepřekročí určitou mez a budou společností vnímány jako přijatelné, užitečné a opodstatněné. Naplňování sociální spravedlnosti v rodinné politice je interpretováno zejména ve smyslu zabezpečování rovných příležitostí, které znamená především řešit problémy těch rodin, kde dochází k nejistotě v uplatnění jejich členů na trhu práce - vstup na trh práce a příchod do zaměstnání, opětovné návraty do zaměstnání matek s malými dětmi, ztráta zaměstnání v předdůchodovém věku - a kde existují nepřijatelné rozdíly v postavení muže a ženy a kde jsou nepřijatelné rozdíly v podmínkách v přístupu ke vzdělávání, zejména u dětí pocházejících z nepodnětného prostředí. Princip sociální spravedlnosti třeba interpretovat i v tom smyslu, že každý člen by se měl cítit zavázán přispívat k „blahobytu“ rodiny podle svých předpokladů a možností s vědomím, že jeho potřeby budou uspokojeny. Tato dimenze sociální spravedlnosti je velice významná pro podporu soudržnosti rodiny a pro naplňování její subsidiární role.

Kromě toho je třeba dodat, že uvedená axiologická východiska rodinné politiky se v každé zemi a době kombinují či modifikují s dalšími, za nimiž stojí specifické historicko- kulturní faktory, zažitá tradice i určité modernizační trendy ve vnímání rodiny, jejího poslání, funkcí, v ocenění její společenské významnosti včetně úlohy, která se v tomto směru očekává od státu. Faktory tohoto rázu je třeba citlivě zvažovat, hodnotit a posuzovat, neboť rodina je živým organismem a doznává v čase určitých změn a zároveň se vyznačuje i jistou setrvačností. Jde například o zvažování a hodnocení takových jevů jako je rozvodovost, nárůst neúplných rodin, orientace na nukleární či rozšířenou rodinu, nebo jako je variabilita rodiny, resp. jejích forem - rodiny založené na manželství, kohabitaci a jiných volných formách soužití - včetně jejich důsledků pro populační vývoj, kvalitu populace, náročnost na veřejné zdroje, rostoucí potřebu bydlení a další.

V hodnocení těchto jevů by neměla chybět optika toho, jaké důsledky budou naznačené jevy dlouhodobě mít pro společnost tj. zejména pro formování lidského a sociálního kapitálu a pro veřejné finance státu. Zdá se logické, požadovat, aby se současný chtěný individualismus, projevující se v rozličných formách uspořádání současných rodin, odrážel určitým způsobem i ve finanční rovině, to znamená, aby tyto rodiny nesly důsledky svých rozhodnutí a nestupňovaly nároky na veřejné zdroje. Rovněž je třeba vzhledem k migračním trendům a přítomnosti různých etnických skupin v jednotlivých zemích, zvažovat i vliv jiných kultur rodinného chování a zejména k nim zaujmout přijatelná stanoviska a to i ze strany veřejných finančních zdrojů státu.

Východiskem rodinné politiky musí být i občanská a sociální práva zakotvená v Ústavě a v ratifikovaných nadnárodních dokumentech, jako je Listina základních práv a svobod, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Evropská sociální charta, Úmluva o právech dítěte a další.

Nutné je ještě zdůraznit již zmíněné velice významné východisko a to determinaci rodinné politiky státu ekonomickými zdroji. Tato otázka se aktualizuje zejména v souvislosti se stále přetrvávající představou části veřejnosti o nutnosti existence štedrého sociálního státu. Aktualizuje se i v souvislosti s nutností dostát závazkům, které státům plynou z nadnárodních dokumentů, ale i v důsledku již zmíněné variability rodin a jejich větší sociální zranitelnosti a v důsledku nepříznivé situace veřejných financí a to vše při relativně vysoké daňové zátěži občanů i firem. Na tomto místě lze jen dodat, že jsou možné různé scénáře financování opatření rodinné politiky státem, ale zdaleka ne všechny jsou dlouhodobě ekonomicky (ale i společensky) schůdné. Rodinná politika státu musí vždy respektovat dané možnosti produkce ekonomických zdrojů a musí být koncipována na principu jejich rozumné dostatečnosti.

Východiskem pro rodinnou politiku také musí být základní myšlenkový koncept stále probíhající sociální reformy, který lze stručně vyjádřit jako vědomé posilování role jedince i rodin ve vztahu k vlastní existenci a životním podmínkám. Reformy zdůrazňují potřebu existence rodiny odpovědné, samostatné, která je závislá především sama na sobě a která funguje na principu subsidiarity a která tudíž tlumí své nároky na státní dávky a podpory.

1.1. Rodina z hlediska utváření koncepce rodinné politiky

Předmět zájmu rodinné politiky, to je rodina sama a rodinný život, není z hlediska utváření konceptu rodinné politiky zdaleka jednoduše vymežitelný, jak by se mohlo na první pohled zdát. Rodina a způsob života v ní mají mnoho podob a forem, které prochází určitými vývojovými stadii, ať již z hlediska celého jejího životního cyklu či ve smyslu historickém. Je také determinována řadou rozmanitých faktorů, kulturních, etických, náboženských, ekonomických atd. To vše na různé rodiny může působit a působí velice rozličnými způsoby. Je tedy nejdříve nutné přiblížit samu entitu rodiny, ujasnit si, co by se mělo pro účely rodinné politiky pod pojmem rodina chápat, včetně toho na jakou příčku společenských priorit rodinu zařadíme. To považujeme za nezbytně nutné, aby bylo zřejmé jakouže realitu chceme vlastně s pomocí rodinné politiky, jako určitého systému opatření ovlivňovat, a zda takové snahy a v jakém směru jsou nosné a zda mají také naději na úspěch:

Rodinu je nepochybně třeba jednoznačně zařadit mezi společenské a životní priority.² Důvody jistě není třeba podrobně rozvádět a byly již naznačeny v předchozím textu. Stručně řečeno plynou z její samotné podstaty spočívající v zachování lidského rodu i z rolí, které plní ve vztahu k formování a kultivaci lidského a sociálního kapitálu: rodina není jen pouhým výrobním střediskem a producentem faktoru práce, ale vytváří i sociální kapitál ve formě kompetencí k bytí, předávání a sdílení hodnot, které dávají životu smysl, rodiny generují důvěru, solidaritu, formulují rozmanitá očekávání, předpoklady pro konsensuální postoje

² Rodina - zdroj lidského kapitálu Evropy v 21. století. Nezbytnost národní, regionální a nadnárodní rodinné politiky. Sborník z česko-německo- rakouské konference. Národní centrum pro rodinu, Brno 2001

apod. Všechny tyto naznačené aspekty spojené s existencí a fungováním rodiny mají povahu zdroje.

- Současná rodina je zároveň záležitostí jak soukromá, tak i veřejná. Je prostředím, v němž si její členové tvoří své soukromí a individualitu a usilují o autonomní postavení rodiny ve vztahu k okolí. Současně je čím dál více i záležitostí veřejného zájmu státu, který do života rodin určitými způsoby vstupuje a zasahuje tím že rodinu podporuje, reguluje vztahy mezi jejími jednotlivými členy a usiluje o lepší podmínky jejího dobrého fungování. Děje se tak především prostřednictvím právních norem (týkající se např. institutu manželství, rozvodu, interrupcí, ochrany matky, práv dítěte apod.), dále prostřednictvím pomoci státu rodinám cestou různých dávek a podpor směřujících k lepšímu ekonomickému statusu rodiny a také prostřednictvím určité institucionální struktury (školství, sociální služby, zdravotnictví aj.). Koncept rodinné politiky musí respektovat fakt, že rodina i rodinný život se rozvíjí a i nadále bude rozvíjet v rámci této duality. Zásahy státu mají tendenci zeslabovat závislost rodiny na nich samých a širších příbuzenských vazbách, sousedech, občanské výpomoci apod. a dokonce zeslabují i vzájemnou závislost uvnitř rodiny, mezi jejími jednotlivými členy. To sice neruší autonomii rodin vůči státu a jeho představitelům (úředníkům, učitelům, zdravotníkům), ale zeslabuje ji, včetně možných negativních vlivů na fungování rodiny. Naznačené zásahy státu do života rodin musí být ve vztahu k rodině jako soukromému a intimnímu prostředí proto citlivě vyváženy.
- Rodina jako soukromá intimní, uzavřená jednotka si zachovává i do dnešních dnů jeden užitečný (a stěží někým zastupitelný) rys či schopnost. Umožňuje totiž, aby se každý její člen rozvinul v autonomní osobnost - neboť jedinec se stává sebou samým jen prostřednictvím druhých a tedy i prostřednictvím rodiny. Umožňuje také rodině naplňovat její niterně osobní představy a ambice, které do fungování rodiny vkládá ona sama, které vkládá do oblasti citové, morální, kulturní apod. Rodina, nebo alespoň mnohé rodiny tuto svojí intimitu a nezávislost natolik opravdově a intenzivně vnímají, že intervence zvenčí, zejména ze strany státu, vnímají jako nežádoucí a svazující nebo jako projev toho, že rodina selhává.
- Současnou rodinu charakterizuje sílící individualismus a egocentrismus vlastního „já“.³ Prosazování vlastních zájmů nad zájmy společnými rodinu destabilizuje. Nečiní ji sice zbytečnou, protože život v páru a s dětmi (dítětem), ať již v manželství či mimo ně, zůstává nadále uznávanou hodnotou oproti bezdětnému stavu. Uznává člověka, jeho osobnost, kompetence, individualitu apod. a dává mu pocítit, že není jen elementem žijícím podle logiky trhu práce a sociální soutěživosti. Nicméně skutečnost, že současná moderní rodina stojí na primátu citových vztahů a respektování individuality má za následek, že vedle rodiny založené na manželství, se realitou stala řada dalších forem chtěného individualizovaného soužití - nesezdaná soužití, oddělené soužití, soužití trvale svobodných aj. Je proto namístě klást si otázky typu: Co je ve světle těchto změn „rodina“? Bude třeba ji definovat či redefinovat? Bude žádoucí přistupovat k těmto formám životního stylu stejně jako k rodinám založeným na manželství a proč? Nebo bude nutno volit diferencované přístupy a nakolik a v čem? Tyto a podobné otázky

³ De Singly F.: Sociologie současné rodiny. Portál, Praha 1999

vyvstávají před současnou rodinou politikou a představují velice složité zadání jak na tyto proměny reagovat⁴.

- Problematicnost uspořádání rodiny spočívá v současné době v tom, že je vnímáno jako omezení osobních práv a svobod občana, jako omezení v nezadatelném právu občana na to, uspořádat si svůj život včetně výchovy dětí podle vlastních představ. Stát musí samozřejmě tato práva respektovat, je nakonec jejich garantem. To znamená, že stát musí respektovat i četné formy neformálních, nemanželských partnerských soužití. Problémem je, že takováto soužití jednak mnohdy neplní dobře funkce, které se očekávají od rodiny, zejména směrem k výchově dětí, a jednak vytvářejí daleko větší tlak směrem k solidárním fondům tj. zdrojům veřejných rozpočtů a jsou z nich zpravidla ve větší míře podpořeny, ve srovnání s rodinami založenými na manželství. Podle našeho mínění zde dochází k určitému narušení principu svobody a odpovědnosti.
- Stát jako garant práv všech občanů musí dbát i na to, aby lidé, kteří dávají přednost různým formám neformálního soužití, nesli za svá svobodná rozhodnutí, na něž mají právo, také větší odpovědnost. V každém případě by stát měl hledat cesty a mechanismy k tomu, aby nepodporoval takové chování⁵, které se v posledních letech rozšiřuje a které je jen účelově zaměřeno na získání větších podpor a dávek od státu. Společenská závažnost různých forem neformálního individuálního soužití spočívá také i v tom, že díky těmto novým formám soužití dochází k odkládání rodičovství případně k jeho úplnému odmítání⁶. V současné době klonící se všeobecně k podpoře subjektivismu a k respektu lidských práv a svobod by společnost neměla brát na lehkou váhu to, co ji může podlomit a rozvracet.

Rodinná politika musí pracovat s nejrůznějšími konkrétními podobami rodin, do nichž se tyto dostávají jak vlivem průběhu životního cyklu tak i vlivem jistých modernizačních procesů a trendů vyvolaných změnami v hodnotových orientacích lidí, což pro rodinou politiku znamená volbu rozličných přístupů, schémat, i konkrétních opatření. V této souvislosti uvádíme následující poznámky k nejběžnějším typům rodin na příkladu situace v České republice:

Vícegenerační rodina – vnímání rodiny v dříve běžné a tradiční vícegenerační podobě není z hlediska utváření konceptu rodinné politiky rozhodně určující, ale není ani možné a ani správné ho zcela pominout. V našich poměrech jde zejména o třígenerační rodinu tj. o linii dětí plus rodiče (nukleární rodina) a prarodiče. Na příkladu ČR můžeme uvést, že tato forma rodinného soužití je, možná že ke škodě věci, dosti nízká v případě, chápeme-li ji jako soužití pod jednou střechou. Podle průzkumů⁷ činilo v roce 2003 zastoupení třígeneračních úplných

⁴ Řada pediatriů, psychologů, sociologů, ekonomů, ale i část politické reprezentace a veřejnosti by dala přednost rodině založené na manželství.

⁵ Zvýhodňování matek - samoživitelek (případně předstíraných samoživitelek) oproti ženám, žijícím s partnerem se nedá jednoduše vyjádřit jednou pevnou částkou, ale spíše v rozmezí. Konkrétní částky jsou závislé na počtu dětí, věku a kombinaci věků dětí (pro dávky státní sociální podpory). Pro účely dávek sociální pomoci se přidává ještě kritérium skutečných odůvodněných nákladů na domácnost a je to ještě složitější.

⁶ Rabušic L.: Kde ty všechny děti jsou? Slon, Praha 2001

⁷ Komplexní analýza sociálně ekonomické situace rodin v České republice a návrhy na prorodinná opatření, Sociologický ústav AV ČR, Praha 2003

rodin na celkovém počtu domácností v nichž žijí osoby ve věku 18-79 let přibližně 1,3 procenta, neúplných třígeneračních rodin bylo přibližně půl procenta, což znamená, že se jednalo zhruba 72 tisíc domácností. V nedávné době tento podíl mírně stoupal, ale spíše jako důsledek bytové krize než chtěného soužití mladých rodičů s dětmi s prarodiči. Ostatní příbuzenské vazby v našich rodinách zřejmě nehrají významnější roli - podle téhož zdroje jde přibližně o 0,6 procent všech domácností - a nemají u nás ani tradici. V současné době lze sledovat jednoznačný trend k poklesu vícegeneračních domácností nejen ve městech ale i na venkově. Lidé dávají přednost tomu žít samostatně v nukleární rodině. Tento trend se jeví jako pravděpodobný i do budoucna, neboť mladí lidé dnes zakládají rodiny v pozdějším věku, jsou zralejší a ekonomicky méně závislí na rodičovské či prarodičovské generaci, než tomu bylo do devadesátých let.

Význam a opodstatněnost třígeneračního pojetí rodiny však nelze omezit jen lokálním aspektem společné střechy nad hlavou. Jde a musí jít i o aspekt společně prožívaného a vzájemně obohacovaného života, při respektu k zachování soukromí a jinakosti životních stylů generací i jednotlivců v rámci třígenerační rodiny. V tomto případě tkví z hlediska koncepce význam vícegeneračního soužití jednak v tom, že širší rodina je ve skutečnosti první záchranou sítí, hrozí-li ji nějaká dysfunkce a tedy i fungování takové rodiny je pro společnost zpravidla nejméně ekonomicky náročné. Tkví i v tom, že taková rodina zřejmě nejvhodnějším a nejpříjemnějším způsobem vede své členy a zejména děti k řešení osobních, intimních, ale i veřejných a společenských problémů. Podporuje ducha nezávislosti, odpovědnosti, solidarity, pracovitosti, tolerance, loajality a je prostředím, kde se předávají hodnoty i vědomí sounáležitosti k identitě člověka. Nejde tedy jen o to, že taková rodina na sebe může převzít funkce, které v případě jiných rodin často plní jiné instituce⁸, ale zejména i o to, že rozvíjí a kultivuje citové vazby, je více soudržná a zpravidla méně náchylná k rozpadu.

Ze všech těchto důvodů je nutno dbát na to, aby rodinnou politikou byly mezigenerační vztahy a vazby umožněny a podporovány, aby rodina, pokud jsou to její preference, mohla žít spolu pohromadě, což nemusí znamenat žít v jednom bytě. Vícegenerační sounáležitost ve skutečnosti nejen že šetří veřejné zdroje, ale sama vlastně naplňuje rodinnou politiku a to zvláště tam, kde je nezastupitelná, kde je nejúspěšnější a kde se vyznačuje trvalými efekty tj. v oblasti citové, morální, etické, obecně kulturní. Sem intervenční zásahy státu v lepším případě buď nepronikají vůbec anebo působí v uvedeném smyslu spíše kontraproduktivně. Vícegeneračnímu soužití rodin je proto třeba napomáhat. Především cestou přijímání takových opatření, která vzájemnou odpovědnost a solidaritu v takové rodině umožní a podpoří, aby si v řešení svých problémů dokázaly pomoci rodiny samy.

Vícegenerační soužití v uvedeném slova smyslu bylo a je normou a zůstane jí zřejmě i nadále. Bude se však rozvíjet v některých změněných podmínkách jako je například zvyšující se věk prarodičovské generace, náročnost na pracovní výkon na trhu práce rodičovské generace, selhávající výchovná funkce školy nebo i rodiny u generace dětí.

Bylo by chybou počítat s tím, že nukleární rodina může žít v izolaci od širších rodinných vazeb, i když trend k osamostatňování rodin zejména mladých může tuto skutečnost poněkud zastírat. Rovněž by bylo chybou se domnívat, že zajištění občanů ve stáří se rodin netýká a že je to výlučně věcí státu. Vzájemné mezigenerační vztahy v rámci širší rodiny bude třeba uspořádat jak s využitím pomoci státu, kdy nemusí jít jen o finanční dávky, ale i o nepřímou podporu rodin prostřednictvím daňového zvýhodnění, opatření v oblasti bydlení, zdravotní

⁸ například státem, nebo nestátní sférou organizovaná zařízení pro děti, staré občany apod.

péče i o nabídku dostupných služeb a to nejen těch tradičních poradenských, pečovatelských apod., ale i těch které se i s růstem příjmové pozice rodin jistě významněji rozvinou, jako jsou hlídání a péče o děti, výkon domácích prací apod., a to i s využitím obcí a jiných nestátních institucí i s využitím trhu. Domníváme se proto, že by nebylo správné zmíněný trend poklesu vícegeneračních rodin interpretovat zjednodušeně a jen v tradičním pojetí. Imaginativní přístup nás navíc opravňuje k tomu, abychom si například představili, zda může nukleární rodina bez příbuzenských vazeb vůbec existovat, resp. co by se stalo, byla-li by v izolaci. V takovém případě by pravděpodobně situace byla méně příznivá jak pro rodinu samu, tak i pro společnost.

Úplná a neúplná rodina založená na manželství dvou osob různého pohlaví a tvořená jimi a jejich dětmi, vlastními či adoptivními, představuje a zřejmě bude představovat četný model rodiny v středoevropském prostředí. Není pravděpodobné, že by se v perspektivě příštích 15-20 let převratně změnily hodnoty, které společnosti celá staletí přijímaly a zatím stále přijímají jako zásadní. Také sociologická šetření dokazují, že úplná a spokojená rodina stojí v hierarchii životních hodnot na přední příčce. Tuto hypotézu rovněž podporuje fakt, že většina rodin s dětmi funguje jako úplné rodiny, které se podílejí zhruba čtyřiceti procenty na celkovém počtu domácností,⁹ ale dlouhodobě vykazují tendenci poklesu, kdežto neúplné rodiny zhruba zaujímají přibližně desetiprocentní podíl, ale jejich podíl soustavně roste. Zřejmě i rodiny, které budou z tohoto prostředí nově vznikat, se od rodiny založené na manželství nebudou nějakým dramatickým způsobem odlišovat. Zároveň je reálné počítat s určitými odchylkami, jak dokazují některé trendy v rodinném chování v posledních zejména deseti letech.¹⁰

Dnes je obtížné docenit vlivy, které budou pravděpodobně protisměrně působit na tento typ rodiny. Na jeho oslabení se jistě bude podílet rozvodovost, která dnes již nepředstavuje žádné stigma, či nepatřičnost přesto či spíše proto, že finanční rizika rozvodovosti na sebe v mnoha případech přebírá stát. Z etického hlediska jsou postoje k rozvodovosti někdy odmítavé, ale zároveň je považována za samozřejmý a přijatelný způsob ukončení nefungujícího manželství. A tento společenský náhled se asi v dlouhodobém horizontu podstatně nezmění. Může být ale poněkud modifikován samotný rozsah rozvodovosti.

Skutečností, že dochází k růstu věku snoubenců při uzavírání manželství, kdy lze očekávat jejich vyšší zralost pro manželství i ekonomicky výhodnější pozici, a vzhledem k tomu že roste i váha různých forem mimomanželských soužití - budou pravděpodobně ovlivňovat rozvodovost a působit spíše k jejímu poklesu. Někteří psychologové naopak očekávají posílení rodin založených na manželských svazcích, které může vyvolat výraznější příjmová a majetková polarizace rodin. Vycházejí z toho, že ani příliš chudé ani příliš bohaté rodiny si rozvod nemohou dovolit. Do hry by mohla vstoupit i taková podoba tohoto typu rodiny, která bude umět, či bude k tomu okolnostmi přinucena, tlumit vzájemné neshody partnerů¹¹ vedoucí k rozvodu a bude více preferovat vzájemnou toleranci v zájmu zachování všeho co dosud společně vytvořili. Bude tedy více založena na tom co je může spojovat - což je především zájem společně vychovávat děti a žít s nimi - ale i zájem o majetek, společné podnikání, společnou práci apod. Takováto formální manželství jsou a mohou být akceptována zejména proto, že jsou výrazem schopnosti spojit individuální svobodu

⁹ V České republice.

¹⁰ Komplexní analýza sociálně ekonomické situace rodin v České republice a návrhy na prorodinná opatření. Sociologický ústav AV ČR Praha 2002.

¹¹ Bez nich se ostatně žádné soužití neobejde.

v osobním životě s potřebou vytvářet pevné a trvalé svazky s jinými blízkými lidmi a zejména pak proto, že jsou prospěšná z hlediska výchovy dětí.

Lze se tedy domnívat, že model rodiny založené na manželství, i když v něčem selhávající, zůstane dominantním způsobem uspořádání rodinného života. Psychologové i pedagogové by jistě na jeho podporu dodali, že jde o typ rodiny která má obecně lepší předpoklady k plnění svých funkcí ve srovnání s rodinou neúplnou, a ekonomové by doplnili, že tyto rodiny jsou ekonomicky méně zranitelné a lépe naplňují představu rodiny jako odpovědné, samostatné a nezávislé instituce. Z hlediska zájmu společnosti je takovéto uspořádání rodinných vztahů z perspektivního hlediska nejpříjemnější, neboť manželství uzavírají lidé mezi jejichž morálně volní vlastnosti patří jak touha po vlastní rodině a dětech, tak smysl pro odpovědnost, toleranci i schopnost vzdát se části svobody a nezávislosti či svých hmotných statků ve prospěch druhých.¹²

Kromě rodiny založené na manželském svazku budou realitou – ve stále větší míře – různé formy nesezdaných soužití. Po roce 1989 nově sílí tendence k posilování nesezdaných soužití svobodných osob, odmítajících z různých důvodů jako je například nekonformita, touha po větší svobodě, praktikování manželství na zkoušku, instituci právního svazku manželství. Nesezdaná soužití jsou přitažlivá zvláště pro mladé svobodné lidi tím, že nabízejí větší svobodu a menší závaznost vztahu a menší odpovědnost vůči partnerovi, svému nejbližšímu okolí i společnosti. Je obtížné, ba nemožné vyslovovat nějaké soudy o kvalitě takových soužití. Nepochybně mohou vytvářet stejně dobré či stejně špatné podmínky pro rodinný život a výchovu dětí jako rodina založená na manželství. Zřejmě i proto je postoj společnosti k této formě soužití tolerantní. Pro budoucí orientaci rodinné politiky je důležité, že nesezdaná soužití - i když vycházejí z ryze osobních a individuálních pohnutek - se zřejmě budou rozšiřovat tím více, čím více bude z pozice samotných těchto soužití jejich postavení výhodnější ve srovnání s manželstvím založeném na právním aktu.

Neúplná rodina je formou rodiny vyznačující se největší kumulací problémů. Ty jsou spojeny zejména s nepřítomností jednoho z rodičů v rodině, častěji otce, s uspořádáním jeho vztahů k dětem, resp. k dítěti, dále s finanční situací rodiny protože jde o jednopříjmovou domácnost, a s problémy které jsou spojeny s uplatněním rodiče pečujícího o dítě na trhu práce a naposledy se skloubením jeho pracovních a rodinných povinností. V této souvislosti zvláště výrazně vyniká orientace na podporu vícegeneračních soužití rodin, neboť právě v neúplných rodinách prarodiče často plní roli chybějícího rodiče. Neúplnost rodiny má různé příčiny, nejčastěji je to rozvod, ovdovění, a život bez trvalého partnera ať již chtěný či nechtěný. Opatření rodinné politiky k těmto příčinám přihlíží a musí i nadále přihlížet už proto, že tento typ rodiny je nejvíce závislý na podpoře státu. Neúplnost rodiny z důvodu rozvodu a ovdovění je již dlouhodobě ošetřována stávajícím právním i sociálním systémem, který je třeba určitým způsobem modifikovat zejména ve prospěch dětí z neúplných rodin vzniklých rozvodem.

Ve vztahu k problémům neúplných rodin je třeba zdůraznit i další aspekt, kterým je zažitá soudní praxe v rozhodování o výživném, které vychází z nákladů na nezaopatřené dítě a nebere v úvahu reálné výdaje a jejich strukturu celé budoucí neúplné domácnosti. Ta se stane jednopříjmovou a ve struktuře jejích výdajů prudce vzroste podíl fixních nákladů spojených především se zajištěním bydlení – včetně energií a dalších služeb, pojištěním a provozem

¹² Fialová L., Horská P., Kučera M.: Současné perspektivní proměny rodiny, manželství a rodičovství. Nadace START. Praha 1995

domácnosti, který tak snižuje podíl a výši výdajů na běžné nutné potřeby, ale i právě možnost úspor připravených jako zajištění proti nepřízni. Rodinná legislativa sice deklaruje, že dítě má právo na životní úroveň rodičů, ale v praxi tuto skutečnost nezajišťuje.

Podobná je i problematika již vypláceného výživného na dítě, kde nelze podle našeho názoru požadovat automatickou valorizaci v závislosti na růstu životních nákladů, jako je tomu například u státem garantovaného životního minima, ale svůj účel by splnilo zajištění lehce dostupných specializovaných poraden a pracovišť v rámci stávajících struktur sociální sféry (státních i nestátních), které by rodičům zodpovědným za dítě z rozhodnutí soudu, bezplatně pomohly, nebo je i zastoupily, při zajištění valorizace výživného na děti v závislosti na rostoucích nákladech na děti v souvislosti v postupujícím věku dětí, způsobem a finanční náročností přípravy dětí na povolání, nákladností realizace volného času dětí smysluplnými aktivitami, které přispívají k rozvoji osobnosti, a dalších jako je sport a jiné.¹³ Současně by mohly být nápomocny i při řešení spravedlivé aktualizace odrazu pohybu výše příjmu biologického otce, jehož příjem se může významně a dlouhodobě odchylovat od stavu při stanovení výživného, což se většinou neodrazí v životní úrovni dítěte.

Pokud jde o život bez trvalého partnera, zpravidla svobodné matky s dítětem nebo dětmi, je na úrovni státní rodinné politiky obtížné rozlišit zda jde o nechtěnou volbu či o volbu chtěnou a navíc účelově promyšlenou s cílem získat maximum státních podpor. Pro státní rodinnou politiku se nabízí teoreticky tři řešení:

- zachovat svobodným matkám s dětmi stejné výhody jako v úplných rodinách,
- nebo zachovat stávající rozsah a způsob jejich zvýhodnění, nebo je ještě více oproti současnosti zvýhodnit s cílem kompenzovat danou situaci, tím jim však zároveň v podstatě nabízet neomezenou možnost pro zneužití dávkových systémů,
- anebo je znevýhodnit s cílem čelit zneužívání státních podpor.

Volba určitých řešení a revize současné praxe je nutná samozřejmě z řady důvodů naplňování funkcí rodin - výchovných, sociálních, ekonomických. Současná podpora neúplných rodin, nejčastěji v čele s matkou, vychází z formálních náležitostí, které nemusí věrně zachycovat faktický stav. Řešitelé se přiklání k prvnímu bodu, tj. k neutralitě podpory v závislosti na formě soužití (vztahuje se na systémy státní sociální podpory a sociální pomoci nikoliv ze systému sociálního pojištění), vycházejí přitom z principu, že každý rodič je primárně odpovědný a měl by nést odpovědnost za zplození a výchovu potomka. Rodiče mají povinnost se o své dítěte dostatečně postarat z titulu rodičovství a tedy kvalitu jejich péče nemůže ovlivňovat forma soužití. Sekundárně je rodič odpovědný i za formu soužití, ve které žije. Volba soužití je výsledkem jeho svobodného rozhodnutí, proto by za něj měl také nést i odpovědnost.

Reprodukce obyvatelstva je již delší dobu ovlivňována některými nepříznivými demografickým ukazateli jako je pokles porodnosti a plodnosti. Těmito vlivy je narušován dosavadní převažující model dvoudětné rodiny. Transformace středoevropských zemí po roce 1989 výrazně změnila podmínky pro populační chování rodin a tyto stojí před realitou poklesu populace a jejího stárnutí se všemi negativními důsledky. Kromě trendů založených předchozím demografickým vývojem hrají svoji roli i podmínky, do něhož se rodiny nově dostávají – jako je svoboda a širší možnosti sebeuplatnění, vzdělávání, podnikání, cestování,

¹³ Tuto valorizaci zákony v jednotlivých státech obvykle umožňují, ale protože její iniciace jsou většinou v kompetenci matek, citově a psychicky zranitelnějších, je často z různých důvodů využívána jen velmi sporadicky.

ale i nezaměstnanost, problémy s bydlením, růst finančních nákladů na děti a jejich výchovu apod. Mladí lidé na ně reagují pragmaticky: roste podíl manželství a partnerského soužití bez dětí a ubývá vícedětných rodin. Tato skutečnost kromě již zmíněných vlivů zhoršuje i podmínky pro prvotní socializaci dětí, neboť je neoddiskutovatelným faktem, že vícedětné rodiny vytváří mnohem pozitivnější klima pro výchovu dětí, jejich životní orientaci a zprostředkování hodnot ve srovnání s rodinami jedináčků. Problém je tedy v podstatě hlubší než se často zjednodušeně interpretuje - jako závislost reprodukčního chování na materiální situaci rodin - protože se odehrává v oblasti hodnot.

Životní modely rodin bez dětí nebo s jedním či dvěma dětmi – odklady rodin, nesezdaná soužití – se stávají legitimními a podstatné je, že chtěnými modely života mladé generace. Z uvedeného lze odvodit, že především je třeba toto individuální chtění respektovat. Ostatně neexistují prakticky žádné možnosti, které by vnutily mladým lidem, aby měli děti či více dětí, když je mít nechťejí a upřednostňují jiné hodnoty, i když to může být jen dočasně. Bylo by proto omylem snažit se zlepšit populační poměry ekonomickými zásahy formou státních dávek. Shodujeme se s většinou odborníků, že taková opatření by zvýšení počtu narozených dětí ovlivnila jen nevýznamně a navíc především u nejnižších sociálních skupin rodin, kde vytvoření kvalitní a funkční rodiny může být i značně problematické. Propopulační opatření by podle našeho soudu měla spočívat především ve vytváření vhodného a vstřícného prostředí a klimatu, v jehož rámci by mohla mladá rodina existovat a vyvíjet se podle svých zcela privátních představ. Na tomto úkolu se musí podílet celá řada subjektů včetně nestátních, které by se měly věcně zaměřit zejména:

- na otázky spojené s fungováním žen - matek na trhu práce a spojených s koordinací jejich povinností v rodině a v zaměstnání, k nimž je nutno přistupovat bez sentimentu, reálně a s vědomím že jediným partnerem člověka není stát,
- na otázky spojené s rozvojem dostatečného rozsahu a kvality služeb nejrůznějšího charakteru a typu, a to v oblasti výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociálních služeb, služeb informačního charakteru, poradenských, asistenčních apod.,
- na propopulační efekt, který lze spatřovat i v odstraňování překážek, kterými stát sám mladé rodiny znevýhodňuje a které evidentně stojí v cestě rodinám mít děti resp. mít více dětí. Takové překážky nepochybně existují například v dostupnosti startovacích bytů, které patří k základním předpokladům toho, aby mladí lidé děti vůbec měli. Mladí lidé prakticky mají omezenou šanci získat bydlení za přijatelné nájemné a jsou vytlačováni do oblasti zbytečně předražených nájmu a drahých nemovitostí, zejména ve velkých a větších městech, kam se mladí přesouvají za prací, které si nemohou z pochopitelných důvodů dovolit (životní start, vstup na trh práce). Mladé rodiny se tak dostávají do nerovného postavení, do něhož si málokterý odpovědný mladý člověk pořídí rodinu. V mnoha případech může být takový počin přínosnější, než-li snaha vytvářet další složité systémy podpor. Mladá generace, nebo alespoň její značná část, je dnes také vyspělejší a jiná, dospěla již ve svobodné společnosti, je vzdělanější, má široké možnosti uplatnění, je sebevědomá, ctí jiné hodnoty a proto nemusí vždycky mít zájem na tom, aby stát vůči rodině zastával paternalistickou roli.

1.2. Pojetí rodinné politiky a její cíle a nástroje podpory rodin

V našich koncepčních úvahách nemůže chybět ani zamýšlení nad konkrétním pojetím rodinné politiky a jejími cíli. V této části statí si především klademe za cíl zformulovat, podle našeho mínění zásadní poznámky k jejímu žádoucímu pojetí. To považujeme za nutné a samozřejmě východisko jakýchkoli dlouhodobějších úvah v oblasti rodinné politiky. Dříve než-li se budeme těmto otázkám věnovat, je vhodné uvést stručný obecnější náhled na pojem rodinné politiky.

Rodinná politika není v literatuře nijak přesně vymezena a s touto skutečností je zřejmě nutno se smířit. Podle našeho názoru se úsilí o její přesnější definici dostává do sporu se samotnou realitou rodiny, jejích proměn a místa, které má v osobním životě i ve společnosti. Takové téma, které je nutně paradigmatické, a které je tak výrazně poznamenáno varietou individuálních, osobních a intimních představ a postojů lidí, je skutečně obtížné spoutat nějakou vyčerpávající definicí. Nezbývá nic jiného než se smířit s určitým obecným vymezením a k rodinné politice přistupovat jako k systému opatření, která mají svoji logiku, kontinuitu i historickou determinaci, a která již z tohoto hlediska nemohou být nikdy zároveň dostatečně vyčerpávající, konečná a také obecně platná.

S jistým zjednodušením lze říci, že rodinnou politiku možno obecně vnímat jako širokou paletu nejrozličnějších opatření zaměřených na optimální fungování rodiny v dané době a společnosti, uskutečňovaných na různých úrovních a prostřednictvím celé řady subjektů. Přitom jde o jednu z politik, která velice výrazně zasahuje do soukromého života občanů i do života celé společnosti. Rodinná politika jako takovýto systém je v současné době nutně poznamenána určitou kontinuitou v historickém slova smyslu (národní i nadnárodní), ale zároveň i určitou (a právě probíhající) změnou resp. změnami. K nim dochází jednak v souvislosti se změnou společenského systému a proto, že lidé - veřejnost a zejména rodiny samé - si takovou změnu přejí a vědomě o ní usilují, například posílením ekonomické samostatnosti rodiny, autonomie, odpovědnosti apod., a jednak i v důsledku něčeho, co se předem a promyšleně nezamýšlelo, ale co se nakonec vzhledem k realitě prosazuje jakoby samovolně, jako jsou například změny populačního chování rodin. Na oba tyto jevy musí rodinné politiky svými opatřeními umět reagovat a proto také prochází a budou procházet určitou transformací. Zatím je možné konstatovat, že současné rodinné politiky jsou více poznamenány změnami společenského systému a že jsou spíše ve vleku těch, které se projevují jako důsledek proměn současné moderní rodiny. Zřejmě proto, že na ně reagovat neumí nebo nechtějí, ale pravděpodobně v důsledku obojího.

Z podstaty samé rodiny, jejího poslání, společenského smyslu, fungování ve společnosti, jakož i z očekávání, která jsou s ní spojována plyne několik podstatných skutečností pro její možný koncept. K těm nejpodstatnějším nesporně patří následující:

- Rodinou politiku nelze jednoduše přiřadit jen k některé oblasti veřejného zájmu (politiky). Rodinná politika jako taková se dotýká a rozvíjí, jak již bylo naznačeno, v kontaktu a v závislosti na řadě ryze individuálních, osobních a intimních skutečností a také v kontaktu a ve spolupráci s řadou oblastí a společenských aktivit (politik), které představuje například odvětví školství, trh práce, zdravotní péče, politika v oblasti příjmů, bydlení, demografické poměry apod. Má tedy, jako ostatně většina politik, průřezový charakter. To znamená, že je spojena a začleněna do přediva velice rozmanitých oblastí života společnosti. Proniká napříč jejím spektrem a přináší velké množství významných

efektů, které jsou také realizovány nejen v rodině samé, ale i mimo její, řekněme relativně úzký rámec.¹⁴ O průřezovém charakteru rodinné politiky panuje v odborných kruzích víceméně shoda v tom, že ji nelze vymezovat autonomně, úzce samu o sobě, ale s vědomím, že její opatření prostupují celou společností. Rodinná politika je však průřezovou politikou i v tom smyslu, že se týká různých realizačních rovin. Musí se v ní proto angažovat nejen stát, ale i místní a regionální instituce a samozřejmě i řada subjektů tržního charakteru, jako jsou například firmy a občanské instituce a především i rodiny samé.

- Rodinnou politiku je podle našeho mínění třeba vytvářet jako systém založený na kombinaci jak explicitních, tak i implicitních prvků či aspektů rodinné politiky. Explicitní rodinnou politiku, která bere zřetel na rodinu jako celek, jako mikrosystém a svými opatřeními se zaměřuje především na ni, je třeba doplňovat i implicitními přístupy, které se zaměřují spíše na jednotlivé členy rodiny - ženy, ženy - matky, muže, děti atp.). Jinými slovy předmětem rodinné politiky se musí stát rodina jako instituce i jednotliví členové rodiny, kteří v této instituci žijí a plní v ní své specifické role.¹⁵ V souvislosti se silícím individualismem v životě rodin i v souvislosti s řadou právních dokumentů i nadnárodního charakteru, jako je například koncept práv dítěte, rovné příležitosti mužů a žen a jiné, které jsou konec konců jen výrazem současné vývojové etapy stavící na subjektivismu, dochází k tomu, že na prvé místo je postaven zájem jednotlivce, někdy nutně i nad společný zájem rodiny či dokonce nad zájmy společenské. Takový postoj lze v současné době pochopit. Znamená, že explicitní rodinná politika se zřejmě stává méně výraznou, což zdaleka neznamená, že zbytečnou. V rodinné politice bude třeba pečlivě zvažovat oba aspekty a učinit určitou vědomou volbu, která by podle našeho názoru neměla v žádném případě vyústit jen v absolutizaci jednoho z nich, ale zřejmě by měla spíše podpořit přístupy explicitní.
- Rodinnou politiku bude třeba chápat nejen jako politiku pečovatelskou ale i jako politiku investující do lidského a sociálního kapitálu a jeho produktivity, na jehož tvorbě se rodina významně podílí nejen svým populačním chováním, ale i předáváním podstatných hodnot a životních kompetencí, jako je komunikativnost, rozvíjení vztahů, zodpovědnosti, důvěry, tolerance a kooperace. V postindustriální éře žijeme a budeme žít především z tohoto kapitálu a bylo by chybou, zvláště z hlediska obsahu rodinné politiky tuto souvislost nerespektovat. Rodinná politika proto nemůže být vedena jen optikou zlepšení hmotného životního standardu rodin nebo zlepšením populačních poměrů ve společnosti.

Rodinná politika musí být koncipována jako politika, která bere v úvahu rodinu během celého jejího života, celého jejího cyklu a se zvláštním zřetelem ke specifickým a zpravidla náročným situacím do nichž se v průběhu jednotlivých životních fází rodina dostává nebo může dostat jako je například narození, výchova a vzdělávání dětí, rozvod, úmrtí v rodině, rodina po odchodu dětí z rodiny, přítomnost stárnoucích rodičů v rodině, zdravotní postižení, nezaměstnanost apod.. Rodinná politika musí svými opatřeními zvažovat naznačené zcela konkrétní situace a k jejich řešení volit také adekvátní prostředky. Musí také vycházet z toho, že rodina jako určitý autonomní mikrosystém má schopnosti i předpoklady řešit řadu specifických situací svými silami. Takové samostatné chování a subsidiární fungování rodin by měla umět podpořit a ocenit. Z naznačeného plyne, že opatření rodinné politiky musí

¹⁴ Freiová M.: Východiska rodinné politiky. Občanský institut, Praha 1998

¹⁵ Wingen M.: Směřuje Evropa ke společné rodinné politice? Občanský institut, Praha 1997

splňovat určitá kritéria. Musí být velice rozmanitá, specifická, selektivní a cílená v reakci na velice individualizovanou realitu uspořádání rodinného života a očekávané efekty. Musí se také vyhýbat necitlivým intervencím a být tolerantní k velice privátním představám o uspořádání soukromého života rodin. Zároveň musí být podporující a motivující vnitrorodinnou součinnost a spolupráci. Konečně musí být optimálního i z hlediska instrumentálního, z hlediska infrastruktury i z hlediska dostupnosti ekonomických zdrojů.

Z předchozích odstavců jednoznačně plyne, že rodinná politika je záležitostí velice široké plejády aktérů. Tento dosti samozřejmý aspekt se v současných rodinných politikách dostatečně zřetelně neprojevuje a vzniká dojem, jakoby hlavním partnerem státu byl občan (rodina) a naopak jakoby člověk nebo rodina byly jediným partnerem státu. Ve skutečnosti mezi nimi působí ještě celá řada institucí a struktur – jako jsou regiony, obce, firmy, media, církve, charity a další, které hrají, a zejména jsou schopny hrát, v rodinné politice daleko výraznější roli než dosud. Předpokládá to soustavně a seriózně se zabývat tím, jaké aktivity je možné a také žádoucí v rodinné politice realizovat a proč a kdo a které aktivity má také naplňovat a provádět, to znamená kdo pro ně má také nejlepší předpoklady a také kdo je má financovat.

Za důležité považujeme zdůraznit fakt, že v rodinné politice musí být výrazně posílena váha regionů a obcí. Základem existence rodinné politiky vůbec by se měla stávat právě komunální rodinná politika a to zejména proto, že je blízko rodinám, zná terén, je informovanější, může být osobnější, tedy i účinnější. Právě v obcích a regionech vzniká to co lze nazvat „prorodinné klima společnosti“, neboť zejména na této úrovni lze nejlépe promítat rodinný úhel pohledu na řadu aktivit a opatření.

V rodinné politice tedy nemůže tedy jít jen o aktivity státu a zřejmě ani ne o převahu státních aktivit. Stát by měl především rodině vytvořit prostředí, které ji umožní jako rodině žít, které ji nebude překážet, které ji bude přát v tom smyslu, že ji otevře možnosti realizovat představy rodinného života v závislosti na vůli, chtění a možnostech samotných rodin a jejich členů. Platí obecná zásada a to - i v rodinné politice - totiž, že stát by měl by měl dělat to, co může a co také umí a co mu jako státu přísluší, to znamená - vytvářet zejména právní rámce, dbát na dodržování zákonnosti a v souladu s Ústavou, nadnárodními dokumenty a ekonomickými možnostmi státu vytvářet podmínky pro dobré fungování rodin a ponechat prostor pro působení nestátních subjektů, umožnit a případně podpořit jejich činnost. Jejich uplatnění v rodinné politice přispěje k tomu, aby se rodina stávala místem, které vytváří kvalitu života a dá jí k tomu prostor, podmínky i možnosti užší participace. V této rovině rodinné politiky se také mohou více uplatnit ne-monetární nástroje, které často dosahují dále než různé dávky a podpory ze strany státu. V neposlední řadě stát musí dbát na naplňování principu sociální spravedlnosti a zejména ochránit rodiny před chudobou.

Rodinná politika také musí být vyváženým systémem z pohledu instrumentaria, které aplikuje a jehož prostřednictvím se realizuje. Budeme-li do rodinné politiky promítat výše zmíněné skutečnosti k pojetí rodiny a rodinné politiky, bude nutno zřetelněji podporovat a podpořit v ní nepřímé nástroje podpory rodin. Z tohoto zorného úhlu je nutno přistupovat i ke stávajícímu systému státních sociálních podpor rodin, které představuje nástroje přímé. Zde jsou koncepčně v zásadě možné tři cesty: nedělat nic a stávající systémy dávek zachovat se všemi jejich problémy, negativy včetně určité paternalistické pečeti, kterou v sobě nesou, nebo je ve stávající podobě rozšiřovat a zvyšovat jejich náročnost na ekonomické zdroje a nebo je zeštíhlit a přepracovat v systémy zaměřené pouze na chudé rodiny s tím, že k rodinám se podpora bude ve větší míře dostávat nástroji nepřímými.

Pokud jde o cíle rodinné politiky nemůže být sporu o tom, že pro tuto oblast lze naformulovat celou řadu cílů, které bude moci jistě přijmout jako opodstatněné, možná že i reálné, a které

mohou být i konsensuálně přijaty. Na tomto místě považujeme za důležitější připomenout, že cíle rodinné politiky by v první řadě měly v sobě obsahovat určitou filozofii, určitý myšlenkový koncept. Tím podle našeho názoru by měla být křesťanské sociální učení. S respektem k němu, by všechny velice rozmanité dílčí cíle rodinné politiky měly být formulovány s vědomím, že:

- v nich musí být zakotvena myšlenka zdůrazňující a posilující vlastní zodpovědnost rodiny i jejích členů a kompetentnost jejího jednání. Tato myšlenka je také plně v souladu s probíhajícími reformami sociálních systémů,
- by se jejich prostřednictvím měly primárně vytvářet příznivé rámcové podmínky, směřující k podpoře prorodinného klimatu a k vytváření dobrých předpokladů pro plnění rodinných funkcí tak, aby na cílech mohla participovat široké spektrum subjektů. To je důležité mimo již výše zmíněné skutečnosti i proto, že současná moderní rodina převedla zcela nebo alespoň zčásti některé své funkce na jiné společenské instituce,
- prostřednictvím institutů společnosti musí být rodina usměrňována jednak jako instituce, investující do rozvoje lidského kapitálu i jako instituce plnící subsidiární role, to znamená že cíle musí také sledovat pomoc rodinám v případech, kdy se z objektivních důvodů nemohou vlastními silami s obtížnými a často těžko řešitelnými problémy vyrovnat samy.

2 MAĎARSKO

2.1. Současné nástroje a opatření podpory rodiny v rámci rodinné politiky

Základem rodinné politiky posledních maďarských vlád je teze, že nejlepším prostředím pro dítě je jeho vlastní rodina. Přestože je rodinná politika v Maďarsku po roce 1989 charakterizována antagonistickou diskusí mezi hodnotově konzervativními stanovisky (zastoupenými na jedné straně například vlivnou skupinou Association of Big Families a církvemi, které propagují rodiny s více dětmi a rostoucí porodnost) a na druhé straně mezi rovnostářsky naladěnými stanovisky, rozhodující slovo mají rozpočtová situace, nezaměstnanost a omezování chudoby.

Každá změna vlády s sebou v Maďarsku přináší i změnu konceptů a strategií rodinné politiky. (Pravicově) konzervativní vlády podporují model „breadwinner“ – živitele rodiny – (Sainsbury 1994) se striktní dělbou práce mezi muži a ženami. Sociálně demokratické a liberální vlády zdůrazňují stejnou mírou jak hodnoty týkající se rodiny a dětí, tak i prosazování opatření na pracovní integraci žen.

Jednotlivé vlády přijímaly velmi různorodé nástroje pro podporu rodiny – např. Hornova socialisticko-liberální vláda v letech 1994-1998 propagovala sice zastavení rostoucí chudoby, spojovala to však s dalekosáhlými zásahy do politiky sociálních výdajů. Opatření nazvaná po tehdejšímu ministru financí „Bokrosův balíček“ (Bokros-Paket) citelně omezila rozpočtové výdaje určené pro rodinnou politiku. Rodinné přídatky byly odstupňovány podle výše příjmů a 10 % obyvatelstva na ně ztratilo nárok.

Orbánova konzervativní vláda (1998-2002) zřídila ministerstvo pro sociální a rodinné záležitosti, podpořila rozvoj programů pomoci rodinám, rozhodla o poskytování daňových slev a daňových zvýhodnění rodin s třemi a více dětmi, dodatečných rodinných přídatků a o

rozšíření nároků na příspěvky do tří let věku dítěte (Tárkányi 1998, od s. 23). Tím podpořila soukromou péči o dítě, poskytovanou matkou. Velmi konzervativní myšlenky, obsažené v „národní koncepci rodinné politiky“ a opírající se o křesťanskou ideologii, byly v roce 2000 z dokumentu odstraněny, nicméně základní nasměrování, podporující heterosexuální, oddané páry s dětmi a vyššími příjmy zůstalo zachováno (Molnár 1999, 131).

Následná Medgyessysova vládní koalice postavila rodinou podporu na zvýšení rodinných přídatků.

Současná vláda premiéra Ference Gyurcsanya otevřela diskusi o tzv. „Programu 100 kroků“ – viz dále.

V současné době je rodinná politika založena na 4 principech: (i) rodina je hodnota, jež má být podporována, (ii) princip předpověditelnosti, (iii) princip pomoci, (iv) princip prevence.

Rodinná politika je rozdělena do pěti oblastí:

- finanční podpora výchovy dětí,
- sladění péče o dítě a zaměstnání,
- pomoc při zakládání domácností,
- rozšíření služeb pomoci rodinám,
- pomoc rodinám vyžadujících zvýšenou péči.

K vytvoření koncepce rodinné politiky vidí Maďarsko důvody v ústavních a mezinárodních závazcích státu, v neutěšené demografické situaci země a v pozitivních příkladech rodinné politiky zemí EU. Uvádí tři: intenzivní monitorování situace rodiny, velká pestrost služeb pro podporu rodiny a aktivity ve prospěch slučitelnosti rodiny a práce.

Rodinná politika v Maďarsku zdůrazňuje, že jejím cílem je pomoci občanům uskutečnit jejich očekávání týkající se rodiny, tj. aby mohli žít ve finančně a emočně stabilní rodině.

Dílčí cíle pak jsou zejména tyto:

- pomoc občanům při výběru partnera, zřízení rodiny a ochraně její stability,
- pomoc rodině mít více dětí, pokud si to přeje,
- pomoc rodině při výchově tolika dětí, kolik si sama přeje za přiměřených materiálních, intelektuálních, emocionálních a morálních podmínek,
- pomoc rodině i při vykonávání ostatních rodinných funkcí (např. péče o starší rodinné příslušníky) v takové míře, která je možná.

Rodinná politika je úzce spjata s politikou sociální. V roce 2001 byly vyčleněny 3% z HDP na rodinné dávky. Tato hodnota patří mezi nejvyšší v EU. Celkový objem vyplacených dávek je uveden v tabulce (v mil. € a jako % z objemu celkových dávek):

Tabulka 2.1 Objem dávek pro rodiny s dětmi v ČR, Maďarsku, EU25 a EU10

Sociální dávky pro rodiny/děti (mil. EURO)									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
EU25	.	.	.	.	.	.	189180P	195084*	.
EU15	100.175	105.050	120.475	124.930	126.732	134.673	140855P	145191*	153006*
CZ	.	847	907	902	893	913	976	1063p	1250p
HU	.	.	.	.	.	1.211	1.298	1.453	1.764

Tabulka 2.2 Podíl dávek pro rodiny s dětmi na celkovém objemu sociálních dávek v ČR, Maďarsku, EU25 a EU10

Sociální dávky pro rodiny/děti (% z celk. objemu soc. dávek)									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
EU25	.	.	.	.	.	.	8,1p	8,0*	.
EU15	7,8	7,8	8,3	8,4	8,3	8,3	8,1p	8,0*	8,0*
CZ	.	11,9	10,9	9,9	9,1	8,7	8,4	8,2p	8,0p
HU	.	.	.	.	.	13,2	13,2	12,9	12,5

Pozn.: peněžní i věcné podpory (bez zdravotní péče) spojené s náklady na těhotenství, narození dítěte, adopci, dospíváním dětí a péčí o ostatní členy rodiny.

Detailnější pohled na celkové vládní výdaje na rodinou politiku v Maďarsku v podobě standardizované Eurostatem ukazuje následující tabulka:

Tabulka 2.3 Detailní rozdělení dávek pro rodiny s dětmi v Maďarsku v mil. HUF

Detailed breakdown of social benefits for the function: Family / Children (Hungary, mil. national currency)				
	1999	2000	2001*	2002*
Social protection benefits	305.992	337.598	372.852	428.672
Non Means-tested	269.336	297.477	325.492	374.588
Cash benefits	197.373	215.704	234.198	269.717
Periodic	195.253	213.316	231.448	266.845
Income maintenance in the event of childbirth	7.768	10.047	12.470	15.777
Parental leave benefit	44.730	59.085	71.955	82.077
Family or child allowance	142.755	144.184	147.023	168.991
Other sum period benefits	0	0	0	0
Lump sum	2.120	2.388	2.750	2.872
Birth grant	2.120	2.388	2.750	2.872
Parental leave benefit	0	0	0	0
Other cash lump sum benefits	0	0	0	0
Benefits in kind	71.963	81.773	91.294	104.871
Child day care	11.430	12.618	13.669	15.196
Accommodation	17.428	19.947	23.097	28.451
Home help	0	0	0	0
Other benefits in kind	43.105	49.208	54.528	61.224
Means-tested	36.656	40.121	47.360	54.084
Cash benefits	35.947	39.383	46.634	48.500
Benefits in kind	709	738	726	5.584

Maďarskou situaci v oblasti vnějších podmínek rodiny a rodinné politiky charakterizují následující údaje:

- Po roce 1980 se začalo významně snižovat migrační saldo a přirozený přírůstek se změnil v přirozený úbytek.
- Počet živě narozených dosáhl vrcholu v roce 1975 (cca 195 tisíc), poté pozvolný pokles až pod 100 tis. (poprvé v roce 1998) - reprodukce obyvatelstva (čistá míry reprodukce) je pod udržitelnou hranicí od roku 1977. Tak jako v jiných zemích klesá plodnost žen mladších 25 let při stagnaci plodnosti žen kolem 30 let věku (odklad rodinného života)
- Pokles žen vstupujících do manželství od 80. let pokračuje – nejčastěji ženy vstupují do manželství mezi 20 – 24 lety. Rozvodovost oproti kom. období poklesla a nyní je obdobná jako průměr EU. Roste počet dětí narozených mimo manželství – nyní cca 30 % dětí.

V Maďarsku je kladen silný důraz na zvýšení míry porodnosti, aby tím bylo podpořeno zachování „maďarského národa“ a také omezen vliv imigrace na strukturu maďarské společnosti. Proto bývá v Maďarsku nízká porodnost označována jako signál špatné morálky a je vnímána i jako etický problém.

Sociální zabezpečení je založeno na sociální ochraně a sociálních službách. Hlavními rizikovými charakteristiky pro chudobu jsou nedostatečné vzdělání, etnicita (Romové) a velikost či neúplnost rodiny. Sociální ochrana vychází z principu; je spravována Fondy

sociální ochrany, tj. Fondem nemocenského pojištění a Fondem důchodového pojištění (financováno z pojistného zaměstnanců a zaměstnavatelů – podrobněji viz část daně).

Systém sociálních služeb spadá do kompetencí centrální vlády a místních vlád, jež se na jejich financování podílí s neziskovými organizacemi a humanitárními či církevními organizacemi. Od roku 1998 hraje stát v systému sociálního zabezpečení větší roli garanta a regulátora: vydává pravidla a standardy poskytování sociálních služeb a vyplácení sociálních dávek, koordinuje supervizi.

Míra chudoby a také výše dávek jsou od roku 1995 měřeny ve vztahu k minimálnímu důchodu, který je označován za tzv. absolutní hranici chudoby; relativní hranice chudoby je definována jako dvě třetiny průměrných výdajů domácností; výše min. důchodu je pro rok 2005 24,7 tis. HUF¹⁶. Maďarskému systému sociálního zabezpečení je především vytýkána malá účinnost (pomoc není v adekvátní míře poskytována těm nejvíce potřebným).

Z pohledu zapojení žen na pracovním trhu je možno pozitivně hodnotit participaci žen na pracovním trhu, která v posledních letech mírně roste (1998: 44 %, 2004: 47 %). Ženy pracují jen zřídka na částečný úvazek (cca 5 %) – uváděným důvodem je malá kapacita předškolních zařízení.

2.1.1. *Legislativní opatření*

2.1.1.1. *Dávky podporující rodiny (popis a podmínky přiznání)*

Pro pojistné dávky je nezbytné, aby jejich příjemce byl po dobu dvou předchozích let před jejich pobíráním alespoň 180 dnů účasten pojištění.

Následující tabulka ukazuje základní trendy ve vývoji vázy jednotlivých nástrojů (dávky, daně) maďarské státní finanční podpory rodin. Z uvedených hodnot je patrné, že jednoznačně dominantní objem výdajů je poskytován skrze rodinné přídavky, daňové úlevy, GYED a GYES.

Tabulka 2.4 Výdaje na podporu rodiny v mil HUF

	2002		2003		2004		2005	
Jednorázová dávka při porodu	2.637	0,67%	4.889	1,15%	5.315	1,21%	5.432	1,19%
Rodinné přídavky	153.863	39,08%	174.937	41,15%	187.887	42,75%	195.938	42,74%
Rodinné daňové úlevy	91.251	23,18%	82.891	19,50%	67.500	15,36%	65.000	14,18%
Příspěvky na podporu ochrany dětí	39.452	10,02%	39.756	9,35%	36.905	8,40%	39.193	8,55%
Mateřská	15.777	4,01%	20.207	4,75%	21.348	4,86%	25.340	5,53%
GYED	37.807	9,60%	45.589	10,72%	53.019	12,06%	57.941	12,64%
GYES	40.705	10,34%	44.375	10,44%	53.102	12,08%	54.848	11,97%
GYET	12.179	3,09%	12.525	2,95%	14.436	3,28%	14.697	3,21%
Celkem	393.671	100%	425.169	100%	439.512	100%	458.389	100%

2004: očekávaná velikost; 2005: plánovaná velikost

V posledních letech rovněž nedochází k dramatickému vývoji ve změnách struktury rodinné podpory. Jedinou výjimkou je objem daňových úlev pro rodiny, který se relativně poměrně rychle snižuje.

Porodné

¹⁶ 1 € = 246 HUF; 1 CZK = 8 HUF. Minimální starobní penze, která je základní hodnotou, na níž jsou soc. dávky vázány, se vyvíjí takto: 2002: 20,1 tis. HUF; 2003: 23,2 tis. HUF.

- náleží každé ženě, která porodí dítě, která má maďarské občanství nebo jde o legálního imigranta či uprchlíka
- do roku 1992 **jednorázový příspěvek vyplácený při porodu** (1992: dvě třetiny čistého průměrného měsíčního příjmu)
- 1993 - 1996: nahrazeno **dávkou v těhotenství** - pro těhotné ženy od 4. měsíce těhotenství do měsíce předcházejícího měsíc, kdy začala mít rodina nárok na přídavky na děti
- 1997 – zrušeno a nahrazeno **novou jednorázovou dávkou**, jejíž výše dosahovala 150 % minimálního star. důchodu bez ohledu na příjem rodiny (v roce 2002: 30 tis. HUF)
- **v roce 2005** činí jednorázová dávka při narození dítěte 225 % min. star. důchodu (55,575 HUF) na dítě, pokud dojde k narození dvojčat či vícčrat, je částka na jedno dítě zvýšena na 300 % minimálního star. důchodu
- podmínkou pro vyplacení této částky jsou alespoň čtyři lékařské prohlídky během těhotenství (alespoň jedna u předčasných porodů).
- od roku 1998 může žena žádat o dávku mateřské pomoci do 60 dnů po porodu, dříve musela žádost podat do 30 dnů
- matky, které dají své dítě po porodu k adopci, nemají na tuto dávku nárok
- interrupci lze podstoupit do 12. týdne těhotenství - důvody mohou být ohrožení zdraví ženy či dítěte, znásilnění, vážná krize definovaná jako fyzické či psychické problémy či obtížná sociální situace; poplatek za interrupci hradí žadatelka a pohybuje se kolem ¼ průměrného čistého měsíčního příjmu
- asistovanou reprodukci mohou v Maďarsku podstoupit jak manželé, tak i nesezdání partneři opačného pohlaví (ani jeden z nich však nesmí být ženatý/vdaná s jiným partnerem)

Mateřská dovolená, mateřský příspěvek, věcná plnění

- na mateřskou dovolenou může žena nastoupit 4 týdny před porodem
- oprávněné osoby k pobírání mateřské:
 - o ženy, které se účastní předporodní péče alespoň čtyřikrát během těhotenství a v případě předčasného porodu jedenkrát;
 - o adoptivní rodiče, pokud adopce byla schválena alespoň 180 dní před narozením dítěte
 - o výchovná instituce pro děti, jestliže bylo dítě vzato do jejich péče alespoň 180 dní před narozením dítěte
- **mateřský příspěvek** (jde o pojistnou dávku) ve výši 70 % průměrné hrubé denní mzdy příjemce v předchozím roce, maximální objem dávky je 83 tis. HUF měsíčně) náleží ženě, která pečuje po porodu o své děti, po dobu 168 dnů (24 týdnů; lze si zvolit kombinaci 4+20 nebo 0 + 24)
- příspěvek v roce 2004 dostalo 28 tis. příjemců
- podmínkou nároku na mateřský příspěvek je placení zdravotního pojištění po dobu alespoň 180 dní v 2 letech předcházejících porodu a platné zdravotní pojištění v době porodu nebo porod během ochranné lhůty 42 dnů (28 dnů, pokud byly předtím pobírány dávky v nemoci)

- od prosince 2002 má otec nárok na 5 dní dovolené během prvních 2 měsíců po narození dítěte
- **věcná plnění** jsou po dobu těhotenství a mateřství poskytována ve formě zdravotních kontrol doma nebo v nemocnici, základního poradenství při kojení, péči v domácnostech nebo ve formě rodinné asistence

Rodičovská dovolená a rodičovské dávky

- **příspěvek na péči o dítě (GYED- jde pojistnou dávku)**
 - o 1985-1995: ve výši 65-75 % předchozí hrubé denní mzdy; 1996 – 1999 z úsporných důvodů zrušen (v roce 1995 činil 1 % výdajů rozpočtu)
 - o od 2000 dosud **opět zaveden** ve výši 70 % průměrné hrubé denní mzdy rodiče v předchozím roce, maximálně ve výši dvojnásobku minimální mzdy (2005: maximálně 83 tis. HUF)
- do 2 let věku dítěte
- příspěvek není zdaňován, ale platí se z něj pojistné na důchodové pojištění
- určeno pro zaměstnance a OSVČ
- během pobírání GYED nesmí mít rodič žádný pracovní příjem (tzv. celodenní péče o dítě), ale lze přerušit pobírání GYED a nastoupit krátkodobě do zaměstnání;
- podmínkou nároku je placení sociálního pojištění po dobu alespoň 180 dní v uplynulých 2 letech a dítě musí žít s příjemcem dávky v rodině
- na **rodičovskou dovolenou** může nastoupit i otec (ne však oba rodiče najednou)
- doba strávená na této rodičovské dovolené se započítává jako odpracovaná při výpočtu starobního důchodu, po dobu rodičovské dovolené platí pracovní smlouva
- dítě starší 18 měsíců nesmí být v jeslích/školce déle než 4 hodiny denně
- v roce 2004 GYED pobíralo 84 tis. příjemců
- od roku 1967 tzv. **příspěvek na domácí péči o dítě (GYES – nejde o pojistnou dávku)**
- univerzální dávka pro maďarské občany a legální imigranty a uprchlíky
- určeno pro příjemce, který nepracuje; doba pobírání dávky je kvalifikovanou dobou pro přiznání starobního důchodu
- mohou pobírat i prarodiče, kteří se starají o vnoučata v domácnosti rodičů dětí (neztrácí penzi)
- je vyplácen do 3 let dítěte (6 let v případě dvojčat; 10 let v případě handicapovaného nebo trvale nemocného dítěte) ve výši minimálního důchodu, přičemž do 1,5 let dítěte nesmí mít rodič žádný pracovní příjem, od 1,5 – 3 let nesmí rodič pracovat více jak 4 hodiny denně případně i na celý úvazek, pokud pracuje doma
- v letech 1996 - 1999 byl nárok na tento příspěvek závislý na příjmu rodiny, od roku 1996 nezávisí výše příspěvku na počtu dětí v rodině a v roce 2005 činí na rodinu 24,7 tis. HUF (minimální star. důchod) (u rodiny s dvojčaty dávka činí $2 \times \text{minimální star. důchod} = 49,7$ tis. HUF bez ohledu na počet dvojčat)

- v roce 2004 dostalo GYES 163 tis. osob
- příspěvek není zdaňován, ale platí se z něj pojistné na důchodové pojištění
- příspěvek nelze pobírat současně s podporou v nezaměstnanosti

- od 1993 **podpora při výchově dětí (GYET)**
- univerzální dávka pro maďarské občany a legální imigranty a uprchlíky
- rodina musí mít alespoň 3 děti ve společné domácnosti a nejmladšímu dítěti musí být 3 – 8 let;
- měsíční výše podpory je rovna minimálnímu důchodu bez ohledu na počet dětí v rodině
- rodič může pracovat na částečný úvazek, případně i na celý úvazek, pokud pracuje doma
- období pobírání dávky je kvalifikovanou dobou pro přiznání starobního důchodu
- v roce 2004 obdrželo 47 tis. osob
- příspěvek není zdaňován, ale platí se z něj pojistné na důchodové pojištění
- příspěvek nelze pobírat současně s podporou v nezaměstnanosti

- rodič má nárok na **dávku v nemoci dítěte**, pokud se stará o nemocné dítě
- dávka je časově omezena takto:
 - o do 1 roku věku dítěte – neomezena
 - o 1 – 3 roky - 84 dnů/dítě/rok
 - o 3-6 let – 42 dnů/dítě/rok (84 dnů pro osamělého rodiče)
 - o 6-12 let – 14 dnů/dítě/rok (24 dnů pro osamělého rodiče)
- **prvních 15 dnů za rok platí zaměstnavatel** ve výši průměrné denní hrubé mzdy za období od 1.1. předchozího roku (není strop)
- **další dny platí stát** – nemocenská
 - o 70 % průměrné hrubé denní mzdy za loňský rok, pokud účast na zdrav. pojištění trvala více alespoň dva roky
 - o 60 % průměrné hrubé denní mzdy za loňský rok, pokud účast na zdrav. pojištění trvala méně jak dva roky
- nemocenské dávky jsou zdaněny, ale neplatí se z nich žádné pojistné

- pracující matky s dětmi mladšími 16 let mají nárok na dodatečnou dovolenou: 2 pracovní dny s 1 dítětem, 4 dny se 2 dětmi, 7 dní se 3 a více dětmi

- pro obdržení příspěvků GYES/GYET je třeba dodržet jednu z těchto podmínek:
 - o dítě starší 18 měsíců nesmí být v jeslích/školce déle než 4 hodiny denně
 - o dítě studuje
 - o dítě je ve školce v rámci předškolní přípravy

Rodinné přídavky

- nejrozšířenější finanční podpora rodin s dětmi – od roku **1990** plošné dávky
- **1996 – 1998** – úsporná opatření – omezen plošný charakter dávek – automaticky vypláceny pouze rodinám se třemi a více dětmi, zbylý rodinám v závislosti na výši příjmu
- **od 1999** - opět **univerzální rodinné přídavky** pro maďarské občany a legální imigranty a uprchlíky
- náleží dítěti do konce povinné školní docházky (do 16 let obvykle, resp. do skončení druhého stupně vzdělání – nejpozději do 24 let);
- žadatelem může být rodič, opatrovník nebo pěstoun
- přídavky lze kombinovat s podporou v nezaměstnanosti
- přídavky se nedaní ani se z nich neplatí pojistné
- na tuto dávku má nárok cca 2,3 mil. dětí; v roce 2004 dostalo rodinné přídavky 2,11 mil. dětí v celkem 1,29 mil. rodinách
- velikost rodinných přídavků je diferencovaná podle typu domácnosti a počtu dětí – nezávisí na příjmech ani na věku dětí; přehled je uveden v následující tabulce:

Tabulka 2.5

Typ domácnosti a počet dětí	Přídavek na jedno dítě (HUF)
manželský pár s 1 dítětem	5 100
manželský pár s 2 dětmi	6 200
manželský pár s 3 a více dětmi	7 800
manželský pár s dítětem fyzicky nebo psychicky nemocným	13 900
rodič s 1 dítětem	6 000
rodič s 2 dětmi	7 200
rodič s 3 nebo více dětmi	8 400
rodič s dítětem fyzicky nebo psychicky nemocným	15 700

- v červenci se vyplácí rodinné přídavky v dvojnásobné výši (podpora vzdělávání)
- poživatelé starobních penzí, jejichž penze nepřesáhne min. starobní penzi, dostávají rodinný přídavek jako osamělý rodič, i když nejsou osamělí
- pro nízkopříjmové rodiny lze přídavky doplnit tzv. **pravidelnou podporou na ochranu dítěte** - příjmově testovaná dávka pro děti mladší 25 let, pokud je čistý měsíční příjem rodiny na jednu osobu nižší než minimální důchod

- dle rozhodnutí zastupitelstev je dávka poskytována tehdy, pokud výchova dítěte v rodině není proti zájmu dítěte
- výše přídatku je min. 22 % minimálního důchodu (5,434 tis. HUF) pro cca 900 000 dětí
- v roce 2004 byla tato dávka poskytnuta 675 tis. příjemcům
- podpora není zdaněna ani se z ní neplatí pojistné

- místní samosprávy poskytují také tzv. **nepravidelnou podporou na ochranu dítěte** ve výši definované vlastní vyhláškou
- dávka je určena pro situace, kdy se rodina starající se o dítě pravidelně potýká s finančními problémy nebo je ve výjimečné finanční situaci, která ohrozí samotnou existenci rodiny
- primárně je zvláštní přídatek na zabezpečení potřeb dítěte vyplácen těm dětem nebo rodinám, jejichž zaopatření nemůže být zajištěno žádným jiným způsobem
- dále se tímto přídatkem hradí jakékoliv další náklady související s výdaji na potřebu dítěte, např. budoucí matky v krizové situaci, náklady spojené s přípravou na adopci dítěte, udržování kontaktu s rodinami adoptivních dětí, napomáhání dětem v navracení se do rodin nebo na požadavky na materiální pomoc, ať už v důsledku nemoci nebo vzdělání
- podpora není zdaněna ani se z ní neplatí pojistné

- mezi další dávky, které se vztahují k rodině, v Maďarsku patří **speciální přídatek na péči o děti** – jedná se o věcná plnění, která poskytují obce a rodiče se podílejí na jejich spolufinancování
- přídatek není zdaněn ani se z něj neplatí pojistné

- **záloha na výživné** – vyplácí se, pokud není výživné dočasně zapláceno a osoba, která pečuje o dítě ho není schopna z tohoto důvodu zabezpečit; platí obec
- příjem na osobu v domácnosti je menší než 3* minimální star. penze (74,1 tis. HUF)
- výše zálohy = výše výživného přiznaná soudem
- **podpora nákladů na bydlení** – určeno pro menší domy, platí obec;
- dům se nesmí pronajímat
- zejména se poskytuje, pokud
 - a. náklady na bydlení resp. jeho údržbu jsou více jak 20 % celkových příjmů domácnosti
 - b. příjmy na osobu v domácnosti jsou menší než 150 % min. starobní penze
- lze ale poskytnout i v jiných případech – záleží na obci
- minimální částka 2,5 tis. HUF
- podpora není zdaněna ani se z ní neplatí pojistné

- **přídatek na stáří** – aby bylo dosaženo min. hranice příjmů ve stáří

- pro osoby starší 62 let
- je-li průměrný příjem na hlavu s manželkou menší než 80 % minimálního star. důchodu (u osamělé osoby menší než 95 %)
- výše přídatku je rozdílem mezi 80 % resp. 95 % min. starobního důchodu a skutečnou výší průměrného příjmu na hlavu u dospělých členů domácnosti)
- 90 % platí stát, 10 % platí obec
- příspěvek není zdaněn ani se z něj neplatí pojistné

- **příspěvek na dlouhodobou péči** (pečovatelský příspěvek)
- buď příspěvek přímo pro osobu, která je trvale nemocná a je mladší 18 let nebo
- pro členy rodiny při trvalé péči o vážně nemocnou osobu v rodině, která je mladší 18 let
- výše závisí na vyhlášce obce, ale min. musí být 80 % min. starobního důchodu (19,76 tis. HUF)
- 90 % hradí stát, 10 % obec; obec může určit, že příspěvek bude vyplácen i pro nemocnou osobu starší 18 let
- výše dávky = neméně minimální star. penze (v případě, že jde o nemocnou osobu starší 18 let, je výše dávky = neméně 80 % minimální star. penze)
- při pobírání této dávky lze 4 hod. denně pracovat
- příspěvek není zdaněn ani se z něj neplatí pojistné

2.1.1.2. Daňová podpora

- v maďarském daňovém systému je daňovou jednotkou jednotlivec
- daňový rezident je ten, kdo pobývá na území Maďarska alespoň 183 dnů v roce
- oproti českým zvyklostem jsou některé sociální dávky zdaňovány a/nebo se z nich platí pojistné na důchodové pojištění (viz výše)
- systém DPFO pro rok **2005**:
 - o základ daně do 1,5 mil HUF ročně = sazba 18 %
 - o ze základu daně nad 1,5 mil. HUF ročně se platí sazba 38 %
- systém DPFO v roce 2004¹⁷:
 - o základ daně do 800 tis. HUF ročně = sazba 18 %
 - o základ daně od 800 tis. HUF do 1,5 mil. HUF ročně = sazba 26 %
 - o základ daně nad 1,5 mil. HUF ročně = sazba daně 38 %
- maďarský daňový systém stejně jako ve většině vyspělých zemí umožňuje vůči základu daně uplatnit odčitatelné položky a vůči dani daňové slevy; v roce 2004 i 2005 platí, že lze uplatnit následující slevy týkající se rodin:

¹⁷ : 20, 30, 40 % pro 0-600 tis, 600-1,2 mil a více jak 1,2 mil HUF.

- sleva na každého zaměstnaného jednotlivce do 18 % mzdy, jehož roční příjem nepřekročí 1 mil. HUF
- dodatková sleva na daní pro osoby s minimální mzdou, která zajišťuje kompletní nezdanění jejich příjmu (od roku 2004)
- sleva na dítě 3000 HUF¹⁸, přičemž všechny slevy na daní pro děti lze využívat i částečně u obou rodičů (převoditelnost nevyčerpané slevy)
- v rodinách s 2 dětmi na každé dítě 4 000 HUF
- v rodinách s 3 a více dětmi sleva 10 000 HUF za každé dítě
- systém daňových slev pro rodiny s dětmi byl zaveden v roce 1999 - snížení daně z příjmů (sleva na daní) může uplatnit rodič mající pracovní příjem, jehož děti mají nárok na přídavky na děti
- v případě, že je daň odpovídající jeho příjmu nižší než případná sleva na daní, může druhý rodič odečíst od své daně rozdíl odečítané částky a daně partnera (prvek rodinného zdanění – splittingu)
- snížení daně lze uplatnit již od 91. dne těhotenství
- daňové úlevy na děti dostalo v roce 2003 987 tis. rodin
- nejméně výhodné postavení z hlediska sociální podpory mají ty rodiny, jejichž příjem je vyšší než minimální důchod, ale zároveň nižší, aby měly nárok na celé daňové odpočty
- v rámci podpory neziskového sektoru existuje 1 % asignace (1 % NGO, 1 % církve)
- pro povinné pojistné platí v roce 2005 tyto sazby (v %):

Tabulka 2.6 Sazby pojistného

druh pojištění	zaměstnanec	zaměstnavatel	celkem
důchodové pojištění	8,8	18	26,8
zdravotní pojištění	3	11	14
pojištění nezaměstnanosti proti	1	3	4
fond vzdělání		1,5	1,5
paušální dávka na zdravotní pojištění		3,45 tis. HUF měsíčně na zaměstnance od XI/2005 1,95 tis. HUF měsíčně na zaměstnance od XI/2005 bude zrušeno	

- základem pro výpočet pojistného je roční objem hrubých mezd

¹⁸ Platí od roku 2001 dosud.

- od roku 2005 snížená platba pojistného za zaměstnance – zaměstnavatelé, kteří zaměstnají mladé nově nastupující zaměstnance nebo mladé rodiče, kteří se navracejí do zaměstnání, mohou mít po dobu 9 měsíců snížené pojistné
- od roku 2004 není pojistné na důchodové pojištění odčitatelné od základu daně

Tabulka 2.7 Zdanění mezd vyjádřených jako % APW

Zdanění mezd vyjádřených jako % APW

Mezní sazba DPFO a pojistného z hrubých pracovních příjmů		2004				2003				2002			
Země		67%	100%	133%	167%	67%	100%	133%	167%	67%	100%	133%	167%
ČR	centrální vláda	13,1%	17,5%	17,5%	21,9%	13,1%	17,5%	17,5%	21,9%	13,1%	17,5%	17,5%	21,9%
	pojistné zaměstnanců	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%
	celkem	25,6%	30,0%	30,0%	34,4%	25,6%	30,0%	30,0%	34,4%	25,6%	30,0%	30,0%	34,4%
	pojistné zaměstnavatelů	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%	35,0%
Maďarsko	centrální vláda	44,9%	48,1%	48,1%	51,4%	44,9%	48,1%	48,1%	51,4%	44,9%	48,1%	48,1%	51,4%
	pojistné zaměstnanců	26,0%	26,0%	56,0%	38,0%	27,9%	27,9%	55,9%	55,9%	28,0%	28,0%	56,0%	38,0%
	celkem	13,5%	13,5%	13,5%	13,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%	12,5%
	pojistné zaměstnavatelů	39,5%	39,5%	69,5%	51,5%	40,4%	40,4%	68,4%	68,4%	40,5%	40,5%	68,5%	50,5%
	celkový daňový klín	32,0%	32,0%	32,0%	32,0%	32,0%	32,0%	32,0%	32,0%	32,0%	32,0%	32,0%	32,0%
		54,2%	54,2%	76,9%	63,3%	54,8%	54,8%	76,0%	76,0%	54,9%	54,9%	76,1%	62,5%

Tabulka 2.8 Zdanění mezd – celková průměrná sazba daně dle typu rodiny

Zdanění mezd

Celková průměrná daňová sazba podle typu rodiny

		2004				2003				2002			
Země		ATR		ATR mínus dávky		ATR		ATR mínus dávky		ATR		ATR mínus dávky	
		jeden z manželů výd. činný		jeden z manželů výd. činný		jeden z manželů výd. činný		jeden z manželů výd. činný		jeden z manželů výd. činný		jeden z manželů výd. činný	
		jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec	jednotlivec
		bez dětí	2 děti	bez dětí	2 děti	bez dětí	2 děti	bez dětí	2 děti	bez dětí	2 děti	bez dětí	2 děti
ČR		23,9%	19,4%	21,8%	17,8%	10,5%	21,8%	4,9%	23,3%	19,1%	21,1%	17,4%	7,3%
Maďarsko		25,9%	18,2%	25,9%	18,2%	4,0%	25,9%	6,1%	25,4%	17,1%	25,4%	17,1%	2,4%
		22,9%	18,7%	20,8%	17,0%	5,1%	20,8%	-1,9%	29,4%	20,5%	29,4%	20,5%	6,6%
		20,8%	17,0%	20,5%	17,0%	5,1%	20,8%	-1,9%	29,4%	20,5%	29,4%	20,5%	6,6%

2.1.1.3. Další formy legislativní podpory

Legislativa narození, smrti, manželství, rozvodu a nesezdaného soužití

- ústava: stát chrání instituce manželství a rodiny; zákon o rodině: úkolem zákona o rodině je chránit instituce manželství a rodiny v souladu s Ústavou, zajistit rovná práva manželů, zvýšit odpovědnost za výchovu dětí, přispět k rozvoji a výchově mládeže

Narození

Drtivá většina všech porodů v Maďarsku se odehrává v nemocnicích, narození doma je vzácnou výjimkou. Ačkoliv nabývá vlivu alternativní posun k ustanovení porodních domů, kde by ženy byly schopny přivést dítě na svět v přírodním prostředí, dle jejich vlastní volby.

Registrace v registru narození se uskutečňuje na základě oznámení, které vytvořeno podle protokolu zaznamenaném při porodu. V případě narození dítěte v nemocnici nebo jiné zdravotní instituci vydává takové oznámení příslušná instituce. Rodný list obsahuje data dítěte a rodičů, označení cizího občanství, pokud je třeba. Po zaregistrování v registru narození, vydá matrikář bezplatný výtah z registru (rodný list), který obsahuje nejdůležitější osobní data dítěte (jméno, pohlaví, místo a čas narození, jména rodičů a další data). Takové výtahy z registru narození jsou požadovány v různých oficiálních procedurách během celého života.

Úmrtí

Případy smrti jsou zaznamenávány v registru zemřelých v místě úmrtí, na základě protokolu sepsaném při úmrtí. Po registraci vydá matrikář úzkému příbuznému bezplatný výtah z registru (úmrtní list), obsahující jméno, pohlaví a rodinný stav zesnulého, místo a čas smrti, jména rodičů a další údaje. Výtah z registru úmrtí musí být předložen mimo jiné při vykonávání závěti, v případě nějakého členství ve společnosti, u soudního registru společnosti.

Manželství

- možné uzavřít civilní i církevní sňatek - právní důsledky manželství plynou pouze z civilního
- sňatek nesmí uzavřít mezi příbuznými v v přímé linii (včetně adoptovaných členů rodiny)
- sňatek mohou uzavřít pouze muž a žena starší 18 let nebo 16 let se souhlasem zákonných zástupců
- podle trestního zákoníku je za věk sexuální zralosti považován věk 14 let v případě sexuálního styku osob opačného pohlaví; v případě homosexuálů je za věk sexuální zralosti považován věk 18 let
- majetek získaný za trvání manželství je považován za společný (výjimky: např. dědictví, osobní movitý majetek získaný před sňatkem). Majetkové vztahy lze případně upravit předmanželskou smlouvou

Rozvod

- žádost o rozvod může podat jeden z manželů nebo oba společně; pokud žádá o rozvod pouze jeden z manželů, musí soud prověřit, že udržení manželství již není možné
- manželství je rozvedeno, pokud manželé souhlasí s uspořádáním poměrů nezletilých dětí po rozvodu, s uspořádáním majetku, s rozhodnutím o tom, kdo bude bydlet v jejich stávajícím bytě a s rozhodnutím o výživném
- manželství je rovněž rozvedeno, pokud manželé žijí již po 3 roky odděleně a mohou doložit, že se dohodli o důsledcích rozvodu včetně výchovy dětí
- rodič, kterému nebylo dítě/děti svěřeno do péče, je povinen platit druhému rodiči výživné, obvykle ve výši 15 - 25 % průměrného výdělku rodiče na jedno dítě
- manžel, jehož životní úroveň se po rozvodu výrazně sníží, může rovněž žádat, aby mu bývalý manžel přispíval na obživu; placení výživného může být stanoveno na dobu určitou a může být podle aktuální situace upraveno

Nesezdané soužití

- definice je upravena v občanském zákoníku - nesezdanými partnery jsou dvě osoby žijící a hospodařící v jedné domácnosti, které neuzavřely sňatek, ale jsou k sobě vázány citově
- od roku 1997 se tato definice vztahuje i na partnery stejného pohlaví
- u nesezdaného soužití je majetek dělen podle toho, jak každý z partnerů přispěl k jeho nabytí - započítává se zde např. i péče o domácnost
- nesezdaní partneři na rozdíl od manželů nemusí partnerovi po rozchodu platit výživné
- dědické právo partnerů není zákonem upraveno
- nesezdaní partneři nemohou společně adoptovat dítě

2.1.1.4. Rodičovství

- Maďarsko bylo první zemí, jež zavedla rodičovský příspěvek, tzv. GYES
- 1994 - 98 se charakter rodinné politiky změnil spíše v nástroj boje proti chudobě - dávkový systém založený na podmínce relativně nízkého příjmu rodiny postihl ve 2. polovině 90. let především střední třídy
- současný systém podporuje více rodiny, kde měli rodiče vlastní pracovní příjem, neboť výše dávek je často odvozena od předchozího příjmu (např. mateřský či rodičovský příspěvek)
- podobně zvýhodněny jsou tyto rodiny i daňově
- po roce 1998 je hlavním cílem vlády v této oblasti zmírnit a později zastavit populační úbytek a dále dosáhnout příznivější věkové struktury- hlavními prostředky k dosažení těchto cílů má být zvýšení porodnosti, zlepšení úmrtnostních poměrů a posílení finanční a sociální situace rodin

2.1.1.5. Pracovní právo ve vztahu k péči o děti

- z výše uvedeného vyplývá, že zaměstnavatel je povinen zajistit neplacenou dovolenou pro rodiče:
 - o kteří se starají o dítě do 3 let věku
 - o kteří se starají o trvale nemocné nebo postižené dítě do 14 let věku (pobírají GYES)
 - o pro domácí péči o nemocné děti do 12 let věku dítěte
- od narození až do 16 let věku dítěte mají rodiče ještě další nárok na dovolenou v nemoci dítěte:
 - o 2 dny na jedno dítě
 - o 4 dny na 2 děti
 - o 7 dnů na více jak 2 děti

2.1.1.6. Systémy ochrany postižených členů rodiny

V Maďarsku tak jako v jiných zemích existují také systémy ochrany postižených – jedná se zejména o vyplácení dávek, které nahrazují ušlý příjem a o dávky, které kryjí nadměrné výdaje způsobené nemocí. Do první skupiny patří:

- o invalidní důchod - mají nárok osoby, které se staly praceneschopným i před dovršením věku 25 let a tudíž ještě nemají nárok na invalidní důchod (v roce 2004 dostalo tuto dávku 27 tis. osob)
- o částečný invalidní důchod - mají na něj nárok osoby, které se již nemůžou zabývat svou profesí v důsledku 50 % změněné praceschopnosti
- o pravidelná sociální podpora - na dospělé osoby, které nemají nárok na invalidní rentu, ale ztratili praceschopnost na 67%, mají nárok na tuto dávku

Výdaje spojené s nemocí jsou kompenzovány těmito dávkami:

- podpora postižených

- podpora vážně pohybově postižených

Účelem těchto dávek je finančně přispět postiženým a tím zmírnit nevýhody plynoucí z jejich situace. Na podporu mají nárok osoby minimálně 18leté, které nejsou schopny se samy o sebe postarat a jsou odkázány na jiné osoby (nevidomí, trvale sluchově postižení, osoby fyzicky nebo psychicky nemocné, autismus).

V rámci podpory pohybově postižených existují 3 druhy podpor:

- příspěvky na nadměrné výdaje spojené s nemocí
- dotace na zakoupení invalidního vozíku
- dotace na úpravy invalidního vozíku

Objem výdajů na podporu postižených ukazuje následující tabulka:

Tabulka 2.9 Výdaje na podporu postižených v mil. HUF

	2002		2003		2004		2005	
Invalidní důchod	7568	8,77%	8083	8,71%	8954	8,79%	9653	8,77%
Důchod v důsledku změněné průřeschnosti	59648	69,14%	62094	66,94%	66718	65,52%	71734	65,17%
Pravidelná sociální podpora	1640	1,90%	1831	1,97%	1930	1,90%	2063	1,87%
Podpora postižených vč. nevidomých	13352	15,48%	16480	17,77%	20223	19,86%	22499	20,44%
Podpora vážně pohybově postižených	4062	4,71%	4270	4,60%	4000	3,93%	4115	3,74%
Celkem	86270	100,00%	92758	100,00%	101825	100,00%	110064	100,00%

Z tabulky vyplývá, že v posledních letech v Maďarsku nedochází k zásadní změně struktury dávek poskytovaných postiženým a že hlavní objem dávek je soustředěn na částečné a plné invalidní důchody.

2.1.1.7. E. Pomoc lidem v sociální nouzi

V Maďarsku existuje dlouhodobá tendence k decentralizaci části sociálního systému. To se projevuje zde např. tím, že pomoc lidem v sociální nouzi se realizuje většinou na místní úrovni. Některé typy pomoci kompenzují zcela chybějící zdroj živobytí, jiné doplňují nedostatečný příjem. Vzhledem k decentralizaci systému se dávky mezi jednotlivými oblastmi liší, což je občas kritizováno.

Do první skupiny lze zařadit pomoc trvale nezaměstnaným nebo pomoc domácnostem, v nichž je jeden člen trvale odkázán na péči rodiny. Jedná se např. o tyto dávky:

- pravidelná soc. pomoc
- podpora při ošetřování členy rodiny
- dávky pro staré občany

Příklad poskytování podpory v sociální nouzi (Budapešť 4):

- pravidelná soc. pomoc:
 - mají na ní nárok osoby nejdříve po dosažení 18 let věku a maximálně ve věku 62 let, které pobírají dávky určené pro postižené nebo nevidomé nebo mají invaliditu v rozsahu alespoň 67 %
 - jejich měsíční příjem nepřesahuje na osobu 80 % minimálního starobního důchodu
- podpora při ošetřování člena rodiny:
 - mají na ní nárok osoby nejdříve po dosažení 18 let věku, které pečují o osoby, které se nejsou schopny o sebe postarat – tj. potřebují být pod neustálou kontrolou (jsou vážně zdravotně postižené nebo trvale nemocné)a

- příjem na jednoho člena rodiny v rodině pečujícího dvojnásobek minimálního starobního důchodu

Pomoc, která doplňuje příjem, je nejčastěji spojována se základními potřebami (bydlení, zdraví) – jedná se např. o tyto dávky: příspěvek na pohřeb, podpora bydlení, podpora pro silně zadlužené domácnosti, pomoc k financování zdravotní péče apod. Objem podpory pro vybrané roky ukazuje následující tabulka:

Tabulka 2.10

	Počet osob (v tis.)				Výdaje v mil HUF			
	2002	2003	2004	2004	2002	2003	2004	2004
Pravidelná sociální podpora	126	138	147	8,0%	22.131	24.880	24.376	33,2%
Podpora při ošetřování členy rodiny	31	34	38	2,1%	6.387	7.876	9.872	13,5%
Dávky pro staré	7	7	7	0,4%	1.533	1.536	1.447	2,0%
Podpora bydlení	175	148	162	8,8%	3.762	3.539	5.673	7,7%
Podpora pro zadlužené		1	3	0,2%		96	783	1,1%
Podpora zdravotní péče	507	502	500	27,3%	18.075	19.729	22.700	31,0%
Příspěvek na pohřeb	77	71	75	4,1%	1.051	1.088	1.275	1,7%
Dočasná pomoc	665	600	630	34,4%	5.093	4.821	5.040	6,9%
Mimořádná podpora pro ochranu dětí	395	325	270	14,7%	2.808	2.587	2.160	2,9%
Celkem	1.983	1.826	1.832	100,0%	60.840	66.152	73.326	100,0%

V 90. letech se systém sociálních dávek přechodně změnil z plošného na testovaný, sociální služby získávají postupně tržní charakter. Sociální zákon ukládá regionům vypracovat **roční plán sociální pomoci**, ale nedefinuje rozsah služeb ani např. neurčuje pravidla pro testování nároku na poskytnutí služeb či dávek. Z tohoto důvodu existují velké regionální rozdíly: bohaté obce poskytují služby či dávky (např. školní příspěvek apod.), které si chudší obce dovolit nemohou. Navíc v případě, že dotyčný neplatí pojištění, ztrácí nárok např. na bezplatnou lékařskou péči, důchod, nemocenské či rodinné dávky (neregistrovaní nezaměstnaní, ale i dlouhodobě nezaměstnaní).

Po uplynutí určité doby vyplácení státní podpory - 3 roky - je trvale nezaměstnaný předán místním úřadům, které mu vyplácejí podporu maximálně po dobu 2 let, pokud výše příjmu domácnosti nepřekročí 80 % výše minimálního starobního důchodu).

Strukturu možných dávek a plnění v sociální nozi, které jsou obvykle poskytovány, ukazuje následující přehled:

finanční dávky

a) kompenzace nákladů

1. příspěvek na udržování domu – testovaná dávka

- normativní příspěvek (splněním podmínek zákona jej obec musí poskytnout)
- místní příspěvek (podmínky poskytnutí určuje místní vyhláška)

2. příspěvek na závazky domácnosti – testovaná dávky na výdaje spojené s bydlením v domě, kdy z důvodu předlužení jsou do domácnosti zastaveny dodávky energií, vody atp.

3. certifikát na potřebnou zdravotní péči, která je hrazená – testovaná dávka, certifikát opravňuje k obdržení léků, pomůcek, péče apod, které jsou placené, zdarma

4. příspěvek na pohřeb – obec může vyhláškou stanovit

b) jednodázová pomoc

5. dočasná pomoc - obec může schválit výhláškou poskytování této dávky ke krytí nákladů na živobytí v mimořádných životních situacích (dávka, bezúročná půjčka)

6. nepravidelná podpora na ochranu dětí – viz výše

věcná plnění

- jídlo, učebnice, palivo, zaplacení energií nebo školek, družin apod.
- dále obce někdy poskytují obecní pohřby, nezbytné zdravotnické potřeby, poukazy na speciální zdravotnické služby, konzultace při předlužení domácnosti

sociální služby

- zaměřeno na osoby se zdravotním nebo mentálním postižením, které nepracují nebo jiné osoby v soc. nouzi
- osobní sociální služby poskytuje vláda, obce, NGO, církve
- formy komunitární péče
 - denní péče
 - podpůrné služby
 - sociální práce na ulici

a) základní sociální služby

1. služby pro opuštěné usedlosti a vesnice – snaha poskytnout celoplošný standard služeb v celém Maďarsku

2. poskytování informací o sociálním zabezpečení

3. poskytování hotového jídla osobám, které nejsou schopny vařit

4. pomoc v domácnosti pro nesamostatné osoby

5. služby pro rodinu pro sociálně či mentálně problémové rodiny v krizových situacích

- poradenství
- rodinná péče pro řešení konfliktů v rodině
- poradenství pro dlouhodobě nezaměstnané, mladé nezaměstnané, bezdomovce, předlužené a jejich příbuzné

6. naléhavá pomoc v domácnosti pro lidi v naléhavé krizové situaci

b) speciální sociální služby

1. instituce k trvalému pobytu

- **pečovatelské instituce** pro staré, postižené, psychicky nemocné narkomany a bezdomovce
- **rehabilitační instituce** pro psychicky nemocné, postižené, narkomany, bezdomovce
- **domy k bydlení** pro 8 – 12 osob (jde o malé jednotky postupně nahrazující dřívější obrovské pečovatelské instituce); i tyto domy postihují dle potřeby pečovatelskou péči

2. instituce k dočasnému pobytu

- na max. jeden rok s výjimkou dočasného noclehu pro bezdomovce a narkomany, kdy je doba ještě kratší
- existuje mnoho typů těchto institucí, jako např.

- pečovatelské domy pro staré, pro nesamostatné, psychicky nemocné, narkomany, noční útulky pro přespání a dočasné ubytovny pro bezdomovce

2.1.2. Nelegislativní a institucionální podpora rodiny

2.1.2.1. Péče o děti

- dlouhá tradice - 1828 první mateřská škola ve střední Evropě, první jesle pro děti mladší 3 let byly založeny v roce 1852,
- podpora v období komunismu (vysoká pracovní participace žen)
- snaha o decentralizaci + aktivita nestátních organizací
- existují dva základní typy institucí denní péče o děti: dětská centra (jesle, bölcsode) pro děti mladší 3 let¹⁹ a mateřské školy (óvoda) pro děti od 3 do 6 (věk povinné školní docházky), případně 7 let; poslední ročník mat. školy je povinný
- dříve: služby určené dětem mladším 3 let spadaly do resortu zdravotnictví - od 90. let, kdy se tyto instituce přesunuly do kompetencí ministerstva blahobytu, později ministerstva sociálních a rodinných věcí
- předškolní instituce pak spadají do resortu ministerstva školství
- rodiče financují cca 20 % nákladů (cca 5 tis. HUF měsíčně; celkové náklady na místo v mat. školce cca 20 – 25 tis. HUF; ale je zohledňována i finanční situace rodin a více jak 3 děti – poplatky může být až prominut
- počet jeslí se v průběhu 90. let snížil o 60 % - ale o cca 90 % mladších 3 let ale pečuje matka či jiný příbuzný
- pokud jde o flexibilitu jeslí, poskytují některé z nich příležitostné hlídání dětí, hlídání přes noc, různá setkání rodičů apod.
- většina jeslí má kapacitu přibližně 60 míst, výjimkou však nejsou ani malé jesle pro 20 dětí nebo naopak jesle až pro 120 dětí; na skupinu 10 - 12 dětí připadají 2 pečovatelky + na každé 4 pečovatelky připadá další pomocný pracovník
- v roce 2000 bylo v Maďarsku přibližně 532 jeslí, většina z nich byla spravována regionálními úřady; v dalších letech se počet jeslí a jejich kapacita vyvíjely takto:

Tabulka 2.11 Počet jeslí a jejich kapacita

	2001	2002	2003
počet jeslí	521	523	515
počet zapsaných dětí (včetně necelodenní péče)	28 981	28 847	29 422
počet míst	24 394	24 078	23 771

Zdroj: Maďarský statistický úřad, 2005

¹⁹ Děti mohou být zapsány do jeslí od 20. týdne věku.

- mateřské školy navštěvuje přibližně 90 % dětí ve věku 3 - 6 let. (vliv délky rodičovské dovolené a povinnosti v posledním předškolním roce)
- v posledních letech zaznamenán úbytek míst a naopak růst nepřijatých dětí z důvodu omezené kapacity zařízení; 20 - 25 dětem se věnují dva učitelé a jeden asistent
- 1999 fungovalo 4 643 mateřských škol, většinu z nich spravovaly místní úřady; v dalších letech se počet školek a jejich kapacita vyvíjely takto:
 - o počet dětí ve školkách v celodenní nebo částečné péči pozvolna klesá (1990/1991: 392 tis.; 1995/1996: 400 tis., 2003/2004: 328 tis.; 2004/2005: 326 tis.)
 - o z celkového počtu 326 tis. dětí v mateřských školkách v roce 2004/2005 je jich 250 tis. v celodenní péči (tj. 16 % z celkové vzdělávací celodenní kapacity maďarských vzdělávacích zařízení je alokováno školám)
 - o z pohledu **struktury zřizovatelů** je struktura školek v šk. roce 2004/2005 v Maďarsku následující:

Tabulka 2.12 Struktura školek dle jejich zřizovatelů

	Počet org. jednotek	Počet učitelů	Počet dětí
místní úřady	4 063	27 560	296 308
kraje	143	1 001	9 413
centrální úřady	55	557	4 763
círky	110	755	7 992
nadace a FO	157	635	5 716
ostatní	51	192	1 801
celkem	4 597	30 700	325 993

Zdroj: Maďarský statistický úřad, 2005

- o část školek existuje jako kombinované zařízení se školami nebo internáty – v roce 2004/2005 je struktura v této oblasti následující

Tabulka 2.13 Struktura školek dle jejich kombinování s jinými aktivitami

	institucí	organizačních jednotek	tříd	učitelů
samotné školky	2 379	3 336	11 907	24 762
školky a školy dohromady	859	2 086	10 030	18 514
školky, školy a internáty dohromady	41	173	803	2 019

Zdroj: Maďarský statistický úřad, 2005

- z celkového počtu 30,1 tis. učitelů ve školách jich je 5,5. tis. vedoucích pracovníků a zbytek jsou učitelé a speciální učitelé (526 specializovaných učitelů); z celkového počtu všech učitelů v Maďarsku jich v mat. školách působí 17 %
- vývoj struktury školek v Maďarsku za poslední 2 dekády ukazuje následující tabulka:

Tabulka 2.14 Vývoj struktury školek, míst pro děti, počtu učitelů a speciálních zařízení

	90/91	95/96	03/04	04/05
org. jednotek	4 718	4 720	4 611	4 579
míst	385 020	373 158	350 935	349 821
učitelů	33 635	32 320	31 392	30 700
celkem dětí	391 950	400 527	327 508	325 993
<i>z toho spec. vzdělávání</i>	<i>821</i>	<i>1188</i>	<i>1 489</i>	<i>1 429</i>
Skupin dětí	16 161	15 955	14 794	14 640
<i>z toho spec. vzdělávání</i>	<i>106</i>	<i>142</i>	<i>183</i>	<i>173</i>

- z regionálního pohledu je struktura školek v roce 2004/2005 následující:

Tabulka 2.15 Regionální struktura školek

	počet dětí (dle umístění org. jednotky, kde jsou děti umístěny)	počet organizačních jednotek
Centrální Maďarsko	87 494	996
<i>z toho Budapešť</i>	<i>47 813</i>	<i>546</i>
Centrální podunají	35 210	496
Západní podunají	29 820	538
Jižní podunají	31 350	561
Severní podunají	43 005	663
Severní velká nížina	56 394	707
Jižní velká nížina	42 720	618
Celkem	325 993	4 579

Graf 2.1 Regiony Maďarska

- zaměstnanci jeslí a školek mohou na žádost rodiny v případě kapacity a za finanční úhradu hlídat děti doma v případě nemoci apod.
- od 1993 - zavedení tzv. rodinné denní péče - jeden akreditovaný vychovatel stará maximálně o 5 dětí mladších 14 let – služba se rozvíjí pomalu, protože ji plně hradí rodiny
- programy pro děti po konci vyučování zajišťují většinou základní školy samy pro cca 1/3 dětí
- místní úřady mají kompetence v:
 - o dohled nad výchovou dětí v rodinách,
 - o poskytování pomoci a odborné konzultace problémovým rodinám,
 - o obecně sociálně právní ochranu dětí
 - o ústavní výchově,
- v této oblasti se také postupně zapojují nestátní organizace

2.2. Faktická účinnost současných nástrojů a opatření

Vzhledem k značným změnám, které Maďarsko v posledních 10 letech v rodinné politice provádělo, je obtížné hodnotit účinnost rodinné politiky – v maďarském případě by totiž bylo nutno nejprve specifikovat, jakou máme na mysli. Maďarská koncepce definuje z hlediska cílů (jejichž plnění lze hodnotit) rodinnou politiku jako podporující „nejen zajištění finančních potřeb rodin, ale i rozličné jiné, na rodinu vázané požadavky občanů.“ Vztah k populační politice označuje maďarská koncepce jako snahu o snížení nepříznivé demografické tendence, což je nepřímý cíl rodinné politiky.

Různí autoři např. zdůrazňují, že měřeno objeme dávek je maďarská rodinná politika poměrně velkorysá. Na druhou stranu se ale objevuje kritika, že nástroje používané maďarskou vládou

nejdou přesně zacíleny na nejpotřebnější skupiny, na což se mj. snaží reagovat i navržený Program 100 kroků současného premiéra.

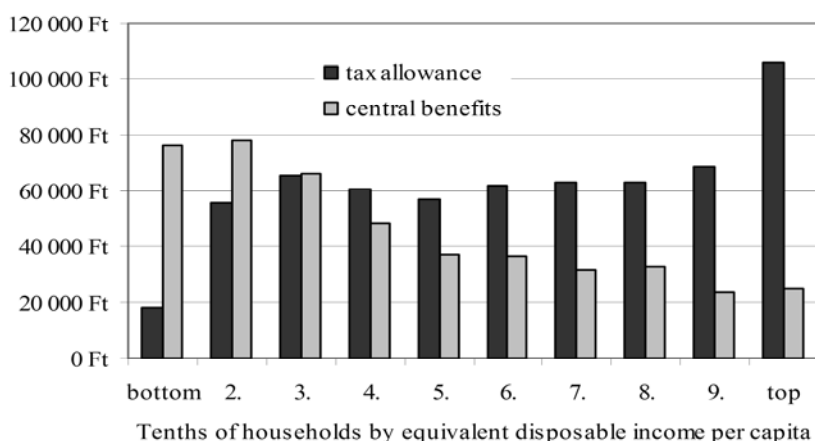
Pokud jde o nepřímý cíl rodinné politiky, tj. **zvýšení porodnosti** na trvale udržitelnou úroveň, zdá se, že zatím nelze maďarské výsledky hodnotit příliš optimisticky, a to ani přes enormní pozornost a náklady, která jsou v Maďarsku rodině věnovány. Poslední dostupné údaje maďarských statistiků sice v letošním roce ukazují mírné oživení porodnosti, na obecnější hodnocení je však ještě příliš brzy. Počet nově narozených mírně kolísá kolem 95 tis. osob ročně resp. 9,3 – 9,5 narozených na 1000 obyvatel, což v posledních pěti letech znamenalo roční přirozený úbytek obyvatel (bez imigrace) cca 40 tis. osob ročně (-3,5 až -4 na 1000 obyvatel).

Pokud jde o podporu maďarských rodin z hlediska kvality jejich **životní úrovně**, což je tradiční druhý hlavní cíl rodinných politik, vládní politika explicitně deklarovala a deklaruje, že se snaží „zlepšit životní úroveň rodin s dětmi“ (Vládní programové prohlášení, Konvergenční program 2003). Rodina je tedy objektem redistribučních nástrojů a pomoc států by měla pokrývat část nákladů spojených s výchovou dětí. To je podpořeno například skutečností, že disponibilní příjem na hlavu u rodin s 3 dětmi je méně než polovina disponibilního příjmu na hlavu o domácností bezdětných (viz graf 10). Z toho tedy vyplývá, že sociální dávky pro rodiny s dětmi by v případě, že by měly kompenzovat objektivně nižší jednotkovou hladinu příjmů, měly růst s růstem členů domácnosti.

V ideálním případě by stejně měly působit i daňové úlevy. Jak však ukazuje následující graf, nízkopříjmové domácnosti sice pobírají na jednotlivce vysoký objem dávek poskytovaných centrální vládou, ale daňové úlevy nejsou pro tyto domácnosti až do třetího decilu stejně důležité. Graf jednoznačně ukazuje, že daňové výhody jsou důležité zejména pro vysokopříjmové domácnosti bez dětí, což je v rozporu s cíly rodinné politiky a ukazuje na praktickou nemožnost jejich zacílení na nízkopříjmové rodiny s dětmi.

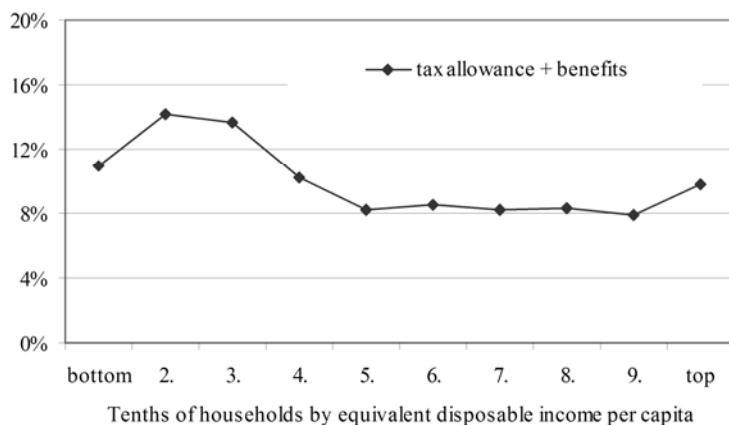
Graf 2.2 Objem daňových úlev a soc. dávek na hlavu pro domácnosti řazené dle decilů příjmů

Figure 8. Equivalent per capita tax allowance and central benefit, by income decile

Graf 2.3 Kombinovaný objem daňových úlev a soc. dávek na hlavu (jako % celkového příjmu) pro domácnosti řazené dle decilů příjmů

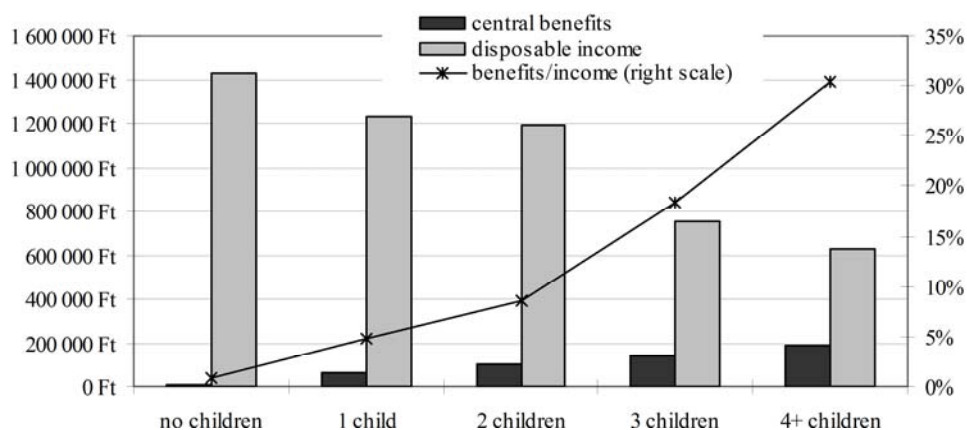
Figure 9. Combined distribution of tax allowances and central benefits within the whole of society, by income decile

Dalším cílem rodinné politiky je **omezit riziko chudoby**. Rodiny s dětmi patří tradičně mezi domácnosti, kterým hrozí větší riziko chudoby, a to zejména v případech, kde jde o rodiny s osamělým rodičem nebo (i když v ne takovém rozsahu) s jedním vydělávajícím rodičem. Klesající jednotkový disponibilní příjem u domácností s více dětmi a rostoucí podíl dávek poskytovaných vládou k disponibilnímu příjmu ukazuje následující graf.

Graf 2.4 Sociální dávky poskytované ústřední vládou a disponibilní příjmy pro domácnosti s různými počty dětí

Figure 10. Equivalent per capita average central benefit and disposable income, and their ratios, by number of children

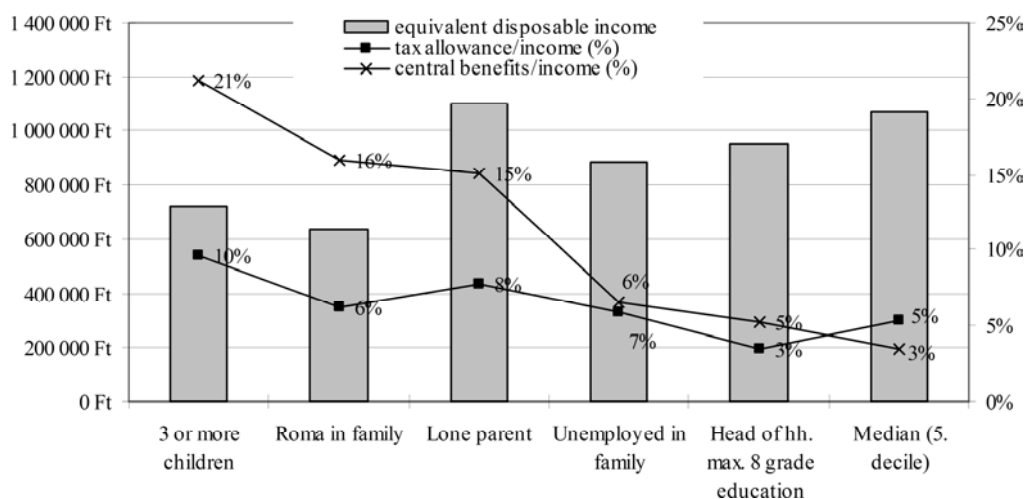
Jednoznačně pozitivní výsledek, tedy prudký růst podílu sociálních příjmů na celkovém disponibilním důchodu (až na cca 30 %) je ovšem třeba hodnotit i ze dvou dalších úhlů – za prvé se zde rychle zvyšuje riziko pasti neaktivity a za druhé je třeba zohlednit poměrně nízkou výši příjmů maďarských domácností s dětmi, kterou ani 30 % příspěvek ve formě sociálních transferů nemusí posunout na hranici rozumné životní úrovně.

Další obrázek ukazuje, jak je maďarský dávkový a daňový systém účinný v omezování chudoby u těch typů domácností, které jsou ji nejvíce ohroženy. Jedná se, stejně jako v ČR, zejména o rodiny s více dětmi, rodiny s jedním rodičem, rodiny a rodiči se špatnou kvalifikací, romské rodiny a rodiče bez zaměstnání. Dávkový systém z rizikových skupin

jednoznačně nejvýrazněji podporuje rodiny s více dětmi a s jedním rodičem. Méně výrazně, ale i přesto nejvýhodněji na tyto dvě skupiny působí i daňové úlevy. Naopak, nejméně účinné jsou tyto sociální nástroje pro rodiny, kde se vyskytují nezaměstnaní a nebo kde je dosažena nízká kvalifikace.

Graf 2.5 Poměr centrální vládou poskytovaných sociálních dávek, daňových úlev a disponibilního důchodu pro různé typy rodin ohrožených chudobou

Figure 11. Ratio of central benefits and tax allowances to total income in some types of households particularly vulnerable to the risk of poverty

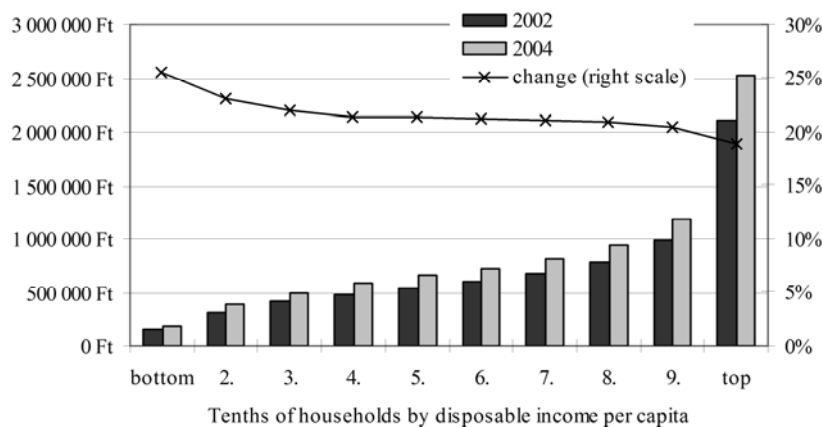

Je tedy potřeba potvrdit, to, co je známo jako obecné pravidlo při uskutečňování specifických cílů pomocí plošných nástrojů – daňové úlevy jsou velmi nákladné, ale nedaří se je dostatečně jemně zacílit na ty, kteří jejich pomoc skutečně potřebují. Pro cílené zásahy ve prospěch určitých skupin obyvatel jsou proto obvykle vhodnější přímé výdaje pomocí sociálních dávek, které jsou navíc lépe kontrolovatelné.

Následující dva grafy ukazují, jak se v letech 2002 – 2004 změnila příjmová situace domácností, mj. i v důsledku změn v objemu získaných dávek a zaplacených daní.

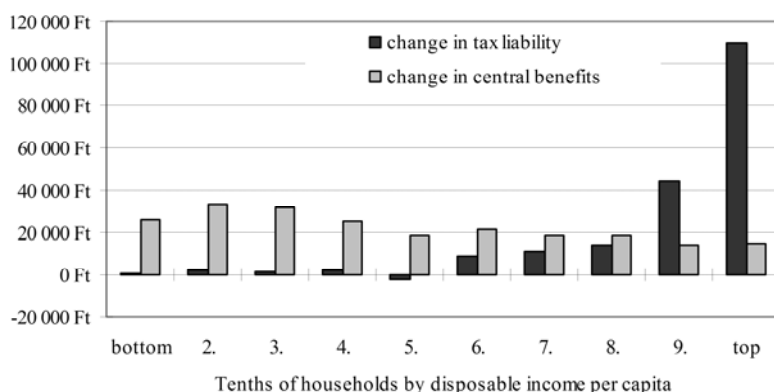
Graf 2.6 Změny v disponibilním příjmu domácností rozdělených dle příjmových decilů v letech 2002-2004

Figure 12. Per capita disposable income of households, and its change between 2002 and 2004

Graf 2.7 Změna v daňové povinnosti a dávkách na osobu v letech 2002 - 2004

Figure 13. Change in the equivalent per capita tax liability and central benefits received between 2002 and 2004

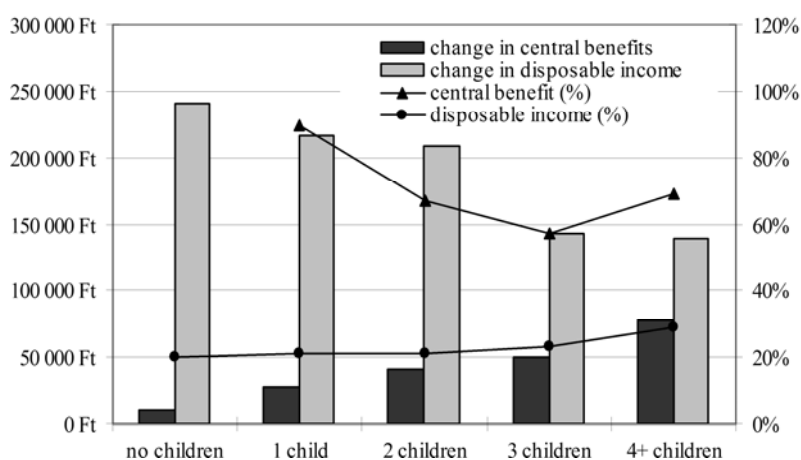

Při celkovém hodnocení změn v letech 2002 – 2004 lze shrnout, že sociální dávky byly pro zvýšení disponibilních příjmů domácností velmi dobře nastaveny a byly přínosem zejména pro nízkopříjmové rodiny s dětmi. Naopak, daňové úlevy byly jak absolutně tak relativně výhodnější pro vysokopříjmové domácnosti bez dětí. U druhé skupiny domácností ale docházelo i k protichůdnému efektu – i přes narůstající daňové úlevy se zvyšoval absolutní objem placených daní, což souvisí jednoznačně s růstem nominálních příjmů a nic to neříká o velikosti průměrného daňového zatížení.

V souladu s vládní politikou se zvýšily příjmy na hlavu zejména u rodin s 2 a více dětmi, především díky růstu rodinných přídatků. Zároveň ovšem došlo i k růstu relativního podílu sociálních dávek k disponibilnímu příjmu, a to paradoxně nejvíce u rodin bez dětí. Důvodem je to, že v roce 2002 tyto domácnosti dostávaly velmi malý objem soc. dávek, ale v roce 2003 byla zavedena plošná dotace pro ceny plynu, která zapříčinila tak velké zvýšení podílu soc. dávek na disponibilním příjmu.

Graf 2.8 Absolutní a relativní změny objemu daňových úlev a sociálních dávek v letech 2002 – 2004 u domácností s různým počtem dětí

Figure 14. Change in equivalent per capita central benefits and disposable income in terms of amounts and percentage, between 2002 and 2004, by number of children

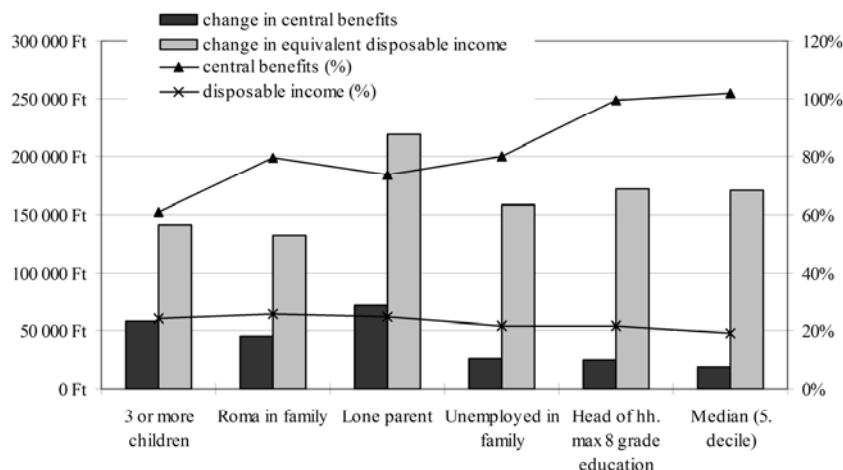

Poslední graf ukazuje, že u všech chudobou ohrožených domácností došlo k absolutnímu i relativnímu zvýšení disponibilních důchodů i sociálních dávek. Absolutně došlo k nejvyššímu

nárůstu příjmů i soc. dávek opět u osamělých rodičů, relativně pak romských rodin, rodin s jedním rodičem a rodin s více dětmi. Největší relativní nárůst soc. dávek byl zaznamenán v rodinách s nízkokvalifikovanou hlavou domácnosti a rodinám, kde se vyskytují nezaměstnaní rodiče.

Graf 2.9 Absolutní a relativní změny objemu daňových úlev a sociálních dávek v letech 2002 – 2004 u sociálně rizikových domácností

Figure 15. Change in equivalent per capita central benefits and disposable income in terms of amount and percentage, between 2002 and 2004, by risk factor

2.3. Připravované nástroje a opatření včetně problémů, které mají řešit, reakce vlády na změny prostředí

V současné době vláda připravuje reformu rodinných dávek, přičemž cílem je:

- omezit riziko chudoby pro rodiny s dětmi
- zvýšit podporu pro nízkopříjmové rodiny s více dětmi
- omezení rozdílů v podpoře rodin s dětmi
- nový dávkový systém má vyjádřit, že je záslužné vychovávat děti a že to společnost oceňuje
- úpravy systému by měly vést ke standardizaci s cílem omezit administrativní zatížení

Základním cílem, na kterém je založen Program 100 kroků, je nahradit rodinné přídatky, daňové úlevy pro rodiny a pravidelnou podporu na ochranu dítěte pouze rodinými přídatky, které budou vypláceny každé rodině s dětmi ve stejné výši a výrazně vyšší než nyní.

2.3.1. Program 100 kroků

Současná vláda dle tradice Maďarska obecně má rodinnou politiku jako jednu ze svých priorit. To se projevuje např. tím, že premiér F. Gyurcsany vyhlásil tzv. Program 100 kroků na podporu rodiny. Program si mj. klade tyto obecnější rámcové cíle:

1. zlepšit informovanost rodin o možnostech sociálních dávek – podle údajů státní správy jedna třetina nejpotřebnějších rodin nemá povědomost o tom, o které dávky může žádat
2. zlepšit situaci domácností s více dětmi - jedna třetina rodin s 3 a více dětmi nemá peníze ani na základní potřeby (potraviny, oblečení...)
3. zacílit podporu na opravdu nejchudší rodiny a omezit podporu rodinám, které ji nepotřebují

Klíčovými návrhy Programu, které vláda prosazuje a které by měly platit od roku 2006, jsou tyto body:

1. Zdvojnásobení rodinných přídatků

Nynější systém podpory rodiny, který se skládá z rodinných přídatků, daňových úlev a pravidelných podpor na ochranu dětí, je dle názoru vlády do značné míry nespravedlivý.

Místo toho každá rodina s dítětem dostane dle Programu stejnou částku, která bude ale výrazně vyšší než nyní. Rodiny s 1 dítětem budou mít nárok na 11 000 HUF měsíčně, rodiny s 2 dětmi na 12 000 HUF měsíčně na dítě a rodiny s 3 nebo více dětmi na 14 000 HUF měsíčně na dítě.

2. Zvýšený rodinný přídatek pro rodiče, který sám vychovává děti a pro rodiče kteří vychovávají děti trvale nemocné nebo postižené

Rodič, který sám vychovává 1 dítě, dostane měsíčně 12 000 HUF, pro 2 děti je to 13 000 HUF měsíčně pro jedno dítě a při třech nebo víc dětech to bude částka 15 000 HUF měsíčně na jedno dítě.

Rodiče, kteří vychovávají dítě trvale fyzicky nebo psychicky nemocné se, rodičovský příspěvek zvýší z 13 900 HUF na 21 000 HUF a pokud takové dítě vychovává rodič sám, tak se příspěvek zvýší z 15 700 HUF na 23 000 HUF.

3. U rodin s jedním nebo dvěma dětmi se zruší daňové úlevy

Nový systém rodinných přídatků zabezpečí vyšší příjmy rodin než stávající rodinné přídatky s daňovými úlevami dohromady a bude rovněž spravedlivější (tvrdí vláda). I když se zruší daňové úlevy, rodiny s jedním dítětem by měly při modelových propočtech dostat o 2 900 HUF a rodina s dvěma dětmi o 3 600 HUF více než nyní.

4. Rodiny s třemi a více dětmi budou mít nárok na určité daňové úlevy (ale ne v takové výši jako doposud)

Zvýšené rodinné přídatky způsobí, že rodiny s třemi a více dětmi, které neměly z důvodu nízkých příjmů domácnosti nárok na daňové úlevy dostanou podstatně více. Nicméně to se netýká rodin s třemi a více dětmi, které slevy ve stávajícím systému zcela vyčerpaly – pro ty by Program 100 kroků znamenal ztrátu. Proto budou mít rodiny s třemi a více dětmi, které nemají roční příjem vyšší než 6 milionů HUF, i v budoucnu nárok na daňové slevy na každé dítě ve výši 4000 HUF.

5. Pravidelná podpora ochrany dětí bude zabudována do nového systému podpory rodiny

Nově zvýšené rodinné přídatky zajistí rodinám s nízkými příjmy vyšší čistý příjem než dosud činil rodinný přídatek dohromady s pravidelnou podporou ochrany dětí. Na podporu na ochranu dětí měly dosud nárok osoby, které o ni požádali. Jejich finanční situace pak byla následně přehodnocena a rozhodlo se zda podporu dostanou nebo nikoliv.

Nový systém v sobě zahrnuje i tuto podporu. Ale i přesto bude tato dávka v modifikované podobě zachována (učebnice a stravování ve škole zadarmo) a bude poskytována na podporu dětí které žijí v extrémně špatné sociální situaci. Na podzim (v souvislosti se začátkem školního roku) bude takovým rodinám poskytnuta jednorázová dávka ve výši 5 000 HUF.

6. Nový systém podpory rodiny by měl pomoci hlavně těm, který to nejvíc potřebují

Tento nový systém by měl podporovat nejen děti ,ale i některé dospělé v tíživé životní situaci. (např. příspěvek na bydlení). Vláda plánuje zvýšit výdaje např. na zajištění životní situace pro rodiny, kterým není placeno výživné.

7. Po dovršení věku prvního roku dítěte může jít matka pracovat na plný úvazek a přitom vedle platu může pobírat GYED

Nově navrhovaný systém umožňuje, aby matka/otec pracovala po dovršení prvního roku dítěte na zkrácený či celý pracovní úvazek a přitom jí nebudou kráceny rodinné dávky – tím má být podpořena integrace žen na pracovním trhu. Pokud by ale pracovala před dovršením jednoho roku dítěte, ztrácí na dávky nárok.

8. Podpora příjmů zejména nízkopříjmových rodičů

Systém bude nastaven tak, že pokud bude matka pečující o dítě pracovat za minimální (resp. nízkou) mzdu, GYES jí zůstane v plné výši. Pokud ale bude mít podstatně vyšší mzdu, než je minimální mzda, odečte se jí z dávek cca 4 000 – 5 000HUF.

2.3.2. Návrhy daňových změn

- vláda navrhuje Parlamentu tyto změny DPFO :

- zpřísnění osvobození věcných plnění poskytovaných zaměstnavatelem zaměstnanci – pokud budou tato plnění poskytnuta nad hranici 15 % celkových hrubých příjmů ze zaměstnání, musí být zdaněna spec. sazbou 44 % u zaměstnavatele + z nich musí být zaplacen pojistné – celková mezní daňová sazba bude pro tyto nadlimitní plnění činit 89 %. Limit je zvýšen o 10 % ročního příjmu pro domácnosti manželů/partnerů a o 10 % pro domácnosti, které mají nárok na rodinné přídavky (ročně nesmí celkový objem osvobozených věcných plnění přesáhnout 500 tis. HUF)

- limit se netýká stravování a poukázek na stravování, příspěvků na bydlení a náhrad výdajů na cestování z domu do práce

- snížení vyšší mezní sazby DPFO z 38 % na 36 % od 1.1.2006

- zvýšení hranice druhého pásma z nynějších 1,5 mil. HUF na

- 2006: 1,55 mil. HUF
 - 2007: 1,70 mil. HUF
 - 2008: 1,90 mil. HUF
 - 2009: 2,30 mil. HUF
 - 2010: 3,00 mil. HUF

- sazba pojistné ho pro zaměstnavatele pro důchodové a zdravotní pojištění bude z nynějších 29 % od 1.1.2007 snížena na 26 % a 1.1.2009 na 24 % (vládní návrh v Parlamentu)

2.4. Zapojení různých sektorů

Vláda v souladu se svými prioritami zapojuje do diskusí o koncepci rodinné politiky i celého sociálního systému a legislativních plánů ministerstev nejen centrální státní správu, ale i obce, neziskové organizace a zájmové skupiny. K tomuto účelu slouží tzv. fóra zájmových koalic jako platformy pro diskusi. Dále fungují tzv. rady pro jednotlivé oblasti v rámci ministerstva sociálních věcí a rodiny (Rada pro postižené, Rada pro stáří, Rada pro sociální smír apod.), které propojují ministerstvo se zájmovými skupinami.

Pokud jde o rozdělení úloh mezi centrální vládu a subcentrální vlády (kraje, obce), maďarská koncepce dává regionům/obcím jen omezenou pravomoc. Na komunální úrovni se zavedla centra pomoci rodině při obecních úřadech, která spolupracují místními zařízeními nabízejícími pomoc rodinám.

Samosprávy mají rovněž pravomoc stanovit vyhláškou zvláštní výhody sociálně potřebným a za podmínek specifikovaných v takové vyhlášce může stanovit různé další dávky. Příkladem může být jednorázová pomoc poskytovaná kompletně samosprávou pro potřebné domácnosti, jejíž výše se rovnala mateřskému příspěvku. Dalším příkladem je jedenkrát ročně vyplácená podpora na náklady spojené se školní docházkou.

Každá obec s více jak 2 000 obyvatel musí vytvořit koncept plánu sociálních služeb, který obsahuje hlavní cíle v oblasti sociálních služeb, nástroje jak jich dosáhnout a způsob zapojení NGO a církví. K tomuto konceptu se musí vypracovat konkrétnější operační plány, které se mohou dále konkretizovat v konkrétních projektech.

Soukromý sektor (ať už ziskový nebo neziskový) se zapojuje např.:

- registrovaní pomocníci v domácnostech (2001 766 osob, nyní odhad cca 1 500 osob)
- nadace a sdružení zaměřené na sociální služby (2002: 4 tis. subjektů).

Obecně je prostor pro zapojení soukromého sektoru (NGO, církve) zejména na místní úrovni při poskytování sociálních služeb, v malém měřítku pak zejména v oblasti expertíz i na centrální úrovni.

Vláda oficiálně nevykazuje kvantitativní ukazatele o zapojení různých sektorů do tvorby a realizace rodinné politiky.

2.5. Míra reakce na probíhající změny ve formách rodinného života a vládní ochota reagovat na změny rodinných forem

Maďarské vlády poměrně často a radikálně mění podmínky vyplácení dávek a systém daňových úlev. Např. rodinné přídatky byly až do roku 1995 plošné, nicméně v roce 1995 se z důvodu úsporných balíčků staly testovanými dávkami a GYED byl dokonce zrušen. V roce 1999 ale byla obnovena plošnost rodinných přídatků a v roce 2000 byl znovu zaveden GYES. Podobně daňová sleva pro děti existovala 1993-1994, byla zrušena 1995, znovu zavedena 1999, rozšířena na druhého manžele a zvýšena o 30 % v roce 2000 a nyní se navrhuje zrušit v roce 2006 (mimo rodin s třemi dětmi).

Podrobnosti viz část 3.

Pokud jde o možnosti zrovnoprávnění např. registrovaných partnerství nebo i kohabitace v oblasti dávek, daňových úlev nebo dokonce péče o děti, není pravděpodobné, že maďarské kulturně-historické zvyklosti budoucím vládám umožní přistoupit k zásadním reformám.

2.6. Koordinace tvorby rodinné politiky a institucionální zajištění

2.6.1. INSTITUCIONÁLNÍ STRUKTURA

Ministerstvo zabývající pro sociálních věcí v Maďarsku od meziválečného období; od roku 1998 Ministerstvo sociálních a rodinných věcí. V této administrativní struktuře kooperují na správě systému sociálního zabezpečení ministerstvo zdravotnictví, sociálních věcí a rodiny, které je zodpovědné za sociální podporu a pomoc včetně pasivní politiky zaměstnanosti, ministerstvo hospodářství zodpovědné za aktivní politiku zaměstnanosti a ministerstvo zdravotnictví. Hlavní zákonná regulace pro oblast rodinné politiky je obsažena v Sociálním zákoně z roku 1993 a Zákonu na ochranu dětí z roku 1997.

Do září 2004 bylo za rodinnou politiku odpovědné Ministerstvo zdravotnictví, rodiny a sociálních věcí. Od října 2004 došlo k rozdělení tohoto ministerstva a vzniklo samostatné Ministerstvo zdravotnictví, které má na starosti pouze zdravotnictví. Celková rodinná politika zůstala v kompetenci **Ministerstva rodiny, sociálních věcí a rovných příležitostí**, které ale stejně jako v jiných zemích spolupracuje i s jinými resorty či úřady na přípravě rodinné politiky a její realizaci – např. v oblasti daní s ministerstvem financí. Toto ministerstvo prakticky výplatu a kontrolu pojistných dávek provádí přes Národní fond zdravotního pojištění a jemu podřízené organizační složky. Univerzální nepojistné dávky jsou vypláceny přes Maďarskou státní pokladnu resp. její krajská ředitelství.

Oblasti státní sociální podpory a pomoci patří do spíše kompetence regionů a obcí, i když i zde Ministerstvo rodiny, sociálních věcí a rovných příležitostí vykonává koordinační roli.

V oblasti sladění profesního a rodinného života je Maďarsko zapojeno do společného projektu s Německem, Rakouskem, Itálií a Francií, jehož výsledkem je vyvinutí modelu národní koordinace týkající se propojení rodinného a pracovního života.

Na místní se o ochranu dětí starají okresní poručnické úřady (v Budapešti v rámci městského úřadu), které jsou metodicky řízeny ministerstvem sociálních věcí a rodiny. Od 1. 9. 2005 se tyto úřady mění na okresní sociální a poručnické úřady, protože na okresní úřady přechází rovněž úkoly v sociální oblasti.

2.7. Formy monitorování

V Maďarsku zatím není zaveden pravidelný systém monitorování a vyhodnocování realizace a úspěšnosti rodinné politiky. O plánu na zavedení uceleného monitorovacího systému se nezmiňují ani příslušné národní dokumenty poskytované do zahraničí.

Průběžné a ad hoc vyhodnocování provádí ministerstvo sociálních věcí a rodiny a zejména jím přímo řízený Národní institut pro rodinnou a sociální politiku. Tento Institut je institucí, která

ze zaměřuje na vzdělávání a trénink v oblasti sociální ochrany a ochrany dětí a výzkum v oblasti sociální politiky a sociální práce.

Vyhodnocení úspěšnosti nástrojů rodinné politiky při dosahování cílů v redistribuci v roce 2005 provádělo i maďarské ministerstvo financí – viz část 2.

Ad hoc hodnocení jsou rovněž prováděna nezávislými akademickými pracovišti ve formě studií a článků a rovněž nadnárodními institucemi (EK, OECD).

Vyhodnocení

Použité prameny:

http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=38,119919&_dad=portal&_schema=PORTAL

Irish Presidency Conference: Families Change and Social Policy in Europe, Dublin, 13th - 14th May 2004

Karel Liebhart (Víděň), Andrea Pető (Budapešť), Annemarie Schiffbänker (Víděň), Rumiana Stoilova (Sofie) - **Opatření rodinné politiky v Rakousku, Bulharsku a Maďarsku**

Act III of 1993 on social administration and social benefits

Act XXXI of 1997 on the protection of children and public guardianship

Act LXXX of 1997 on persons entitled to social insurance benefits and private pensions, as well as the funding of such services

Act LXXXI 1997 on social insurance pension benefits

Act LXXXII of 1997 on private pension and private pension funds

Act LXXXIII of 1997 on the benefits under the mandatory health insurance scheme

Act LXXXIV of 1998 on family support

3 NĚMECKO

3.1. Obecná charakteristika systému sociální ochrany v Německu

Rodinná politika Německa má určité znaky, kterými se odlišuje od dalších Evropských zemí. Je třeba si uvědomit, že současné Německo sestává z dvou německých států, které poměrně dlouhou dobu fungovaly samostatně a kromě toho též v rámci jiného politického režimu, což se bezesporu promítne i do rodinné politiky současného společného státu. Sloučení obou států znamenalo přizpůsobení (i když do dnes ne zcela úplné) bývalého východního Německa systému západnímu.

3.1.1. Základní nástin

Obyvatelstvo západního Německa se v uplynulých 40 letech zvýšilo, východní Německo naopak zaznamenalo populační úbytek. Celkem se populace Německa zvýšila. V západním Německu byl růst populace vyvolán především kladným migračním saldem, přirozený populační přírůstek v případě východního Německa se na poklesu počtu obyvatel podílely jak

záporné migrační saldo, tak přirozený úbytek. Současné sjednocené Německo se vyznačuje vysokým podílem imigrantů.

Vývoj počtu narozených dětí byl plynulejší v západním Německu.

Změny porodnosti se odrazily i ve změnách plodnosti. V případě západního Německa se úhrnná plodnost snížila, ve východním Německu byl téměř lineární meziroční pokles úhrnné plodnosti.

Rovněž z hlediska časování prvního porodu věku ženy se situace v obou zemích lišila. V západním Německu se průměrný věk nejprve snižoval, od 60. let se neustále zvyšuje. Ve východním Německu rodily ženy první dítě v průměru ve stále stejném věku, v 90. letech se však průměrný věk ženy při prvním porodu zvyšoval. Časování založení rodiny se tak v obou zemích velice sblížilo.

Na rozdíl od jiných východoevropských států je pro východní Německo typické vysoké procento dětí narozených mimo manželství. Západní Německo se naopak vyznačuje pouze mírně rostoucím podílem nemanželských dětí.

V 70. letech v západním Německu snižovaly i počty uzavřených manželství. Průměrný věk svobodné ženy při sňatku se v západním Německu zvyšuje od poloviny 70. let. Průměrný věk ženy při prvním sňatku se ve východním Německu zvyšuje od 80. let. V současné době se ženy v této oblasti prvně vdávají v průměru ve stejném věku jako ženy v západní části země.

Ve 2. polovině 20. století se zvyšoval počet rozvádějících se manželství, a to v obou částech dnešního Německa. Ve východním Německu se roční počty zvyšovaly pomaleji. Ke zvýšení intenzity celkové rozvodovosti v Německu přispívá vyšší intenzita rozvodovosti na počátku, ale i po delší době trvání manželství.

V obou regionech došlo k prodloužení naděje dožití při narození u mužů i u žen. Snižující se porodnost a nižší se úmrtnost mají za následek stárnutí populace. Německo patří mezi ty evropské země, kde podíl seniorů již převýšil podíl nejmladší složky populace.

Z hlediska pracovního trhu je v současné době participace německých žen srovnatelná se situací v České republice. V roce 2 000 bylo ekonomicky aktivními 64 % ženy ve věku 15 – 64 let. Přibližně jedna třetina německých ekonomicky aktivních žen však dnes pracuje na částečných úvazek.

Dříve byla v Německu sociální pomoc a podpora v nouzi zabezpečována církevními organizacemi či soukromými společnostmi. S postupem času se o tuto problematiku začaly zajímat a také přebírat odpovědnost místní úřady a dobrovolné organizace. V současné době je státní sociální podpora garantována všem občanům na úrovni minimálního příjmu. Podpora pracuje na principu subsidiarity a především se vztahuje na rodiny, jejichž příjmy nepostačují na pokrytí životních nákladů. Platí zde však rovněž zásada svépomoci, která se snaží lidem umožnit žít nezávisle na pomoci ostatních.

Dávky sociálního pojištění pokrývají převážnou část obyvatelstva a jsou profinancovány z daní a z pojistného. Zatímco zbývající části obyvatelstva náleží v případě sociální potřeby ochrana v systému sociální pomoci.

V Německu existují tři typy sociální ochrany, kterými jsou zmíněné sociální pojištění a sociální pomoc, a dále sociální odškodnění.

Sociální pojištění je tradičním Bismarckovským modelem, který poskytuje náhrady příjmů při nemoci, neschopnosti pracovat a ve stáří. Většina dávek je příspěvková a mají je v kompetenci sociální pojišťovací společnosti. V případě nepríspevkových programů, tj. týkající se pracovníků veřejné správy, vojáků a soudců, jsou zajištěny zaměstnavateli.

Odškodnění je speciální odvětví sociálního zabezpečení, které se vztahuje k odpovědnosti společnosti za vojnová zranění či ublížení na zdraví. Odškodnění poskytuje nepřispěvkovou náhradu škody a jeho financováno je rozloženo mezi federální vládu a spolkové země rovným dílem.

Sociální pomoc zaručuje jednotlivcům potřebnou pomoc a podporu vy situaci definované sociální potřeby či nouze. Tento pilíř obsahuje pomoc při výchově dětí, vzdělání, profesní přípravě, dále finančně pomáhá rodinám s dětmi, poskytuje sociální dávky na bydlení, služby pro mládež, veřejnou sociální pomoc a zapojení a rehabilitaci postihnutých. Kompetenčně spadá do správy místních úřadů a je hrazeno z daní za finanční podpory spolkových zemí.

V Německu tvoří podíl sociálních výdajů na HDP 29,5%, což je více než průměr Evropské unie, a tento podíl se od roku 1990 neustále zvyšuje.

Tvorba rodinné politiky a její implementace spadá do kompetence Spolkového ministerstva rodiny, seniorů, žen a mládeže, které řídí oblast ochrany zájmů rodiny a peněžité pomoci rodinám. Zatímco financování a organizování oblasti sociálního zabezpečení a sociální pomoci si převzalo Spolkové ministerstvo zdravotnictví a sociálního zabezpečení.

3.2. Současné nástroje rodinné politiky

3.2.1. Daňový systém a jeho vazba na podporu rodin

Manželé v Německu mají možnost si vybrat, zda jejich příjmy budou zdaňovány společně nebo jednotlivě. Do roku 2 000 se většina párů rozhodovala pro společné zdanění. V případě, že v rodině pobírá zdanitelný příjem pouze jedna osoba, snižuje se daňové zatížení. Výzkumy poukazují na to, že společné zdanění manželů podporuje tzv. model jednoho živitele.

Existuje více druhů daňových nástrojů tohoto charakteru. Cílem je snížení daňového zatížení rodičů, kterým vznikají náklady v souvislosti s péčí o děti. Daňová zvýhodnění představují jeden z nejvíce propracovaných a nejvýznamnějších způsobů podpory rodiny v Německu. Jedním z hlavních nástrojů jsou *odpočitatelné položky*.

Tabulka 3.1 Částka podpory rodiny s dítětem: Přídavek na dítě jako sleva z daní nebo alternativně odpočitatelné položky na dítě v letech v DEM/ (€)

<i>rok</i>	<i>pořadí narození</i>	<i>přídavek na dítě (měsíčně)</i>	<i>odpočitatelné položky za dítě</i>
2000	1. a 2.	DEM 270/ 138 Euro	DEM 9 936/ 4 968 Euro
	3	DEM 300/ 154 Euro	
	4.+	DEM 350/ 179 Euro	
2002	1., 2. a 3.	DEM 300/ 154 Euro	DEM 11 360/ 5 808 Euro
	4	DEM 350/ 179 Euro	

Zdroj: Taxing Wages, Taxing Families, Germany. OECD Publications, 2002.

3.2.1.1. Odpočitatelné položky za dítě

Hlavní odčitatelnou položkou je existenční minimum za dítě a odpočet za péči, výchovu nebo profesní přípravu dítěte, kterou uplatňují rodiče v celé výši za předpokladu, že podávají přiznání ke společnému zdanění manželů. U rodin, kde manželé nepodávají společné daňové přiznání, anebo jsou rozvedeni a o dítě se stará pouze jeden z nich, dochází k možnosti odpočtu odpočitatelných položek v poloviční míře pro každého z manželů. Dalšími odčitatelnými položkami jsou odpočet za domácnost, odpočet za náklady na péči o dítě pro pracující a odpočet za speciální potřeby spojené s profesní přípravou dítěte.

Odpočitatelná položka od základu daně za dítě byla v roce 2002 ve výši 3 648 Euro a použila se na děti do 16 let věku, popř. na studenty do 27 let soustavně se připravující na budoucí povolání.

Odčitatelná položka za péči, výchovu nebo profesní přípravu dítěte a odčitatelná položka ke krytí zvýšených nákladů na dítě byla v roce 2002 ve výši 2 160 Euro.

Odčitatelná položka za domácnost je od roku 2005 zrušena, přesto připomeňme, že její výše nebyla zanedbatelná, v roce 2002 činila 2 340 Euro, v letech 2003 a 2004 se snížila na 1 188 Euro.

Odčitatelná položka za náklady na péči o dítě pro pracující se vztahuje na rodiny, kde jsou oba rodiče pracující. Rodiče mají nárok na odpočet ve výši 1 500 Euro, pokud náklady na péči o dítě přesáhly částku 1 548 Euro za zdaňovací období. Rodiče podávající daňové přiznání odděleně si může každý z nich odečíst poloviční částku při splnění nákladů na péči o dítě.

Odčitatelná položka za speciální potřeby spojené s profesní přípravou dítěte je vyplácena pouze studentům starším 18 let, pokud spadá i nadále do domácnosti daňového poplatníka, a to ve výši 924 Euro.

3.2.1.2. Další odčitatelné položky

Dalšími odpočitatelnými položkami od daňového základu je *odpočet z daňového základu na domácnost*, který náleží osamělým rodičům ve výši 2 340 eur, pokud mají nárok na rodinné přídatky nebo alternativně na odpočet na vyživované dítě. Tento nástroj bude však postupně odstraňován. Dále osoby výdělečně činné mají nárok na výběr za dvou možností daňového zvýhodnění. Jedná se buď o odpočet na pracovní výdaje ve roční výši 1 044 Euro, anebo o níže popsané příspěvky na sociální zabezpečení.

- V roce 2002 bylo možné od základu daňového základu svobodného jednotlivce odečíst částku 3 068 Euro, resp. od daňového základu manželského páru částku 6 236 Euro. U

obou těchto skupin se zbývající část po odečtení těchto částek ještě dále sníží o 16% podílu hrubé mzdy, což je chápán jako příspěvek na sociální zabezpečení zaměstnavatele.

- Výdaje na sociální zabezpečení (ze strany zaměstnance) tvoří další odčitatelnou položku ve výši 1 334 Euro pro jednotlivce, resp. 2 668 pro manželské páry.

Povinnosti zdanění nepodléhá v tabulce uvedená částka existenčního minima.

Tabulka 3.2 Částka existenčního příjmového minima, která nepodléhá zdanění v letech 2002 – 2005 v €:

<i>Rok</i>	<i>svobodný dospělý</i>	<i>manželský pár</i>
2002	7235	14470
2003	7426	14852
2004	7426	14852
2005	7614	15228

Zdroj: Taxing Wages, Taxing Families, Germany. OECD Publications, 2002.

Systém zdaňování příjmů v Německu je postaven na progresivním základě. Daňová povinnost se vypočítá z částky zaokrouhlené na nejbližší nižší číslo dělitelné 36, kdy se k této částce přičte navíc 18 a vyjadřuje se v Eurech. Pro svobodné jedince se výše daně vypočte dle vzorců v tabulce. Pro manželské páry využívající možnost podání společného daňového přiznání tvoří částku X polovina společného zdanitelného příjmu, avšak výsledná daňová povinnost se vynásobí dvěma.

Tabulka 3.3 Přehled vzorců pro výpočet daně z příjmů fyzických osob v roce 2002 za příjmy v €:

<i>vysvětlivky</i>	<i>vzorce výpočtu daně T</i>	<i>příjmová úroveň X</i>
X = zdanitelný příjem	$T = 0$	Pokud $X \leq 7235$
5T = daňové zatížení příjmu	$T_1 = (768,85 \cdot Y + 1990) \cdot Y$	Pokud $7\,236 \leq X \leq 9\,251$
$Y = (X - 7200) / 10\,000$	$T_2 = (278,65 \cdot Z + 2300) \cdot Z + 432$	Pokud $9\,252 \leq X \leq 55\,007$
$Z = (X - 9216) / 10\,000$	$T_3 = 0,485 \cdot X - 9872$	Pokud $55\,008 \leq X$

Zdroj: Taxing Wages, Taxing Families, Germany. OECD Publications, 2002.

3.2.2. *Dávkový systém a jeho vazba na podporu rodiny*

3.2.2.1. **Peněžitá pomoc v mateřství**

Ženám pojištěným minimálně 12 týdnů v rámci desátého a čtvrtého měsíce před očekávaným termínem porodu v programu nemocenského pojištění náleží příspěvek peněžitě pomoci v mateřství. Ten je vyplácen ženám, které mají nárok na mzdu v období 6 týdnů před a 8 týdnů po porodu. Jedná-li se u ženy o předčasný nebo vícečetný porod, prodlužuje se výplata peněžitých dávek na 12 týdnů po porodu.

Byla-li osoba pojištěná v rámci tohoto programu nemocenského pojištění před rokem 2003, poté má pojištěná osoba nárok na příspěvek ve výši 100% průměrné čisté mzdy z nemocenského pojištění pouze za předpokladu, že její roční příjmy nepřekročily částku 41 400 Euro. Pro osoby pojištěné po 1.1.2003 je hranice příjmů posunuta na 45 900 Euro.

Dávky z nemocenských fondů mohou dosáhnout maximální výměry 13 Euro na den, přičemž potenciální rozdíl mezi čistou mzdou zaměstnankyně a touto dávkou je povinen dorovnat její zaměstnavatel. Dávky z nemocenských fondů nejsou předmětem zdanění, na rozdíl od finančních prostředků vyplacených zaměstnavatelem. Celá peněžitá pomoc v mateřství je součástí daňového základu pro výpočet progresivní daně z příjmu.

Tabulka 3.4 *Příspěvky na nemocenské pojištění hrazeny zaměstnancem a zaměstnavatelem, pokud příjmy nepřekročily příjmovou hranici, v % a v Eurech od 1.1.2003:*

<i>příspěvky hrazeny:</i>	<i>procentní podíl</i>
Společně zaměstnavatelem i zaměstnancem	14,3
Z toho zaměstnancem	7,15
Roční příjmová hranice	41 400 Euro/ 45 900 Euro

Zdroj: MISSOC, Comparative Tables, Maternity, Germany, 2003.

Zaměstnané ženy, které nejsou pokryty sociálním pojištěním se mohou dožadovat finanční pomoci ve výši 210 Eur měsíčně od Spolkového fondu „matka a dítě“ (tzv. příspěvek v mateřství). Do tohoto fondu přispívají stát, spolkové země, církve a různé soukromé organizace.

3.2.2.2. **Porodné**

Porodné je vypláceno matce pojištěné v nemocenském sociálním pojištění bez nároku na peněžitou pomoc v mateřství, jejíž výše činí 77 Euro. Tato dávka se sice nezdaňuje, ale

vstupuje, a tím i zvyšuje, daňový základ a progresivitu daně. Zdravotní péče, léčiva, zdravotní pomůcky a porodní asistence jsou příklady věcné pomoci pro německé matky.

3.2.2.3. Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek je dávka, jejímž cílem je podpora rodin v určitých fázích rodinného cyklu. Je financován z daní. Nárok na něho má rodič, který se osobně stará o dítě a má trvalé bydliště v Německu. Rodič uplatňující nárok na rodičovský příspěvek může pracovat až 30 hodin týdně. Osamělý rodič, který vychovává dítě sám, má nárok na příspěvek i v případě plného úvazku.

Podmínkou přiznání rodičovského příspěvku je rodinný příjem nepřekračující stanovenou hranici, pro kterou je rozhodující věk dítěte a to, zda jej vychovávají oba rodiče či rodič osamělý.

Příspěvek je poskytován od 24. měsíce věku dítěte. Výpočet výše rodičovského příspěvku je dosti komplikovaná a bere v potaz limitní roční příjmové hranice, jejichž překročení znamená redukci nebo vynulování příspěvku.

Tabulka 3.5 Roční příjmová hranice pro vyplacení rodičovského příspěvku v období 7 – 24 měsíců po porodu a zvýšení limitu příjmu za každé další dítě narozených v roce 2001 až 2003

<i>Vybrané skupiny osob s jedním dítětem</i>	<i>Příspěvek v plné výši do úrovně limitu příjmu</i>
<i>manželský pár + 1 dítě</i>	<i>16 470 €</i>
<i>osamělý rodič + 1 dítě</i>	<i>13 498 €</i>
<i>Zvýšení za další dítě:</i>	<i>v plné výši do limitu</i>
<i>narozené 2001</i>	<i>2 454 €</i>
<i>narozené 2002</i>	<i>2 797 €</i>
<i>narozené od 2003</i>	<i>3 140 €</i>

Zdroj: MIISOC, Comparative Tables, Family, Germany; Erziehungsgeld, 2003

3.2.2.4. Rodičovská dovolená a další dávky

Rodičovská dovolená byla přijata s cílem harmonizace rodinného života a práce pro otce a matky. Rodiče si tak mohou vybrat rodičovskou dovolenou v délce trvání 3 let. Při této dovolené může každý z rodičů pracovat až 30 hodin týdně. Toto platí v podnicích s minimálně 15 zaměstnanci. Rodiče mají možnost si se souhlasem zaměstnavatele vybrat jeden rok této dovolené mezi 3. a 8. rokem dítěte, aby mohli být s dítětem v prvním roce školní docházky. Rodiče se v průběhu dovolené mohou mezi sebou 3-krát vyměnit.

Příspěvek na bydlení je určen nájemcům a majitelům, jejichž nájemné nebo náklady na bydlení zhoršují jejich hospodářskou situaci domácnosti. U nájemníků je to příspěvek na nájemné,

v případě vlastníků obytných prostor, jež sami využívají, je to příspěvek na náklady. Výše příspěvku závisí na počtu členů domácnosti a výši společného příjmu.

Další formou podpory bydlení je *příspěvek na dům*. Nárok může uplatnit osoba, která vlastní obytné prostory, které bude využívat. Příspěvek se skládá ze základní částky a příplatku na děti. Nárok na celou základní částku má osoba, která prokáže náklady spojené s nákupem nebo výstavbou obytných prostorů minimálně 100 000 DEM.

Vyživovací příspěvek na dítě znamená minimální existenční prostředky pro dítě do 12 let, které žije jen s jedním rodičem a má trvalý pobyt v Německu, pokud druhý rodič neplatí výživné. Dávka se poskytuje podle věku dítěte 0 - 5 let a 5 - 12 let. Na dávku má nárok dítě, jehož trvalé bydliště je v Německu, žije u jednoho z rodičů, který se o dítě sám stará a nedostává od druhého rodiče žádné nebo nepravdivé vyživovací příspěvky a nedosáhlo 12 let věku. Dítě a rodič musí žít v jedné domácnosti.

Druhému rodiči, který dítě nevychovává, nezaniká povinnost platit výživné. Nárok dítěte na výživné přechází na spolkové země, které ho uplatňují na eventuálně můžou rodiče zanedbávajícího svou povinnost zažalovat.

Dávky a služby sociální pomoci jsou určeny lidem v sociální nouzi, které ji nedokážou zvládnout sami vlastními zdroji nebo za pomoci jiných. Téměř na všechny dávky a služby sociální pomoci existuje právní nárok při posuzování nároku se zohledňují osobní ekonomické vztahy žadatele.

Podpora v nezaměstnanosti se v Německu platbou vyplývající z pojištění. Každý zaměstnanec platí měsíčně 3,25 % svého platu na pojištění v nezaměstnanosti (dalších 3,25 % platí zaměstnavatel). Aby měl zaměstnanec na podporu nárok, musí pojištění platit nejméně jeden rok. Výše dávek se řídí výší čistého platu za posledních 52 týdnů před ztrátou zaměstnání. Sazba činí 67 % pro nezaměstnané s dětmi a 60 % pro bezdětné. Podporu v nezaměstnanosti je možno čerpat maximálně 3 roky. Pomoc v nezaměstnanosti a sociální pomoc jsou sloučeny v rámci Agendy 2010 od roku 2005 pod názvem Vyplácení peněz v nezaměstnanosti II. Nová sazba činí ve starých spolkových zemích 345 eur, v nových 331 eur za měsíc.

Dávky jak hmotné zabezpečení v době nezaměstnanosti bylo do počátku roku 2005 zpřísněno. Byla omezena podpora osob, které jsou bez práce déle než jeden rok a sloučena se systémem sociálních příspěvků. Tato reforma navazuje na redukci výdajů ve zdravotnictví a v rámci oblasti důchodů. Je jí omezena podpora lidí, kteří jsou dlouhodobě bez práce. Nutí je také hledat nové místo, jinak jim hrozí ztráta podpory. Dopad změn se přitom projeví až s odstupem. Mohou přijít i přechodné komplikace. Podporu málo placených pracovních příležitostí dotovaných státem mohou firmy zneužívat. Místa podporovaná státem nahrazují plnohodnotné pracovní úvazky. A neobsazují je nezaměstnaní, jak se předpokládalo, ale studenti či penzisté. Toto opatření způsobilo nárůst nezaměstnaných. Tento významný nárůst byl jedním z předních pracovníků spolkového pracovního úřadu vysvětlen tím, že ti, kteří dříve pobírali sociální dávky, se nyní zaregistrovali na úřadech práce.

3.2.3. Další formy podpory rodin

3.2.3.1. Trh práce

Vývoj německého trhu práce je v posledních deseti letech určován zvyšující se zaměstnaností žen, zejména na zkrácený pracovní úvazek. Z úrovně 56,7% v roce 1990 se vyšplhala až na

výši 64% v roce 2000 a předčila tak celoevropský průměr EU-15, který činil v roce 2000 činil 55,4%. V rámci zkráceného pracovního úvazku pokořila německá hodnota 33,9% celoevropský průměr EU-15 30% o necelé čtyři procenta. Rovněž úroveň nezaměstnanosti žen je v Německu nižší než v evropském průměru – 8,4% oproti 9,9% v EU.

3.2.3.2. Péče o děti

V Německu existují tři základní formy mimorodinné péči o děti:

- ✓ jesle pro děti do 3 let,
- ✓ školky pro děti od 3 do 6 let,
- ✓ školní družiny.

Dětské školky byly stále nejrozšířenějším druhem zařízení poskytujícího služby pro děti, ale jen malá část poskytovaných míst zabezpečovala celodenní péči.

Původní rozdíly mezi východním a západním Německem byly v průběhu 90. let nivelizovány. Na rozdíl od východního Německa nebyly v západním Německu vytvořené podmínky na rozsahu sítě předškolních zařízení pro děti do 3 let. Výchova a péče o děti byly vnímány jako vnitřní záležitost rodiny. Naproti tomu se postupně vytvářely i další způsoby zabezpečení péče o děti jako opatrovatelky, centra péče, která vznikla z iniciativy rodičů, které patří v současné době k poměrně rozšířeným. V NDR se kladl velký důraz na vybudování sítě předškolních zařízení zabezpečujících mimorodinnou péči. Avšak v důsledku rapidního poklesu dětí a masivního nárůstu nezaměstnanosti žen začátkem 90. let došlo ke snížení nabídky míst v takovýchto zařízeních.

Podle OECD využívalo v roce 2000 některý ze tří typů péče 10 % dětí ve věku do 3 let a 78 % dětí ve věku od 3 let. Nízký počet dětí svěřených do mimorodinné péče souvisí i se vzorci zaměstnanosti rodin. Převládajícím vzorem zaměstnanosti byl i v 90. letech model jednoho živitele muže, což potvrdili vícere výzkumy.

Jak již bylo uvedeno výše, služba péče o děti v Německu zahrnuje jesle, mateřské školky, družiny a denní mateřská centra. Poplatky, které platí rodiče za pobyt dětí v těchto zařízeních je odstupňován dle příjmu rodiny, ale i počtu dětí v rodině. V určitých případech sociální nouze jsou rodiny od placení poplatku zcela oprostěny a platí je za ně Úřad pro mládež na místní úrovni.

Předškolní zařízení fungují pod záštitou Spolkového ministerstva rodiny, seniorů, žen a mládeže, ovšem ve skutečnosti je jejich provoz zajištěn na základě kooperace místních úřadů a podniků, rodičovských spolků, společenství církevního typu, občanskými sdruženími a jiných právnických osob.

3.3. Formulované, zamýšlené a připravované nástroje a opatření

Německá vláda si jako jeden z cílů reformních opatření z roku 2000 zvolila snižování daňového zatížení příjmu. Sladování rodinného a pracovního života se stalo pak jedním z nejdůležitějších úkolů reformní rodinné politiky zavedené v dubnu 2002. Německá vláda se snaží o odstranění znevýhodněného postavení žen a aktivní zrovnoprávnování mužů a žen na trhu práce.

Cílem opatření bylo zabezpečit více prostoru pro trávení času rodičů s dětmi.

Práce na zkrácený úvazek je většinou doménou žen, zejména matek ze starých spolkových zemí. Podíl otců zapojených do práce na částečný úvazek dosahuje úrovně pouhých 3 %.

Motivy práce na částečný úvazek se mezi muži a ženami, ale i mezi starými a novými spolkovými zeměmi, odlišují. Například ženy ze západního Německa uplatňují snížení pracovního úvazku z důvodu rodinných povinností, ženy ve východní části Německa volí snížení z důvodu nedostatku práce na plný úvazek.

Zaměstnanost žen s dětmi ve starých spolkových zemích výrazně stoupá, především u žen s dítětem ve školním a předškolním a předškolním věku. Změna je částečně způsobena zavedením práva na umístění dítěte v mateřské škole. Po dosažení věku dítěte 3 – 6 let volí mnoho matek návrat do práce formou částečného úvazku.

Z pohledu sladování práce a rodinného života je inspirující prestižní udělování cen německou nadací Hertie – Stiftung za společenský přínos v oblasti rodiny.

3.4. Účinnost rodinné politiky

Co se týče účinnosti nástrojů rodinné politiky, jsou výsledky poněkud neuspokojivé. Hlavně mladé Němce rodina neláká. Muži ji vnímají jako komplikaci a ženy se obávají, že dítě jim bude překážkou v jejich kariéře. Mladí zakládání rodiny stále více odkládají. Doby, kdy se porodnice v bývalé NDR plnily jednadvacetiletými, čerstvě provdanými dívkami, jsou pryč. Čím později se narodí první potomek, tím menší je pravděpodobnost, že budou následovat další. Plození potomstva odsouvají muži i ženy. Většina potenciálních otců o rodině uvažuje až v okamžiku, kdy dosáhne určitého profesního postavení. Co se však v posledních letech změnilo je přístup žen. Vzdát se kvůli rodině zaměstnání je dnes pro mnohé Němky příliš vysoká cena.

Rozhodne-li se v Německu (západním) žena porodit dítě, musí většinou počítat s tím, že s potomkem zůstane doma. Mateřské školy fungují až na výjimky pouze dopoledne, německé jesle mají místa jen pro 8,5 % dětí do 3 let. Ani na základních školách není situace o mnoho lepší. Německo například téměř nezná odpolední školní družiny, protože stejně jako v ostatních zemích, které prošly režimem fašismu či nacismu, je zde zakořeněná hluboká nedůvěra k zasahování státu do výchovy dětí.

Problém je také ve skutečnosti, že přicházející imigranti začínají přejímat zvyklosti německé společnosti spolu s jejím žebříčkem hodnot. Velká rodina se na jeho příčkách začíná velmi propadat. Přistěhovalci znepokojivý trend patrně přebírají. Nejprve se chtějí dostatečně materiálně zajistit, pak přijímají priority svého okolí jako je větší dům, lepší auto a poté chtějí svůj klid. Později už nenacházejí na děti energii ani peníze.

Potíže s nízkou porodností a stárnutím obyvatelstva má celá Evropa ale z evropské patnáctky je na tom s výjimkou Itálie nejhůře Německo. Podle statistik dnes na jednu Němku připadá jen 1,23 narozených dětí. Zůstane-li očekávaná délka života taková, jaká je teď, ubude v Německu každý rok 200 000 tisíc lidí.

Neuspokojivé jsou též výsledky boje se stárnutím populace a problémy, které způsobuje, jsou přítom ve Spolkové republice čím dál tím patrnější.

Populační krize má významné důsledky pro celou německou ekonomiku. Prodlužování průměrné délky života spolu se slabou natalitou vedou k selhávání důchodového systému. Stále větší počet seniorů závisí na stále menším počtu mladých lidí v produktivním věku. Pokud imigranti nezaplní prázdná místa v německých jeslích, populace se začne snižovat.

Rodinné politiky se tedy bezprostředně týkají opatření v rámci chystané důchodové reformy v Německu. Hlavním cílem důchodové reformy je dlouhodobě odlehčit pojišťovně, která penze vyplácí, a sníží příspěvky, které musí pojištěnci platit. Tento faktor zohledňuje stále více se zostřující nepoměr mezi počtem osob, která příspěvky platí a počtem těch, kteří důchody pobírají. Maximální výše odvodů, která činí 19,65 % hrubého příjmu (nejvýše však 5 150 eur), by do roku 2020 neměla stoupnout na více než 20 %. Do roku 2030 by pak neměla překročit 22 %. Bez reformy by odvody podle odhadů odborníků v roce 2030 činily více než 24 %.

Zároveň se sníží úroveň vypláceného důchodu ze současných 53 % průměrného hrubého příjmu na 46 % do roku 2020 a 43 % do roku 2030. Faktický dopad reformy je takový, že kdo do důchodu odejde v roce 2030, bude muset vyjít s prostředky zhruba o pětinu nižšími, než má k dispozici důchodci dnes. K zajištění životního standardu to podle odborníků stačit nebude. Nezbyvá tedy než déle pracovat a více spořit. Kromě státní penze budou Němci muset více dbát na možnost penzijních fondů či podnikového důchodového spoření. Zvlášť bolestivá budou tato opatření pro generaci ve věku 30 až 50 let. Nemají tolik času spořit jako mladí a generace těch, kteří na ně budou platit, se stále zmenšují. Již dnes je počet mladistvých mnohem menší než lidí ve středním věku.

Zastavení trendu se očekává od masivnějšího přijímání přistěhovalců. Například při zachování současného počtu imigrantů by se v příštích patnácti letech ztenčila německá populace o 700 000 lidí. Zvrat by přineslo případně rozšíření EU o Turecko, odkud Německo tradičně přijímá nejvíce pracovních sil. Výše jsme již však naznačili chování imigrantů po příchodu do Německa, což opět tyto naděje snižuje.

3.5. Zamýšlené a připravované nástroje a opatření podpory rodiny

Jako velmi pozitivní je třeba hodnotit snahu otevřít německý trh práce cizincům. Nová pravidla otvírají dveře vzdělaným a schopným cizincům ze zemí, které stojí vně EU. Kvalifikovaní cizinci již nebudou potřebovat jednorázová pracovní povolení, tzv. zelené karty. Cizinec, který získá stálou práci, má také nárok na udělení povolení k trvalému pobytu. Zákon umožní přivést do Německa nejkvalifikovanější zahraniční pracovníky, odpadávají byrokratické překážky.

3.6. Rozsah jednotlivých sektorů společnosti na podpoře rodiny

Pomoc lidem v nouzi formou sociální pomoci a podpory byla zastřešována ve státě v průběhu 19. století zejména církevní a soukromými společnostmi. Postupně za sociální pomoc převzaly odpovědnost také dobrovolné organizace a místními úřady. Od 60. let se státní sociální podpora vztahu na principu subsidiarity se všechny občany formou záruky minimálního příjmu. Vztahu se zejména na rodiny, které by si jinak nemohly zajistit příjmy na dostatečně vysoké úrovni. Při uplatňování každé veřejné, finanční a osobní pomoci platí zásada svépomoci umožňující příjemci žít nezávisle na pomoci ostatních. Dávky sociálního pojištění jsou financovány z daní a pojistného, které pokrývá převážnou většinu obyvatelstva. Té části populace, kterou pojištění nepokrývá, přináleží v případě sociální potřeby ochrana v systému sociální pomoci.

1. Sociální pojištění je tradiční, Bismarckem zavedený, korporalistický systém, jehož smyslem bylo poskytnutí náhrady příjmů v případech nemoci, práce-neschopnosti, nebo stáří na úrovni co nejvíce korespondující s úrovní předchozího příjmu. Dnes poskytuje zabezpečení ochrany proti běžným sociálním rizikům, včetně mateřství, nezaměstnanosti, nemoci, invalidity, stáří a smrti. Všechny dávky jsou ve své podstatě příspěvkové. Nepříspěvkové programy jsou určeny pro pracovníky ve veřejné správě včetně mužů na civilní službě, vojáků a soudců. Příspěvkové programy spravují sociální pojišťovací společnosti, nepříspěvkové zajišťují zaměstnavatelé.

2. Odškodnění se vztahuje k vybraným případům, kdy společnost nese odpovědnost za vzniklou situaci vojnových zranění anebo ublížení na zdraví v důsledku trestného činu. Financování odškodnění je rovným dílem rozloženo mezi federální vládu a spolkové země.

3. Sociální pomoc garantuje potřebnou pomoc a podporu pro jednotlivce. Pilíř na principu rovných příležitostí garantuje pomoc při výchově dětí, vzdělání, profesní přípravě a zaměstnání. Dále poskytuje finanční pomoc rodinám s dětmi, sociální dávky na bydlení. Sociální pomoc patří do správy úřadů na místní úrovni, financování probíhá za podpory jednotlivých spolkových zemí, je hrazena z daní.

Připojení nových spolkových zemí přineslo zvýšení výdajů v sociální oblasti a znamenalo pro Německo určité ekonomické oslabení. Znamky vlivu se projevily i v dalších oblastech života společnosti, např. ve zvýšené nezaměstnanosti. Cílem hospodářských opatření byl návrat k ekonomické síle starých spolkových zemí. Důraz měl být kladem kromě ekonomického ozdravení rovněž na bohatý model sociálního zabezpečení, u něhož tvoří příspěvky z pojištění zdroj náhrady příjmů.

Ministerstvo práce a sociálních věcí od října 2002 zaniklo. Oblast sladování práce a rodinného života náleží do kompetencí Spolkového ministerstva hospodářství a práce. Oblasti sociálního zabezpečení a sociální pomoci přešla na nově vzniklé Spolkové ministerstvo zdravotnictví a sociálního zabezpečení.

Pozitivním prvkem vlivu na tvorbu německé rodinné politiky se stal v roce 1991 vznik ministerstva pro záležitosti rodiny. Již předtím německá vláda zavedla tzv. balíček opatření ve prospěch rodiny. Cílem tohoto kroku byla přímá i nepřímá pomoc rodinám pomocí dávek a daňových úlev. Tvorba a uplatňování rodinné politiky spadají pod:

1. Spolkové ministerstvo zdravotnictví a sociálního zabezpečení
2. Spolkové ministerstvo rodiny, seniorů žen a mládeže

V Německu jsou služby pro děti v kompetenci spolkových zemí a obcí. Centrální síť vytváří jen rámcové podmínky, přičemž vytváření nabídky a prezentaci služeb ponechává na jednotlivých spolkových zemích a především obcích. Pro německý systém služeb péče o děti je charakteristický vysoký podíl neziskových a privátních činitelů, kteří často s určitou formou podpory obcí vyplňují nedostatečně obsazený prostor, v kterém poptávka po službách převyšuje nabídku.

3.7. Politická vůle reagovat v rámci zamýšlených a připravovaných opatření na probíhající změny v rodinném životě

Rodinná politika v Německu procházela v posledních letech mnohými změnami. V průběhu 90. let se jí začalo věnovat mnohem více pozornosti, než tomu bylo v dřívějších letech.

Důraz, který se klade na rodinnou politiku se projevuje ve více směrech. Do rodinné politiky byly zařazena i témata rovnosti příležitostí žen a mužů, sladění pracovních povinností a rodinného života, které jsou provázené úsilím o změnu tradičních vzorců zaměstnanosti a dělby práce v rodině. Nejde jen o témata, které byla přiřčena k tradičním oblastem rodinné politiky, ale spíše o nastolení určité optiky. Tento úhel pohledu a řešení problémů není ojedinělou iniciativou Německa, ale oficiální politikou EU. V druhé polovině 90. let došlo i k vícenásobnému zvýšení částek poskytovaných dávek.

Rodinná politika v Německu ztratila svůj silný ideologický nádech, a stává se otevřenější i pro jiné formy rodiny než je nukleární rodina. Přitom zůstává explicitně koncipovaná, s poměrně vysokými dávkami v mezinárodním porovnání a silnou orientací na nepřímou podporu rodin prostřednictvím daňových úlev. Služby péče o děti jsou vysoko rozvinuté pro věkovou skupinu 3 – 5 let s garantovanými místy v předškolních zařízeních a vysokým podílem neziskových a privátních činitelů. K vývoji rodinné politiky přispívá nepochybně i reflexe jejího vývoje a stavu prostřednictvím vysoko institucionalizovaného politického i vědeckého diskurzu o rodině.

3.8. Formy koordinace tvorby rodinné politiky v jednotlivých státech a jak je zajištěna institucionálně

Základním opěrným bodem v rámci legislativy jsou práva Evropské sociální charty, ze které vychází i německý Kodex sociálních práv. Rodinné politice v Německu je dlouhá léta přikládán zásadní význam, zejména za doby vlády politické strany CDU/CSU. Současná rodinná politika by se dala popsat jako vysoce institucionalizovaná a probíhá na úrovních federální, zemské a místní. Oblast harmonizace práce a rodinné politiky má v kompetenci Spolkové ministerstvo hospodářství a práce, zatímco oblast sociálního zabezpečení a sociální pomoci spadá pod Spolkové ministerstvo zdravotnictví a sociálního zabezpečení. Samotná

tvorba a uplatňování rodinné politiky náleží Spolkovému ministerstvu rodiny, seniorů, žen a mládeže a rovněž Spolkovému ministerstvu zdravotnictví a sociálního zabezpečení.

Program sociálního zabezpečení se rozkládá na následující programy s jejich specifickými druhy financování. Příspěvkové programy sociálního pojištění jsou spravovány sociálními pojišťovacími společnostmi, zatímco nepřispěvkové jsou pokrývány samotnými zaměstnavateli. Odškodnění je rovnoměrně financováno federální vládou a jednotlivými spolkovými zeměmi. Program sociální pomoci je spravován místními úřady a financován za podpory spolkových zemí z vybraných daní.

Prameny:

Matějková, Barbora - Paloncyová, Jana (2003): Rodinná politika ve vybraných zemích, VÚPSV

National Action Plan on Social Inclusion 2004 – 2006, Ljubljana, July 2004

Chvátalová, Iva (2003): Mezinárodní přehled stavu a reforem nemocenského pojištění v členských státech Evropské unie a kandidátských zemí, VÚPSV

MISSOC, Comparative Tables, Maternity, Germany, 2003.

Taxing Wages, Taxing Families, Germany. OECD Publications, 2002.

Klvačová, Eva – Wawrosz, Petr (2002): Fiskální a sociální politika jako determinanty demografického vývoje a jejich účinky na finanční rovnováhu průběžně financovaného systému důchodového zabezpečení – mezinárodní komparace

<http://www.oecd.org/dataoecd/2/60/34004521.pdf>

<http://www.oecd.org/dataoecd/31/16/34530748.pdf>

<http://www.oecd.org/dataoecd/41/43/2491133.pdf>

<http://www.oecd.org/dataoecd/35/24/34555366.xls>

<http://www.oecd.org/dataoecd/39/10/34485709.pdf>

4 POLSKO

4.1. Obecná charakteristika polského systému sociální ochrany

Současný sociální systém Polska je charakterizován dominancí dvou vlivů. Jednak to je Bismarckovský pohled vycházející z pojistného systému a jednat to je konzervativní pohled katolické církve na institut manželství. Současná podoba zahrnuje sociální zabezpečení, sociální pomoc a zdravotní péči. Ochranný systém se vztahuje na všechny ekonomicky aktivní osoby žijící v Polsku.

Do systému sociálního zabezpečení patří pojištění důchodové a nemocenské, dále pojištění pro případ pracovního úrazu a nemoci z povolání. Systém sociálního zabezpečení je financován z příspěvků zaměstnanců (18,71 % hrubé mzdy) a zaměstnavatelů (20,33 % hrubé

mzdy). Systém je administrován Institutem sociálního pojištění, který disponuje sítí regionálních poboček. Metodicky i operativně spadá systém do kompetence Ministerstva práce a sociální politiky.

Na výdajové straně zahrnuje systém jak dávky tak i naturální výpomoci a sociální služby. Dávky jsou vypláceny na základě kritéria trvalého pobytu a v některých případech jsou testované, tj. jsou závislé na velikosti příjmu rodiny. Relativní hodnota sociálních výdajů se pohybuje kolem 24 % HDP.

Základním stavebním kamenem sociálního systému je, stejně jako v České republice, koncept životního minima. Jeho velikost je nastavována podle rodinné situace a věku dítěte.

4.2. Současné nástroje rodinné politiky

4.2.1. Daňový systém a jeho vazba na podporu rodin

Daň z příjmů fyzických osob je v Polsku založena na zdanění příjmů jednotlivce. Daňový základ je tak roven ročnímu příjmu jednotlivce. Ten si ho může snížit především o zaplacené sociální a nemocenské pojištění a tzv. náklady na dojížděku do zaměstnání. Velikost těchto nákladů je závislá na počtu pracovních míst a pozici místa pracoviště k místu bydliště.

Tabulka 4.1 Odčitatelná částka na dopravu do bydliště (údaje v PLN)

	Jedno pracovní místo	Dvě a více pracovní místa
Místo výkonu práce je shodné s místem bydliště	1 155,12	1 732,72
Místo výkonu práce je odlišné od místa bydliště	1 443,90	2 165,90

Zdroj: OECD: Benefit and Wages, 2004

Základ daně je možné snížit ještě o náklady spojené se vzděláváním, dary a náklady spojené s dopravou dítěte do školy. Nelze si však uplatnit žádnou odčitatelnou položku na manželku nebo děti. Systém doplňuje osobní sleva na dani ve výši 518,16 PLN.

Sazba daně z příjmů fyzických osob je konstruována jako klouzavě progresivní se třemi pásmy.

Tabulka 4.2 Sazba daně z příjmů fyzických osob

Základ daně		Daň	Z částky přesahující
od PLN	do PLN		
0	37 024	19 %	
37 024	74 048	6 516.40 + 30%	27 024 PLN
74 048		17 623.60 + 40%	74 048 PLN

Zdroj: OECD: Benefit and Wages, 2004

Jako jedinou výraznější podporou rodin z hlediska daňového systému lze označit možnost aplikace společného zdanění manželů. Tzv. společné daňové přiznání mohou manželé podat pouze v případě, kdy spolu žili v manželství celý kalendářní rok. Daň, kterou musí zaplatit, je rovna dvojnásobku daně vypočtené z poloviny součtu jejich příjmů.

4.2.2. Dávkový systém a jeho vazba na podporu rodiny

4.2.2.1. Porodné

Porodné představuje v polském systému rodinné politiky jednorázovou dávkou, která je vyplácena v souvislosti s porodem dítěte. V Polsku bylo zavedeno v roce 1974, přičemž do současnosti se systém jeho výpočtu několikrát změnil. Původně byla jako výše konstruována jako určitý násobek životního minima dítěte. Později byla odvozována od velikosti průměrné mzdy v národním hospodářství, přičemž podmínkou pro její získání byla účast matky nebo alespoň otce v systému sociálního pojištění. V současné době je porodné netestovanou dávkou jejíž výše činí 500 PLN. V situaci porodu více dětí, připadá na každé stejná částka. V případě, že dojde v důsledku porodu ke smrti matky, náleží porodné dítěti.

4.2.2.2. Rodinné přídavky

Koncept rodinných přídávků je podobný konceptu přídávků na děti v České republice. Kriteriem pro jejich přiznání je především péče o nezaopatřené dítě, což jsou všechny děti do dovršení 18 let, dále děti do 21 let, které jsou na denním studiu. V případě neplnoletých dětí je hranice pro přiznání přídávků posunuta až na 24. rok, avšak za předpokladu, že se dítě vzdělává. Dalším kriteriem je příjem rodiny. Pro přidělení rodinných přídávků nesmí měsíční příjem na jednoho člena rodiny překročit 504 PLN (v případě neplnoletých dětí 583 PLN). Velikost přídavku je odstupňována podle pořadí dětí a v současné platné legislativě je plánována její valorizace. Údaje obsahuje následující tabulka.

Tabulka 4.3 Výše rodinných přídávků v letech 2005 a 2006 (údaje v PLN)

Rok Pořadí dítěte	2005	2006
první a druhé	43	44
třetí	53	56
čtvrté a další	66	65

Zdroj: www.zus.pl/swiadze/zas005.htm

4.2.2.3. Přídatek pro občany samostatně pečující o dítě, kteří ztratili nárok na příspěvek v nezaměstnanosti

Tato sociální dávka je určena občanům, kteří se starají o dítě do sedmi let a kteří přišli o nárok na podporu v nezaměstnanosti. Hodnota tohoto přídavku je 400 PLN měsíčně a nárok na něj

se automaticky ztrácí, pokud si osoba najde práci. Vyplácení příspěvků je zajištěno prostřednictvím Gmin.

4.2.2.4. Přídavek pro osoby, které samostatně vychovávají dítě

Tento typ přídavku byl zaveden jako náhrada za zrušené platby z alimentárního fondu. Osobou, která tento přídavek pobírá, může být vedle rozvedeného rodiče i vdova/vdovec apod. Hodnota přídavku je 170 PLN měsíčně na jedno dítě. V případě, že není dítě plnoprávné, může být přídavek zvýšen až na 250 PLN.

4.2.2.5. Dávka pro rodiny s více dětmi

Příplatek je určen pro rodiny, které mají tři a více dětí. Jeho hodnota je 50 PLN měsíčně na třetí a každé další dítě. Je vyplácen prostřednictvím Gmin.

4.2.2.6. Příplatek na léčebné a rehabilitační výlohy postižených dětí

Dávka je poskytována na každé postižené dítě do 16 let, případně do 24 let, pokud je postižení těžké. Hodnota příplatku je 50 PLN měsíčně na dítě do 5 let věku a 70 PLN měsíčně na dítě do 24 let věku.

4.2.2.7. Příplatek z titulu začátku školní docházky

Dávka slouží k pokrytí části nákladů spojených s přípravou dítěte na školní docházku a je vyplácena v hodnotě 90 PLN na dítě, které začíná povinnou školní docházku.

4.2.2.8. Příplatek pro děti, které dojíždí do školy mimo obec jejich bydliště

Sociální dávka je poskytována po dobu 10 měsíců v roce na každé dítě, které dojíždí do jiného města za účelem návštěvy školy. Hodnota příplatku je buď 80 PLN nebo 40 PLN. První je určen pro děti, které musí bydlet v místě školy (např. na internátech), a druhý pro ty, co dojíždějí.

4.2.2.9. Mateřská dovolená

Poprvé byla mateřská dovolená spojená s peněžitou pomocí v mateřství v Polsku zavedena již v roce 1924. Postupně byla její délka prodlužována a to až do roku 2001, kdy bylo vzhledem k problematické situaci veřejných rozpočtů přistoupeno naopak k restrikci. V současné době je délka mateřské dovolené stanovena na 16 týdnů při narození prvního dítěte a 18 týdnů u dětí následujících. Pokud je porod vícečetný, pak je mateřská dovolená dlouhá 26 týdnů. Mateřská dovolená resp. dávka peněžité pomoci v mateřství je částečně převoditelná i na otce. V délce 14 týdnů ji musí čerpat matka a teprve zbytek (tedy 2 nebo 4 týdny) může být převeden na otce. Vedle toho má otec při příležitosti narození dítěte nárok na dva dny placené dovolené.

Menší délka mateřské dovolené byla zvolena i z důvodů zaměstnatelnosti matek. Cílem bylo, aby zaměstnávání žen nepředstavovalo pro zaměstnavatele příliš velké riziko, neboť během mateřské dovolené zůstává v platnosti pracovní smlouva.

Nastoupení na mateřskou dovolenou je v Polsku povinné, přičemž její počátek si může žena stanovit; alespoň dva týdny však musí být vybrány před porodem. Nárok na mateřskou

dovolenou a tedy i příspěvek má každá žena. Hodnota příspěvku se odvozuje od průměrné mzdy dosažené v posledních třech měsících před nástupem na mateřskou dovolenou. Jeho výše je stanovena na 100 % výše uvedené částky a pokud překročí určitou částku (518,16 PLN) je předmětem zdanění. Příspěvek v mateřství je poskytován také ženě, která přijala dítě mladší jednoho roku k adopci. Systém výplaty příspěvků je delegován na regionální samosprávy.

4.2.2.10. Rodičovská dovolená

Institut rodičovské dovolené navazuje na dovolenou mateřskou a jeho délka je odstupňována podle počtu dětí, o které se rodič stará. V současné době jsou stanovena tři pásma. Standardní doba v případě jednoho narozeného dítěte je 24 měsíců. Pokud si dítě vyžaduje zvláštní péči, je rodičovská dovolená až 72 měsíců. V případě vícečetného porodu potom 36 měsíců.

Rodičovský příspěvek je vyplácen plošně, tedy bez ohledu na výši příjmů rodiny, a to v hodnotě 400 PLN měsíčně.

4.2.3. *Další formy podpory rodin*

4.2.3.1. Trh práce

Vývoj na polském trhu práce je v posledních letech charakterizován zejména poklesem zaměstnanosti žen. Ta se snížila z hodnoty 51,7 % v roce 1997 na 46,2 % v roce 2004. Pokles zaměstnanosti žen je způsoben především nedostatečnou dopravní infrastrukturou a problémy s péčí o děti. Navíc jsou ženy vystaveny daleko vyšší pravděpodobnosti nezaměstnanosti, která se pohybuje kolem 20 %. Vláda se snaží předcházet této situaci podporou částečných pracovních úvazků a z pohledu středoevropských zemí je v tomto směru relativně úspěšná. Částečné úvazky tvoří kolem 13 % zaměstnanosti, což je téměř dvojnásobek oproti ostatním tranzitivním ekonomikám. Další rozvoj tohoto typu úvazků naráží zejména na nízkou úroveň mezd v absolutním vyjádření, jakož i na ostatní strukturální problémy.

4.2.3.2. Péče o děti

V Polsku lze identifikovat velmi podobný model péče o děti v předškolním věku a to ve formě jeslí a mateřských škol. Jesle, které jsou určeny pro děti do věku 3 let, spadají do kompetence Ministerstva zdravotnictví. Jejich financování bylo v roce 1992 převedeno na místní samosprávy. Ty však vzhledem k nedostatečným finančním zdrojům přistupují k rušení této sítě, což se negativně projevuje ve schopnosti žen s dětmi participovat na trhu práce. Výpadek finančních prostředků je částečně eliminován výběrem poplatků od rodičů. Obecně lze ale konstatovat, že jesle navštěvuje velmi malé procento dětí. V roce 2001 to bylo méně než 1,5 % dětí ve věku do 3 let.

Dalším stupněm péče o děti, tentokrát od 3 do 6 let, jsou mateřské školy, které jsou již podstatně více využívány; navštěvuje je více než 50 % dětí ve výše uvedeném věku. Mateřské školy jsou také spravovány místními samosprávami a navíc, protože jsou považovány za první stupeň vzdělávací soustavy, podléhají metodické kontrole školní inspekce. Stát refunduje místním samosprávám část nákladů a to do výše odpovídající péči v rozsahu 5 hodin denně. Zbytek je pokryt z příspěvků rodičů.

4.3. Zamýšlené a připravované nástroje

Dlouhodobá nespokojenost s konceptem sociální politiky v Polsku, která byla zaviněna především nedostatečnou koordinací jednotlivých kroků a to i v oblasti rodinné politiky, vedla vládu k přijetí projektu zaměřeného na vypracování ucelené sociální politiky. První fáze projektu byla zpracovávána v letech 2002 - 2005, v rámci níž byly položeny základy pro vytvoření Strategie sociální politiky na roky 2007 – 2013. Jedním z cílů této strategie je i vytvoření silné a fungující rodiny a omezení chudoby zejména u vícečlenných rodin.

V rámci Strategie je formulováno osm skupin cílů, z nichž skupina č. 1 nese název Implementace prostředků pro posílení fungování rodin a jejich vybavení pro výchovu a vzdělávání dětí. V obecné rovině tak lze konstatovat, že se jedná o hlavní zásady budoucí rodinné politiky v Polsku.

V rámci této skupiny cílů jsou navrhována následující opatření, která jsou strukturována do několika skupin (výběr):

1.1. Vytvoření prostředků přispívajících k rozvoji mladých lidí v rodině i v rámci mimorodinných aktivit, jakožto činitele rozvoje lidského kapitálu

Cíl bude naplněn prostřednictvím:

- posílení rodinných rozpočtů s cílem uhrazení nákladů na výchovu dětí v rodině,
- změny v systému rodinných přídatků (zvýšení hodnoty přídatků a doplatků se zvýhodněním rodin s více dětmi),
- zvýšení stability rodinných rozpočtů,
- rozvoj veřejných služeb pro děti a mládež přispívající k jejich rozvoji,
- rozvoj veřejných služeb zvyšujících úroveň a kvalitu vzdělávání,
- zvýšení sociální funkce škol,
- zlepšení veřejných služeb zaměřených na zdraví dětí a mládeže,
- rozvoj infrastruktury na venkově,
- zvýšení spolupráce mezi rodinami a institucemi zajišťujícími vzdělávací a výchovné procesy,
- zvýšení participace rodičů v orgánech organizací zajišťujících služby pro děti,
- rozvoj rodičovského a pedagogicko-psychologického poradenství,
- zvýšení počtu pedagogicko-psychologických poraden pro děti a mládež,
- vytvoření systému zajišťujícího dostupnost veřejných služeb dětem a mládeži na základě zásady rovných příležitostí, včetně zajištění lepší dostupnosti vzdělávacích, osvětových a kulturních služeb v chudých a venkovských oblastech.

1.2 Vytvoření a zlepšení podmínek na pracovišti zajišťujících skloubení pracovního života a péče o děti

Cíl bude realizován prostřednictvím:

- rozvoj atypických forem práce v rámci existujícího zákoníků práce umožňujících skloubení práce a péče o rodinu,
- rozvoj flexibilní pracovní doby a organizace pracovního času,

- zavedení a rozvíjení nástrojů trhu práce, které umožní zaměstnávání osob samostatně vychovávajících děti, mimo jiné ve formě zaplacení nákladů na péči o děti v předškolním věku z prostředků Fondu práce,
- změny v systému přídavků na děti s cílem zvýšení vzdělávacích aktivit,
- zvyšování rovných šancí a partnerství v rodině přes rozšiřování otcovské funkce při výchově a mateřství.

1.3 Vytvoření systému podpory pro rodiny, které mají problémy se schopností starat se a vychovávat děti.

1.4. Systém pomoci rodinám s dětmi, s cílem vyrovnaní deficitu v jejich hospodaření vzniklých v důsledku studia dětí

1.5 Rozvoj sítě vzdělávacích a kulturních středisek pro děti a mládež

- vytvoření finančního, institucionálního a organizačního rámce pro vznik vzdělávacích a kulturních středisek, které by nabízely různé způsoby zapojení dětí a mládeže na neziskovém principu.

1.6. Vytvoření pozitivního klimatu ve společnosti vzhledem k instituci rodiny

Cíl bude realizován prostřednictvím:

- systematické a víceleté působení z oblasti politického public relations,
- propagování pozitivních příkladů v médiích,
- vzdělávání sloužící k vybudování pozitivního pohledu na rodinu, včetně objasnění partnerských rolí v manželství,
- výchovou propagovaný pozitivní přístup k rodinám s více dětmi.

1.7. Podpora rodin s postiženými dětmi s cílem vyrovnaní šancí těchto dětí

Cílem tohoto opatření je prostřednictvím rozvojových aktivit neplnoprávných dětí zajistit jejich schopnost samostatně se o sebe v dospělosti postarat a zvýšit jejich šance uplatnit se na trhu práce.

1.8. Vytvoření komplexního systému protidrogové prevence se zaměřením na mladé lidi

4.4. Podíl jednotlivých sektorů na podpoře rodin

Hlavní slovo v podpoře rodin má stát zejména prostřednictvím sociálních transferů. Hodnota sociálních výdajů v Polsku vyjádřená jako % HDP se v letech 1995-2003 pohyboval kolem 23,5 %, přičemž v posledních letech je možné zaznamenat rostoucí trend. Většinu těchto prostředků (14 % HDP) však tvoří důchody. Na vlastní podporu rodin a to ve formě rodinných přídavků, bylo vynakládáno průměrně 1 % HDP, což je cca 4 % sociálních výdajů. Tato hodnota je nižší než v zemích EU-15, kde je více než dvojnásobná (9 %). Proto je v letech 2005-2020 kalkulováno s růstem hodnoty těchto transferů, který však není příliš významný, pouze 1 p.b. v poměru k celkovým sociálním výdajům.

Určitou formou podpory ze strany státu je možné chápat také tzv. rodinné důchody, kdy nárok na ně vzniká v situaci, kdy zemře jeden z rodičů, který měl v čase smrti nárok na starobní nebo invalidní důchod. Nositelem těchto důchodů mohou být i nezletilé děti, což zajišťuje, že po smrti rodiče neupadnou do chudoby. Objem těchto rodinných důchodů je poměrně značný

a v letech 1995-2003 představoval kolem 9 % sociálních výdajů. V letech 2005-2020 je očekáván mírný pokles a to až na 7,6 % sociálních výdajů.

Role soukromého sektoru v podpoře rodin s dětmi je do značné míry omezována pracovním právem, které determinuje možnosti sjednávání alternativních forem pracovních úvazků důležitých zejména pro matky starající se o malé děti. V některých podnicích lze nalézt i zařízení určená pro péči o děti zaměstnanců.

V rámci třetího, neziskového, sektoru hraje zejména v péči o děti a mládež klíčovou roli katolická církev, což je do značné míry předurčeno daleko vyšším počtem věřících v Polsku než v České republice.

4.5. Reakce rodinné politiky na vývoj ve společnosti

Tvorba a rozsah rodinné politiky, zejména v oblasti sociálních dávek byla v průběhu 90. let minulého století ovlivňována především stavem veřejných rozpočtů. Během druhé poloviny 90. let lze zaznamenat pokles hodnoty sociálních dávek. Tento trend byl zlomen až kolem roku 2003, kdy bylo přistoupeno vzhledem k zhoršující se situaci v oblasti porodnosti opět ke zvyšování dávek. Ilustrací tohoto procesu může být následující tabulka.

Tabulka 4.4 Vývoj výše některých dávek v letech 2000-2005

	2000	2003	2005
Porodné	409	195	500
Příspěvek v mateřství		518,16	dle předešlého příjmu, nad hodnotu 518,16 PLN zdaňován
Rodičovský příspěvek		318,1	400
Rodinné dávky		42,5	43

Zdroj: Zdroj: www.zus.pl/swiadze/zas005.htm

4.6. Formy koordinace tvorby rodinné politiky a monitorování

Až do konce 90. let minulého století se o uzavřeném konceptu rodinné politiky v Polsku nedá hovořit. Jednotlivé kroky zejména v oblasti sociálních dávek byly do značné míry determinovány situací veřejných rozpočtů. Určitým přelomem byl rok 2002, kdy byly zahájeny práce na Strategii sociální politiky, jejíž součástí je i rodinná politika. Vedle klasických kroků zaměřených na oblast stabilizace ekonomické situace rodin (zejména zvyšování hodnoty rodinných přídatků) je zde kladen důraz i na rovnost šancí mezi dětmi z měst a vesnic, kde často chybí potřebná infrastruktura pro vzdělávání a kulturní vyžití. Podrobněji jsou jednotlivá opatření uvedena v dokumentu Strategie sociální politiky na léta

2007-2013 a jsou uvedena výše. Realizace Strategie bude probíhat na úrovni vlády s potřebnou spoluprací jednotlivých resortů.

Implementace navrhovaných kroků má být zajištěna v přímé spolupráci s orgány místních samospráv. Prvním krokem je v letech 2005-2007 připravit dílčí plány, jejichž cíle je především zajistit integraci dosud samostatně stojících systému (zejména důchodového a zdravotního) do společné politiky. V rámci jednotlivých cílů budou stanoveny referenční hodnoty, které budou sloužit v rámci monitorování realizace Strategie. Systém pro toto monitorování bude založen na síti monitorovacích jednotek, situovaných na lokální úrovni.

Prameny:

EC (2005): European Social Statistics – Social Protection Expenditure And Receipts, Luxembourg

Matějková, Barbora - Paloncyová, Jana (2003): Rodinná politika ve vybraných zemích, VÚPSV

Matějková, Barbora - Paloncyová, Jana (2005): Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice, VÚPSV

OECD (2004): Benefit and Wages, Paris

epp.eurostat.cec.eu.int

www.ilo.org

www.oecd.org

www.zus.pl/swiadze/zas005.htm

5 RAKOUSKO

5.1. Současné nástroje a opatření podpory rodiny v rámci rodinné politiky

Rodinná politika je v Rakousku v této dekádě pod vlivem systémové změny rakouské politiky obecně, ke které došlo po opuštění modelu střídání vlád sociálních demokratů (SPÖ) a lidovců (ÖVP) v roce 2000. Poté, co Lidová strana Rakouska vytvořila koalici se svobodnými demokraty (FPÖ), následovaly i výrazné změny v postupně se vyvíjejícím modelu rakouské rodinné politiky.

Období od roku 2002 – 2005 je charakterizováno řadou, na rakouské poměry radikálních změn, jako bylo zavedení příspěvku na péči o děti od roku 2002, dvě etapy daňových reforem zaměřených výrazně i na podporu rodin s dětmi a také reformy důchodového systému, které v sobě mají zahrnuty i nástroje na podporu rodin.

Rodinná politika je úzce spjata s politikou sociální. V roce 2001 byla vyčleněna 3% z HDP na rodinné dávky. Tato hodnota patří mezi nejvyšší v EU. Celkový objem vyplacených dávek je uveden v tabulce (v mil. € a jako % z objemu celkových dávek):

Tabulka 5.1 Objem dávek pro rodiny s dětmi v Rakousku, ČR, EU10 a EU25 v €

Sociální dávky pro rodiny/děti (mil. EURO)									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
EU25							189180P	195084*	
EU15	100.175	105.050	120.475	124.930	126.732	134.673	140855P	145191*	153006*
CZ		847	907	902	893	913	976	1063p	1250p
AT	5.815	5.764	5.654	5.304	5.199	5.651	5.175	6.268	6.543

Tabulka 5.2 Dávky pro rodiny s dětmi jako podíl na celkovém objemu sociálních dávek v Rakousku, ČR, EU10 a EU25 v €

Sociální dávky pro rodiny/děti (% z celk. objemu soc. dávek)									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
EU25							8,1p	8,0*	
EU15	7,8	7,8	8,3	8,4	8,3	8,3	8,1p	8,0*	8,0*
CZ		11,9	10,9	9,9	9,1	8,7	8,4	8,2p	8,0p
AT	12,1	11,2	10,9	10,3	9,8	10,0	10,7	10,5	10,5

Pozn.: peněžní i věcné podpory (bez zdravotní péče) spojené s náklady na těhotenství, narození dítěte, adopci, dospíváním dětí a péči o ostatní členy rodiny.

Detailnější pohled na celkové vládní výdaje na rodinnou politiku v Rakousku v podobě standardizované Eurostatem ukazuje následující tabulka:

Tabulka 5.3 Detailní pohled na celkové vládní výdaje na rodinnou politiku v Rakousku

Detailed breakdown of social benefits for the function: Family / Children (Austria)										
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001*	2002*
Social protection benefits	4.898	5.721	5.522	5.520	5.329	5.237	5.651	6.175	6.270	6.543
Non Means-tested	4.787	5.596	5.389	5.370	5.063	4.945	5.344	5.829	5.912	6.160
Cash benefits	4.063	4.801	4.562	4.487	4.259	4.100	4.467	4.886	4.971	5.202
Periodic	3.966	4.704	4.469	4.380	4.231	4.100	4.467	4.886	4.971	5.202
Income maintenance in the event of childbirth	311	317	318	318	308	305	305	318	321	340
Parental leave benefit	691	716	710	690	625	488	423	414	460	512
Family or child allowance	2.913	3.615	3.379	3.305	3.226	3.231	3.660	4.073	4.106	4.262
Other sum period benefits	51	56	62	67	72	76	79	81	84	88
Lump sum	97	97	93	107	28	0	0	0	0	0
Birth grant	97	97	93	107	28	0	0	0	0	0
Parental leave benefit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Other cash lump sum benefits	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Benefits in kind	724	795	827	883	804	845	877	943	941	958
Child day care	497	531	567	599	652	683	699	783	804	817
Accommodation	162	194	184	202	90	91	95	96	71	65
Home help	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1
Other benefits in kind	65	70	76	82	61	70	82	63	65	75
Means-tested	111	125	133	150	266	292	307	346	358	383
Cash benefits	111	125	133	150	153	170	175	176	205	220
Benefits in kind	x	x	x	x	113	122	132	170	153	163

Výdaje ze všech systémů sociálního pojištění pro vybrané položky jsou uvedeny v následující tabulce. Celkem 60 % všech sociálních výdajů je kryto federálním rozpočtem a celková kvóta sociálních výdajů se k HDP dle údajů Rakouského statistického úřadu pohybuje za rok 2003 na cca 30 % a činí necelých 70 mld. €²⁰.

Tabulka 5.4 Výdaje ze všech systémů sociálního pojištění v Rakousku

	2000	2001	2002	2003

²⁰ Poslední dostupné konečné údaje pro celkové sociální výdaje jsou pro rok 2002 64,4 mld. Euro, což je 29,1 % HDP.

Sociální výdaje celkem	59,7	61,8	64,4	67,5*
Soc. výdaje jako % HDP	28,4	28,7	29,1	30,3*

Pramen: http://www.statistik.at/englisch/results/population/sozial_txt.shtml

Systém sociálního pojištění zahrnuje zdravotní, úrazové a penzijní pojištění. Do sociálních výdajů jsou dále započítány podpory rodinám, dávky pro sociálně potřebné a invalidy, kompenzační doplatek a pojištění v nezaměstnanosti. Přehled výdajů na jednotlivé tituly ukazuje následující tabulka.

Tabulka 5.5 Výdaje na sociální pojištění, podporu rodin a dávky soc. potřebnosti v mld. €

	2000	2001	2002	2003
Sociální pojištění celkem	33,5	34,7	35,8	36,9
<i>- z toho zdrav. pojištění</i>	10,0	10,4	10,8	11,1
<i>úrazové pojištění</i>	1,1	1,0	1,0	1,1
<i>penzijní pojištění</i>	22,4	23,3	24,0	24,7
Podpora rodinám	4,3	4,5	4,5	4,9
Dávky pro sociálně potřebné a invalidy	2,4	2,4	2,6	2,7

Pramen: http://www.statistik.at/englisch/results/population/sozial_txt.shtml

5.2. Legislativní opatření

5.2.1. Dávky podporující rodiny (popis a podmínky přiznání)

Hlavním zdrojem financování rodinných dávek je Vyrovnávací fond rodinných nákladů (Familienlastenausgleichsfonds, FLAF), který v roce 2005 poskytne 5,6 mld. € na podporu rodin (více jak 8,7 % federálního rozpočtu). Vlastní rozpočet FLAF v roce 2005 je 3,6 mld. €, které jsou financovány zejména z daně z mezd (příspěvek zaměstnavatelů 4,5 % z objemu mezd, což jsou 2/3 vlastních příjmů fondu), ze zdanění příjmů podnikatelů a firem a příspěvků zemí. Další 1 mld. € je poskytnuta dotací z federálního rozpočtu. Pro rok 2006 je na základě těchto hodnot plánován deficit FLAF 0,436 mld. €, který by měl být ale postupně do roku 2010 snižován na nulu. Do té doby budou deficity kryty federální vládou.

Hlavní výdajové položky FLAF jsou rodičovský příspěvek na péči o děti, podpora rodiny, dotace veřejné dopravy pro děti zdarma, umělé oplodnění a financování výzkumu rodiny.

Hlavní způsoby finanční podpory rodiny jsou tyto:

- peněžitá pomoc v těhotenství a mateřství (pojistná dávka)

- rodinné přídavky (FBH, univerzální dávka)
- příspěvek na péči o děti (KBG, univerzální dávka)
- daňová sleva na dítě
- speciální daňová sleva na děti pro rodiny pouze s jedním příjmem

A. Peněžítá pomoc v těhotenství a mateřství (Wochengeld)

Peněžítá pomoc v těhotenství a mateřství (Wochengeld) se vyplácí v období 8 týdnů před a dále 8 týdnů po porodu (v případě předčasného či vícenásobného porodu v rozšířeném období na 12 týdnů) ve výši 100 % průměrné čisté denní mzdy **v předchozích 13 týdnech zaměstnání příjemce** (nebo posledních třech měsících) a je hrazena z nemocenského pojištění. FLAF refunduje nemocenskému pojištění výplatu 70 % objemu dávky.

Podmínkou poskytnutí dávky je **předchozí zaměstnání a nemocenské pojištění, v případě nezaměstnaných pobírání podpory v nezaměstnanosti.**

Příjemcem dávky je ten, kdo se stará o dítě (i adoptivní rodiče).

Maximální výměra dávky u žen samostatně výdělečně činných je stanovena na 23 € denně. Zaměstnané ženy nepokryté nemocenským pojištěním nebo osoby dobrovolně pojištěné s nízkými příjmy a nízkým placeným pojistným mají nárok na finanční pomoc 7,12 € denně. Objem dávky se pohybuje kolem 300 mil. € ročně. Ženy bez nároku na rodičovskou dovolenou nemohou obdržet mateřskou a tudíž ihned po porodu obdrží KBG.

V rámci pomoci v mateřství se poskytují i věcná plnění – např. lékařská péče, nemocniční péče, služby zdrav. sester, léky a pod., které nejsou v seznamu úkonů poskytovaných v rámci zdravotního pojištění.

Tato dávka není na rozdíl od jiných nemocenských dávek nijak zdaněna.

B. Rodinné přídavky (Familienbeihilfe - FBH)

Tyto dávky jsou od roku 2003 určeny všem rodinám s dětmi bez ohledu na jejich činnost či příjmy. Dítě se pouze nesmí trvale zdržovat v zahraničí. Osoba pečující o dítě do 18 let věku s trvalým pobytem v Rakousku (nebo do 26 let pokud dítě studuje), většinou matka, má právní nárok na tyto dávky na každé nezaopatřené dítě - nevztahují se jen na vlastní dítě ale též na osvojené a nevlastní. Osoby, které nemají rakouské občanství, mají nárok na rodinné přídavky, pokud se zdržují v Rakousku minimálně pět let (pravidlo trvalého pobytu). Dávku může pobírat jak vlastní rodič tak prarodič či adoptivní rodič.

Přídavek je vyplácen do 18 let věku dítěte. U nezaměstnaných absolventů je příspěvek vyplácen maximálně do 21 let věku, u studentů (mimo vysokoškoláků) do 26 let a u invalidních dětí bez omezení, pokud se jejich výdělečná neschopnost zjistí do 21 resp. 26 (u studentů) let věku, ale u dětí starších jak 18 let nesmí mít dítě vlastní příjmy větší 8,725 tis. € ročně.

Přídavky jsou plně financovány fondem FLAF a vypláceny prostřednictvím finančních úřadů. Výše dávek závisí na počtu a věku dětí (€ za měsíc, zaokrouhleno na celá €)²¹: Částky jsou uvedeny za jedno dítě

²¹ Přesný výpočet velikosti dávky lze na kalkulačce ministerstva provést na http://www.bmsg.gv.at/cms/site/kb_rechner.htm?channel=CH0220.

Tabulka 5.6 Velikost rodinných přídatků v €

	do 3 let	do 10 let	do 19 let	do 26 let
při jednom dítěti v domácnosti	105	113	131	153
při dvou dětech (+12,8 € za měsíc)	118	126	144	165
při třech a více dětech (+25,5 € za měsíc)	131	138	156	178
zvýšení pro těžce postižené ²² dítě (+138,3 € za měsíc)	138,3 € měsíčně			
příplatek (+36,4 €/M) pro velké rodiny (Mehrkindzuschlag) pro třetí a další dítě, pokud základ daně rodiny v předchozím roce byl < 43,56 tis. €	36,4 € měsíčně na třetí a další dítě			

Pramen: <http://www.bmsg.gv.at/bmsg/php/familienbeihilfe.php> a <http://www.bmsg.gv.at/cms/site/liste.html?channel=CH0220>

Přidávky spolu s daňovým bonusem pro každé dítě (50,9 € měsíčně pro rok 2005; bonus je negativní daní u daně z mezd, která je vratná až do výše bonusu i v případě, že nebyl dosažen žádný příjem resp. daň) efektivně poskytují rodinám s dětmi tuto podporu pro každé dítě (zaokrouhлено na celá €):

Tabulka 5.7 Výše přídatků spolu s daňovým bonusem pro každé dítě

	do 3 let	do 10 let	do 19 let	do 26 let
1. dítě	156	164	182	204
2. dítě	169	177	195	216
3. a další dítě	189	189	207	229

Pramen: <http://www.bmsg.gv.at/bmsg/php/familienbeihilfe.php>

Rodinné přídatky se nezdaňují a jsou vypláceny 12 x ročně.

C. Příspěvek na péči o děti (Kinderbetreuungsgeld - KBG)

Od roku 2002 se změnil systém výplaty rodičovského příspěvku. Pro děti narozené do 31. 12. 2001 platila pravidla vyplácení rodičovského příspěvku pod názvem Karenční příspěvek (Karenzgeld²³).

Pro děti narozené od 1. 1. 2002 obdrží matky nebo otcové, pokud se o dítě ve společné domácnosti starají a mají právo na pobírání FBH, příspěvek na péči o dítě. Příspěvek se vyplácí na základě žádosti u příslušné nemocniční pokladny (Krankenkasse). Základní úvahou

²² Těžké postižení znamená více jak 50 % poškození.

²³ Tento zrušený příspěvek byl dávkou sociálního pojištění a tudíž se vztahoval jen na osoby účastné sociálního pojištění. Nová dávka je plošná.

při jeho konstrukci byla snaha přejít od systému „vyrovnávání zatížení rodin“ (burden equalisation system) k systému vyrovnání dávek (system of benefit equalisation), což zohledňuje význam rodiny pro společnost jako celek.

Dávka je vyplácena plošně, **pokud roční příjmy příjemce dávky nepřesahují 14,6 tis. €**. Souběžně s pobíráním KBG může příjemce pobírat i podporu v nezaměstnanosti, pokud splní ostatní podmínky pro přiznání KBG.

Výše příspěvku je:

- 14,53 € na den a rodinu²⁴, tj. v průměru 436 € na měsíc
- zvýšena o 50 %, tj. na 21,8 € za den, pokud jsou v rodině dvojčata
- zvýšena o 6,06 € na den u osamělého rodiče nebo nízkopříjmové domácnosti.

Příspěvek se vyplácí po dobu 30 měsíců po skončení peněžité dávky v mateřství (tj. od devátého týdne po porodu až do 2,5 let věku nejmladšího dítěte v rodině), délka vyplácení se dá prodloužit na 36 měsíců, pečuje-li o dítě alespoň půlrok i druhý z rodičů.

Příspěvek se nezdaňuje a je financován FLAF.

Existují i další dávky, které ale ty nejsou pro celkové dopady tak důležité – jde např. o **vyrovnávací příspěvek** (*Unterhaltsabsetzbetrag*), který lze pobírat, pokud se nenárokuje příspěvek na péči o děti KBG. Výše vyrovnávacího příspěvku činí na jedno dítě 25,5 € měsíčně, na druhé dítě 38,2 € a na třetí dítě 50,9 € měsíčně.

5.2.2. *Daňová podpora*

Rakouská politika nabízí velký výběr daňových úlev rodinám. V minulosti daňová politika znevýhodňovala občany s vyššími příjmy, proto vláda přistoupila ke společnému zdanění manželů (zákon byl přijat v roce 2000). **Rakousko v průběhu této dekády výrazně reformovalo svůj daňový systém.** V oblasti zdanění fyzických osob, která je pro poskytování daňových úlev pro rodiny nejdůležitější, bylo v **první etapě zavedeno vysoké nezdanitelné minimum** (pro rok 2004 pro zaměstnance 10 tis Euro a pro OSVČ 8,887 tis. Euro, pro rok 2005 pro zaměstnance 10,9 resp. 10 tis. EURO pro OSVČ), což de facto **zrušilo daň z osobních příjmů pro 2,5 mil. zaměstnanců a penzistů** a tak daňově podpořilo nízkopříjmové rodiny²⁵.

Druhá etapa daňové reformy z let 2003-2004, která je považována za největší daňovou reformu druhé rakouské republiky, zavedla tato opatření pozitivně působící na rodiny:

- došlo ke zrušení obvyklého systému pásem a mezních sazeb a byla vytvořena jen 4 pásma
- **u zaměstnanců je od daně z mezd** (= §6 DPFO dle české právní úpravy; Rakousko používá pro zdanění zaměstnanců a penzistů pojem daň z mezd a pro zdanění OSVČ

²⁴ Dávka je mírně vyšší než v předchozím systému Karenzgel. Do roku 2002 činila dávka 407 € za měsíc po dobu max. 2 let.

²⁵ Oproti roku 2004 došlo ke zvýšení odhadovaného počtu nezdaněných zaměstnanců a penzistů o 0,3 mil. z 2,2 mil. – viz <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2004/02/feature/at0402103f.html>

pojem daň z příjmů, ale jsou de facto stejné) **osvobozeno 15,77 tis. €**, u důchodců 13,5 tis. € a u OSVČ 10 tis. €

- retroaktivně byla **od 2004 zvýšena daňová úleva pro rodiny s jedním rodičem nebo jednou výdělečnou osobou** a zvýšen strop pro příjmy, které lze bez ztráty této úlevy získat
- sazba DPPO se snížila z 34 na 25 %.

V roce 2004 platil tento systém pásem a sazeb daně:

Tabulka 5.8 Systém sazeb a pásem pro DPFO v roce 2004

	do 3,6 tis. €	0 %
od 3,64 tis. €	do 7,27 tis. €	21 %
od 7,27 tis. €	do 21,8 tis. €	31 %
od 21,8 tis. €	do 50,87 tis. €	41 %
nad 50,87		50 %

Celkový objem úlev z druhé etapy daňové reformy je pro rok 2005 odhadován na 1,8 mld. €, pro 2006 pak na přibližně 3,1 mld. €.

Platná úprava pro rok 2005

a) nově konstruován systém pásem a sazeb:

Tabulka 5.9 Systém sazeb a pásem pro DPFO v roce 2005

Příjem (tis. €)	Daň v € (bez odpočtů)	Průměrná daňová sazba	Mezní daňová sazba
do 10	0	0 %	
10 – 25	$((\text{příjem} - 10\,000) * 5,75) / 15\,000$		38,33 %
25	5 750	23 %	
25-51	$(5\,750 + ((\text{příjem} - 25\,000) * 11,335) / 26\,000$		43,596 %
51	17 085	33,5 %	50 %
nad 51	$17\,085 + (\text{příjem} - 51\,000) * 0,5$		

Pramen: www.bmf.gv.at

b) v roce 2005 platí tyto **slevy na dani z mezd** (s jednou výjimkou stejné i pro rok 2004)

Tabulka 5.10 Slevy na dani z mezd v roce 2005

	Položka	Výše (€/rok)	Poznámka
1	základní odčitatelná položka – zrušena od roku 2005	1264	tato položka byla integrována do nové struktury sazeb a pásem pro rok 2005 nebylo možno uplatnit na příjem > 35,5 tis. €/rok
2	odčitatelná položka pro každého zaměstnance	54	ti, kdo ji uplatňují, mohou uplatnit i negativní daň do 110 €/rok
3	odpočet na dopravu	291	
4	odpočet pro důchodce	400	nelze uplatnit pro penze vyšší než 25 tis. €/rok
5	odpočet pro domácnost, kde je pouze jedna osoba výdělečně činná	domácnost bez dětí: 364 pro rodinu s rod. přídavky jedno dítě 494 dvě děti – celkem 669 tři děti – celkem 889 <i>každé další dítě + 220</i>	týká domácností manželů nebo osob v podobném svazku, kteří jsou spolu alespoň 6 měsíců nevýdělečný partner v rodině bez dětí si nesmí vydělat více jak 2,2 tis. € ročně a v rodině s jedním a více dětmi nesmí vydělat více jak 6 tis. € ročně ²⁶ lze vyplatit i jako negat. daň až do výše slevy na celkový počet dětí
6	odpočet na osamělého rodiče	494 (situace jednoho dítěte)	
7	pro 5 a 6 je zavedeno od r. 2004 dodatečné zvýšení	na první dítě 130 na druhé dítě 175 na třetí dítě 220	
8	odpočet na vydržování dítěte (alimenty)	na 1. dítě 306 na 2. dítě 458 na 3. a další dítě 611	lze uplatnit, pokud je možno prokázat, že se platí právně stanovené výživné na dítě, které nebydlí ve stejné domácnosti nelze uplatnit v situaci, kdy partner, který žije jinde a pobírá výživné, již nepobírá rodinný příspěvek na plnoleté dítě
9	odpočet na dítě	611 na dítě	tato úleva je poskytována zároveň s rodinnými přídavky (měsíčně)
10	dodatečný dětský doplatek	437 na třetí a další dítě	pokud oba rodiče ve stejné domácnosti alespoň 6 měsíců v roce a jejich společný příjem nepřekročil 41,4 tis. €

²⁶ **Výpočet hranice příjmu „nevýdělečného“ partnera**, který je rozhodný pro odpočty dle 5: hrubý příjem mínus povinné pojistné mínus platby do profesních komor mínus odpočet na dopravu mínus paušální (nebo skutečné) výdaje související s příjmy ve výši 132 € mínus nezdanitelné příjmy za přesčasy, neděle, .. mínus ostatní nezdanitelné příjmy (strop pro rok 2005: 2 tis. €). Rovněž se nezahrnují rodinné přídavky, KBG, podpora v nezaměstnanosti, dávky v chudobě, ale **zahrnuje se** mateřská.

- Zaměstnanců se rovněž týká nově zavedená negativní daň. Při nevyužití odpočtu na zaměstnance může negativní daň (= vratka od daňové správy) činit **10 % platby pojistného zaměstnance na státní sociální zabezpečení, max. však 110 €**.
- Odpočty jednovýdělečných domácností a domácností s jedním rodičem se vracejí daňovým úřadem **až do výše těchto odpočtů, pokud nebyly vyčerpány ke snížení daňové povinnosti** – např. pro jedno dítě může tedy být negativní daň 494 €

○ Pokud např. žena pracuje na částečný úvazek za 440 € měsíčně, bude platit pojistné 930 € za rok. Z tak malých příjmů nebude platit žádnou daň ze mzdy. Pokud podá daň. přiznání, vrátí jí fin. úřad příští rok 10 %*930=93 € (maximum je 110 €). Pokud by ale byla osamělým rodičem s jedním dítětem, uplatní slevu na dani $494 + 93 = \mathbf{587 \text{ €}}$.

Pro zdanění osobních příjmů dále platí:

- obvykle jsou **zdaňovány platby z nemocenského pojištění, penze** ze státního důchodového systému vždy nad osvobozený limit
- od daně z příjmů jsou **osvobozeny rodinné přídavky, těhotenské, mateřské a obdobné dávky ze státních sociálních systémů a příspěvek na péči o děti**
- úrazové penze jsou osvobozeny

Podpoře rodiny rovněž slouží **osvobození některých plnění poskytovaných zaměstnavatelem:**

- rekreační zařízení a sanatoria zaměstnavatelů
- **zařízení pro péči o děti**
- sportovní zařízení
- osvobození dárek z firemních akcí (např. i vánoční dárky).

Pro podporu práce doma a **sladění práce a rodiny** je pozitivní opatření, které umožňuje domácím pracovníkům uplatnit dodatečný 10 % paušální odpočet, max. 2,628 tis. € za rok.

Daňovou podporu Rakousko poskytuje i na tzv. **mimořádné výdaje**. Tyto výdaje lze uplatnit vůči daňovému základu zaměstnanců, nicméně jsou **omezeny na 6 – 12 % hrubých příjmů** zaměstnanců dle výše jejich příjmu a toto procento se **krátí jednovýdělečným domácnostem dle počtu dětí**. Mezi uznatelné mimořádné výdaje patří např.:

- dentistické pomůcky pro výdělečnou osobu i nevýdělečné rodinné příslušníky,
- náklady na zdravotní péči pro výdělečnou osobu i nevýdělečné rodinné příslušníky
- **náklady na narození dítěte**
- náklady na cesty za lékařem
- náklady na dietní stravování (paušální stropy)
- **náklady na ubytování v sanatoriu**, léčbu a dopravní náklady po odečtení úspor na provoz domácnosti
- **náklady na pobyt v domech s pečovatelskou službou**
- **náklady na pečovatelky o staré osoby**
- náklady na pohřeb a hrob (max. do 3 tis. € za každou položku nebo prokázat nutnost větších nákladů)

- **náklady na školky, jesle, družiny, denní centra pro děti, dětské sestry a pomoc při hlídání dětí v domácnosti.**

Další rozsáhlý systém odpočtů existuje pro péči o postižené osoby- jak dospělé tak děti.

5.2.2.1. Další formy legislativní podpory

Legislativa manželství

Manželství je uzavřeno mezi partnery opačného pohlaví, kteří dosáhli věku 18 let. Osoby mladší 18 let mohou vstoupit do svazku manželství pouze s písemným souhlasem rodiče nebo právního zástupce. Sňatky uzavírané mezi osobami v příbuzenském vztahu v přímé linii 1. a 2. stupně jsou považovány za nezákonné. Vztah 1. stupně je vztah prarodiče, rodiče, dětí. Vztah 2. stupně je mezi sourozenci. Pravidlo se vztahuje i na osobu adoptovanou, pokud adopce přetrvává.

Sňatek lze uzavřít církevní i civilní, právní důsledky však plynou pouze z civilního. Manželské povinnosti zahrnují žít v nerozlučném soužití, být si věrni, plodit a vychovávat děti, vzájemně se podporovat a pomáhat si. Majetkové vztahy lze upravit smlouvou, jinak majetek získaný v manželství je považován za společný. Adopce je umožněna pouze manželům.

Legislativa rozvodu

Zánik manželského sňatku je z důvodu výhradního zavinění jednoho z manželů, neodvratitelného rozpadu manželství či na základě dohody na základě soudního rozhodnutí.

Manželství je možno ukončit tzv. legálním odloučením neboli rozlukou. Toto legální odloučení musí trvat min. 3 roky. Rozluka neukončuje manželská práva např. věrnost, materiální a morální pomoc. Po rozvodu může žena uzavřít sňatek až po 300 denní lhůtě z důvodu přiznání otcovství. Před smluveným rozvodem je nutno žít v oddělené domácnosti a to 0,5 roku ihned po svatbě jinak po 6 letech odděleného života. Péče o děti je ve většině případů svěřena matce. Od roku 2001 může být společná (tzv. společné opatrovnictví) podle dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu.

Legislativa nesezdaného soužití

Zákon o registrovaném partnerství nebyl přijat.

Mateřská/otcovská dovolená

Mateřská dovolená vyplývá v Rakousku ze zákona a trvá 16 týdnů (8 před a 8 po porodu). V případě zdravotních komplikací trvá až 20 týdnů. Po dobu mateřské dovolené náleží matce účastné nemocenského pojištění mateřská ve výši 100 % původního příjmu. Mateřskou vyplácí stát a po její dobu je matce garantován návrat na původní pracovní místo²⁷.

V den prvních narozenin dítěte matka za splnění podmínky pravidelných návštěv lékaře (i s dítětem) obdržela do konce roku 2001, než byl zaveden KBG (od 1. 1. 2002), paušální jednorázovou dávku (Mutter-Kind-Pass-Bonus) ve výši 145 €.

Rodičovská dovolená

Trvá standardně 2 roky s tím, že se rodiče mohou po třech měsících střídat a jeden měsíc ji mohou mít společně. Pokud oba souběžně pracují jen na částečný úvazek, délka se neprodlužuje. Pokud jde o osamělého rodiče, který pracuje na zkrácený úvazek nebo o dva rodiče, kteří pracují na zkrácený úvazek střídavě, délka se prodlužuje až na 4 roky.

²⁷ Detaily viz [xhttp://www.eiro.eurofound.eu.int/2004/03/word/cs_parental_annex.doc](http://www.eiro.eurofound.eu.int/2004/03/word/cs_parental_annex.doc).

Je umožněno vykonávat částečný pracovní úvazek. Ochrana proti propuštění z práce a právo na návrat do zaměstnání je pro pečující rodiče garantováno v průběhu 24 měsíců od narození dítěte a následných 4 týdnů.

Zákonná dovolená na péči o nemocné děti

Krátkodobě existuje zákonný nárok na jeden týden placené dovolené pro péči o nemocné děti nebo příbuzné. Je poskytována náhrada ve výši 100 % platu. Pokud jde o dítě do 12 let věku, je doba péče o nemocné děti stanovena na 2 týdny při 100 % náhradě mzdy. Po tuto dobu je zaručen návrat na pracovní místo.

Pokud jde o dlouhodobě nemocné dítě nebo těžce nemocného (umírajícího) člena rodiny, existuje zákonný nárok na dovolenou k jejich ošetřování na max. 3 měsíce, která může být jednou prodloužena. Po tuto dobu není poskytována náhrada mzdy, ale je garantováno předchozí pracovní místo a je také povolena další práce na částečný pracovní úvazek.

Reforma státního penzijního systému²⁸

V rámci nového systému je řešen problém přerušované doby pro kvalifikaci k pobírání penzí – poprvé je péče o děti nebo staré osoby považována za dobu výkonu práce, což má pozitivní dopady na důchody takových pečovatelů. Od roku 2005 je díky důchodovým reformám možné **zvýšit počet měsíců, které jsou příjemcům KBG započítávány do rozhodného období pro přiznání starobního důchodu, z 24 na 48 měsíců** – takže pokud bude mít matka např. 3 děti v dvouletých intervalech, bude muset pracovat již jen 9 let, aby získala nárok na starobní důchod. **Měsíční základ pro výpočet penze se za každý měsíc péče o dítě zvýšil od roku 2005 ze 100 % na 150 % minimální penze.**

Dále byl zaveden nový subsystém důchodového pojištění pro krátkodobé zaměstnání, možnost penzijního pojištění se sníženým pojistným a dovolená na domácí péči o těžce nemocnou osobu, která je uznávána jako kvalifikovaná doba pro přiznání starobního důchodu.

5.3. Nelegislativní a institucionální podpora rodiny

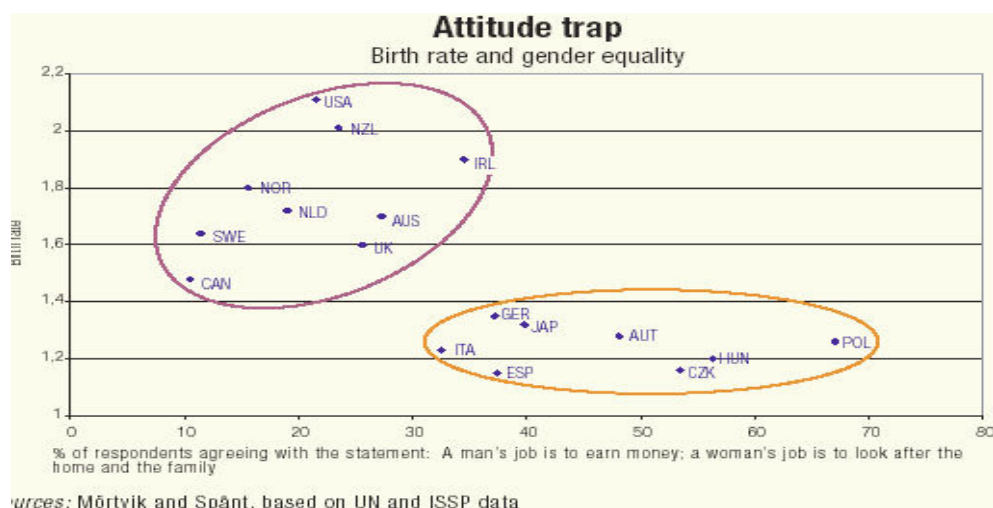
Rozsah nelegislativních opatření pro podporu rodiny je v Rakousku obrovský a souvisí s tradičně velmi silným důrazem kladeným na podporu rodin s dětmi. Tento trend ještě zesílil po nástupu stávající koalice k moci, protože jednou z priorit lidovců i svobodných jsou tradiční konzervativní hodnoty, jako je rodina či vlast.

Zároveň ovšem i s ohledem na výsledky mezinárodních analýz a tlaku NGO's a zahraničí vláda podporuje integraci žen do pracovního procesu. Následující graf ukazuje vazbu mezi názory účastníků na tradiční roli rodiny a míru porodnosti²⁹. Zdá se, že Rakousko se ve snaze o zvýšení porodnosti pokouší zavést různé nástroje podpory rodin a tím i porodnosti.

²⁸ Population Chalanges and Family Responses, 7.12.2004

²⁹ Viz http://www.oecdobserver.org/news/printpage.php/aid/1664/Does_gender_equality_spur_growth_.html

Graf 5.1 Vazba mezi názory respondentů na tradiční roli rodiny a míru porodnosti

To se projevuje v prioritách vlády, kancléře³⁰ i vytváření nových nástrojů podpory rodin, jako jsou např.:

1. **přímá podpora rodiny**

- „Family Alliance” iniciativa – nová platforma vytvořená kancléřem a ministryní pro rodinu složená z politiků, nejvyšších ekonomických manažerů, podnikatelů, médií, zájmových skupin, vědců, rodinných organizací a církví; jejím cílem je dlouhodobá podpora sladění podmínek pro rodinný život a práci; vláda podle kancléře nechce zužovat rodinnou politiku jen na finance
- učebnice ve školách zdarma
- zdarma doprava dětí hromadnou dopravou
- vláda podporuje takovou organizaci vzdělávání a výcviku, která bude příznivá pro rodiny; cílem je podporovat skloubení rodinného a profesního života, vzdělávání dospělých, rodinné plánování a zprostředkovávání v konfliktech a krizových situacích
 - v Rakousku existuje 350 center pro rodinné plánování a manželské poradenství, která poskytují konzultace ve všech oblastech rodinného života
 - během vzdělávacích seminářů pro dospělé jsou trénovány dovednosti, které lze využít při dospívání dětí (dle jejich věku)

2. **nepřímá podpora rodiny** pomocí podpory zaměstnanosti žen a skloubení rodinných podmínek a pracovní kariéry

- „Family & Work Audit“ – jeden z prioritních programů v Rakousku, do kterého je nyní zapojeno více jak 150 velkých firem, obce, země a federální úřady; cílem je analyzovat překážky pro skloubení pracovního a rodinného života a během tří let (2005 – 2008) navrhnout a realizovat postupy, které uvnitř institucí tyto překážky odstraní a povedou k zavedení cílených prorodinných opatření; projekt je podporován také v rámci ESF.³¹ Pro politiku podpory sladění práce a zaměstnání je důležité zda

³⁰<http://www.austria.gv.at/DesktopDefault.aspx?TabID=4529&Alias=english&infodate=07.07.2005#id12032>

³¹ http://www.esf.at/html-english/news/news_2005/news_family-work.html

vůbec a jak by měla vláda podporovat touhu po dětech a současně po práci. Audit spadá do působnosti Ministerstva pro sociální zabezpečení a rodinu. Tento audit je založen na podnikovém interním hodnocení, které povede k zavedení cílených prorodinných opatření ve firmách během 3 let (2005 – 2008).

- služby péče o děti - aby byli rodiče schopni skloubit děti s prací, podporuje Rakousko přiměřeně rozsáhlou a kvalitní sítí zařízení pro péči o děti. Ještě důležitější než počet těchto zařízení je jejich flexibilita. Pracovní příležitosti rodičů jsou totiž přímo závislé na dostupnosti zařízení pro péči o děti. Podíl žen, které pracují a mají dítě ve věku 0 – 2 roky v minulé dekádě dosáhl cca 21 %, které pracují a mají dítě ve věku 3 – 6 let dosáhl 53 % a 62 % žen s dítětem ve věku 6 – 9 let pracuje. Údaje jsou nižší než pro jiné země.³² Odhady o nedostatku kapacit zejména zařízení pro děti do 3 let věku kolísají mezi 90 – 120 tis. místy.³³
- vláda ve spolupráci se soukromým sektorem rovněž nalezla cesty, jak podpořit zkrácené pracovní úvazky žen, které se starají a školou povinné děti. **Právo na zkrácený pracovní poměr do sedmi let věku dítěte** je pro mnoho žen užitečné a využívají ho. Toto opatření je důležitým nástrojem ke skloubení práce a rodiny. Ale počet žen, které jsou de-facto nedobrovolně zaměstnány na zkrácený pracovní úvazek je odhadován na 18 – 20 % z celkového počtu zkrácených pracovních poměrů žen.³⁴
- podpora speciální individualizované nabídky péče o děti pro rodiče, kteří ztratili nebo hledají pracovní místo
- aktivní vládní politika zaměstnanosti je nyní zaměřena prioritně na podporu poradenství a informovanosti – specifické a cílené programy zahrnují vzdělávací programy pro osoby na mateřské dovolené a pro osamělé rodiče, pro osoby pracující v rámci částečných pracovních úvazků a částečně pečující o děti apod.
- podpora rovných podmínek na trhu práce pro ženy a omezení mzdové diskriminace žen - průměrný příjem žen jako procento příjmu mužů činí cca 65 – 70 %, pro dávky v nezaměstnanosti je to cca 75%, pro penze cca 50 – 55 %
- iniciativy nevládního sektoru + vlády k podpoře žen, zaměstnanosti a rodiny:
 - o Federace rakouského průmyslu (FRP) ve spolupráci s ministerstvem prováděla školicí akce pro ženy a dívky v oblasti technologií
 - o kampaň FRP pro zvýšení zaměstnanosti žen
 - o UNIUN 2001 – školení pro zahájení podnikání pro vysokoškolsky vzdělané osoby nebo studenty – 50 % kvóta pro ženy
 - o podpora podnikání žen (program zrušen po změně vlády v roce 2001/2002)
 - o ocenění nejlepších postupů v národní soutěži o firmy, které mají přívětivé prostředí k rodině

³² Viz <http://www.ihs.ac.at/publications/soc/rs59.pdf>

³³ Do nástupu stávající koalice existoval program podpory růstu nabídky zařízení pro péči o děti, po roce 2001 došlo k omezení tohoto programu – řešením má být očekávaný pokles poptávky v důsledku zavedení KBG.

³⁴ *The Austrian NAP 2001 from gender perspective 5/2001*

- dříve fungovala podpora firemní filosofie a kultury v oblasti péče o děti a mateřské a také tréninkové kurzy pro management firem v oblasti sladění rodinného a pracovního života
- zrušení zákazu noční práce žen
- u výdajů na APZ – 50 % výdajů by mělo podpořit pracovní místa pro ženy
- podpora kvalifikace pracovníků z ESF – 50 % kvóta pro ženy; dříve rovněž kvóty pro počty žen v některých institucích veřejné správy
- Rakousko rovněž podporuje péči o seniory v rodinách – 80 % starých lidí, kteří potřebují péči, ji obdrží ve svých rodinách – federální vláda podporuje síť rodinné péče o seniory pomocí pečovatelských dávek
- jako součást dialogu mezi federální vládou, zeměmi, obcemi a občanskou společností byla v roce 2004 uspořádána národní konference o rodině, které se zúčastnilo více jak 500 expertů
- Rakousko v rámci EU projektu spolu s Německem, Itálií, Francií a Maďarskem zavedlo model pro národní koordinační úřad, který je cílen na slučitelnost opatření pro podporu rodiny a profesní kariéru – model lze přenést i do ostatních zemí
- jak propojit starší a mladou generaci v rodině – postupy testované v Rakousku
 - Občanská centra pro mladé a seniory (dobrovolnická práce)
 - manažeři – senioři, kteří jako dobrovolníci předávají své zkušenosti
 - rodina jako osa solidarity
 - Zákon o seniorech

5.4. Faktická účinnost současných nástrojů a opatření

Hodnocení faktické účinnosti všech segmentů rodinné politiky v Rakousku je komplikované z těchto důvodů:

- obecně lze velmi těžko měřit vazby mezi nástroji rodinné politiky a požadovanými výsledky (vyšší porodnost, zlepšení kvality života rodin, zvýšení životní úrovně rodin, odstranění pracovní diskriminace matek apod.)
- Rakousko provedlo v posledních 3 letech nejvýraznější reformy rodinné politiky od druhé světové války – s ohledem na postupný náběh těchto opatření není zatím možné, jak zdůrazňuje spolkové ministerstvo sociálních věcí a rodiny i nezávislé instituce, vyhodnotit účinnost nových nástrojů.

I přes výše uvedené námitky jsou alespoň předběžně a dílčím způsobem nástroje rodinné politiky hodnoceny např. takto:

- Podle hodnocení ministerstva pro rodinu dávky KBG zvýšily životní úroveň nad hranici životního minima u 21 % domácností náchylných k chudobě

- proto OECD ve svých analýzách³⁵ hodnotí v této oblasti Rakousko jako jednu z úspěšnějších zemí. Tento nový příspěvek je obecně vládou hodnocen velmi pozitivně a výrazně modernizoval systém státní pomoci rodinám. Základní úvahou při jeho konstrukci byla snaha přejít od systému vyrovnávání zatížení rodin k systému vyrovnání dávek, což zohledňuje význam rodiny pro společnost jako celek.
- výsledky hodnocení OECD ukazují jen dílčí zlepšení v celém systému změn rodinných dávek
- podle studie OECD **došlo k růstu počtu narozených o 3,6 %, míra porodnosti je o 1,3 % vyšší a ¼ příjemců této dávky pracuje** – nicméně výsledky je nutno interpretovat opatrně z důvodu krátké časové řady údajů
- zpráva OECD **pozitivně poukazuje na komplexní a provázaný systém dávek, vysokou míru zaměstnanosti žen a účinnost Auditů** k propojení práce a rodiny
- jiná analýza³⁶ KBG provedená Institute for Advanced Studies, Vienna, poukazuje na smíšené výsledky reformy KBG:
 - dávku v roce 2004 pobíralo 101,2 tis. osob, o ¼ více, než by bylo možné dle předchozí pojistné dávky
 - KBG omezilo chudobu resp. její riziko zejména u nízkopříjmových domácností – např. 11 % domácností s dítětem ve věku mezi 0 – 18 měsíci a 21 % s dítětem mezi 19 až 30 měsíci bylo pomocí KBG posunuto nad hranici chudoby
 - hranice 14,6 tis. € vede k tomu, že v roce 2003 bylo cca 20 tis. příjemců KBG zaměstnáno na plný úvazek a dalších 10 tis. na zkrácený
 - nicméně i přesto se **procento zaměstnaných žen před dosažením věku dítěte 24 měsíců díky KBG snížilo z původních 54 na 35 %**
 - obecně KBG poskytuje dva protichůdné stimuly: **možnost pobírat KBG a vydělávat do 14,6 tis. € posílila ochotu pracovat, ale prodloužení doby pobírání dávky a její zvýšení odrazuje zejména nízkopříjmové osoby od práce**
- v posledních letech došlo k mírnému snížení podílu přídatků na děti jako procentu čisté mzdy zaměstnanců – zatímco v roce 1995 mělo tuto hodnotu nejvyšší mezi zeměmi OECD (cca 19,5 %); v současnosti došlo k jejímu poklesu na 16 % (srovnatelná úroveň s Maďarskem, nicméně stále zůstává nejvyšší z vyspělých zemí)
- mezi roky 1992 – 2002 se zvýšil počet míst v zařízeních poskytujících péči o děti ve věku 0 – 15 let o 41 tis. míst – většina z nich je pro předškoláky ve věku 3 – 6 let (73 % dětí v tomto věku navštěvuje některé z těchto zařízení); problémem stávající vládní podpory nových školek a jeslí a jejich větší flexibility je, že i když vláda poskytuje dotace na jejich zřízení, běžné provozní náklady nesou obce, které tudíž nemají příliš zájem o zvyšování nabídky – proto nejsou dotace fed. vlády ani zcela využity

³⁵ odkaz na studii OECD

³⁶ http://www.reformmonitor.org/downloads/brochure/refmon_9e.pdf

- zapojení dětí do předškolní péče o děti se celkově postupně zvyšuje, i když zejména u zařízení pro péči o děti do 3 let věku se situace nijak nezlepšila:
 - děti do 3 let
 - 2003 celkem: 11%
 - z toho institucionální centra 2003: 8,6 %
 - 2002: 8,8 %
 - 2001: 7,8 %
 - 3-5 let
 - 2003 celkem: 85,2 %
 - z toho institucionální centra 2003: 81,8 %
 - 2002: 81,6 %
 - 2001: 78,4 %
- 80 % starých lidí, kteří potřebují péči, ji obdrží ve svých rodinách – cílem vlády je maximalizovat péči v rodinách, což si přejí jak rodiny tak staří lidé a je to také levnější než institucionalizovaná péče (podpora rodinné péče o seniory pomocí pečovatelských dávek)
- past nízkých příjmů/chudoby (poverty/low wage trap³⁷)
 - jako změny příjmů se používají typizované diskrétní změny od 33 – 67 % průměrné mzdy (APW)

Tabulka 5.11 Mezní efektivní daňové sazby (METR) pro různé typy domácností

	2001	2002	2003
Jedna výdělečná osoba v páru, 2 děti	100 %	100 %	100 %
Jeden rodič s 2 dětmi	51,2 %	51,5 %	100 %
Jedna osoba bez dětí, 67 % APW	41,6 %	41,8 %	42,0 %

Hodnoty tohoto indikátoru (METR) ukazují, že se nedaří snižovat distorzní působení souběhu daní a dávek na pracovní motivaci domácností s jedním rodičem. Kalkulace ale nezahrnuje daňovou reformu od roku 2005, která bude mít díky zavedení negativní daně i pro neuplatněné slevy pro podporu rodin silné pozitivní efekty pro snížení METRu.

- charakteristiky zaměstnanosti žen a trhu práce s ohledem na ženy neukazují za poslední 3 dostupné roky zásadní zlepšení

³⁷ Joint Empl. Report 2004/2005. METR z pracovního příjmu = kombinovaný efekt zvýšení daní z příjmů a snížení dávek při zvýšení pracovního úsilí = (změna DPFO + pojistného placeného zaměstnancem + snížení dávek)/1 % změna hrubého příjmu

Tabulka 5.12 Charakteristiky zaměstnanosti žen a trhu práce s ohledem na ženy

Ukazatel	2004
Rozdíl v zaměstnanosti žen	13
Rozdíl v nezaměstnanosti žen	0,8
Mzdový diferenciál mezi muži a ženami	20
Dopad zaměstnanosti na rodičovství mužů	-7,7
Dopad zaměstnanosti na rodičovství žen	6,2

5.5. Připravované nástroje a opatření včetně problémů, které mají řešit

Poté, co došlo k reformě státních dávek zavedením KBG, není v dohledné době plánována žádná systémová změna ve vyplácených státních dávkách. V oblasti dávek ministerstvo pro rodinu výslovně uvádí, že se nepřipravuje žádná zásadní reforma a že je nejprve nutno vyhodnotit nově zavedený systém. Rovněž v oblasti daní nelze očekávat v horizontu cca 5 let žádné podstatné změny – daňové reformy 2003 – 2005 byly velmi hluboké a podle BFM je nutno vyčkat na jejich vyhodnocení.

Podle názoru ministryně sociálních věcí a rodiny³⁸ jsou za hlavní výzvy pro rodinnou politiku, pokud jde o děti a rodinu, považovány:

- **péče o předškoláky a péče o děti po výuce na školách**
 - dostupnost kvalitních služeb
 - propojený denní program
 - veřejní nebo soukromí poskytovatelé
 - podpora rodičům nebo poskytovatelům
- zajištění toho, že rodičovství **nezlikviduje profesní kariéru rodičů**
- **zvýšené zapojení péče otců** do rodičovské péče
- **omezení osamělých nezaměstnaných rodičů**, čímž dojde ke snížení rizika chudoby pro jejich děti

Jádrem stávající rakouské rodinné politiky je sladění pracovních a rodinných podmínek – nejde jen o růst množství zařízení a jejich capacity, ale především i vysokou kvalitu péče o děti a její flexibilitu, pro to je nutné například

- získat podporu zaměstnavatelů jako důležité součásti celého procesu
- přijetí modelu s částečnou zaměstnaností a částečnou péčí o děti

³⁸ Presidency conference, 01/07/2005, U. Haubner

- v důsledku proběhnuvšího Auditů sladění profesních a rodinných podmínek provést vnitřní změny ve firmách.

Vláda rovněž klade důraz na omezení nerovného zapojení mužů do domácích prací - čas věnovaný péči o děti a neplacené práci denně, v domácnosti s rodiči a dětmi, jak ukazuje následující tabulka, je značně nerovnoměrný³⁹:

Tabulka 5.13 Čas věnovaný péči o děti a neplacené práci

MUŽI		ŽENY		Poměr péče o děti žena/muž	Poměr celkem zatížení žena/muž
placené práce (hodin)	6,9	placené práce (hodin)	4,7		
péče o dítě (minuty)	28	péče o dítě (minuty)	62		
ostatní neplacená práce (hodiny)	1,7	ostatní neplacená práce (hodiny)	4,8		
celkem (hodiny)	9,1	celkem (hodiny)	10,5	2,2	1,16

Další plány vlády v oblasti rakouské rodinné politiky jsou např. tyto:

- postupně modernizovat konzultační a poradenskou činnost 350 rodinných center na systém „one stop shop“ – t. j. na poskytnutí všech potřebných konzultací pro rodinu na jednom místě
- pokračovat v poskytování federálních dotací na tvorbu nových zařízení pro péči o děti s cílem **zvýšit kapacitu o 40 tis. míst v nejbližších 4 letech**
- **zvýšit flexibilitu** předškolních zařízení, zejména v oblasti péče odpoledne a o prázdninách – dosud většina zařízení neposkytuje péči celodenně
- nelegislativně pomocí kolektivního vyjednávání a spolupráce s podniky podpořit **rozšíření částečných pracovních úvazků pro rodiče**
- **modernizovat poradenství úřadů práce** pro nezaměstnané rodiče (jde o prioritní rizikovou skupinu na trhu práce) a zavést **individuální plány na rekvalifikaci** nezaměstnaných rodičů
- využít v praxi vyvinutý model národního koordinačního místa pro rodinnou politiku
- podpořit další **propojení mladé a starší generace** pomocí pilotních a inovativních projektů (např. s využitím ESF)

5.6. Zapojení různých sektorů

Vláda oficiálně nevykazuje kvantitativní ukazatele o zapojení různých sektorů do tvorby a realizace rodinné politiky. Nicméně z různých podkladů, prezentací a studií lze sestavit dle

³⁹ Balancing Work and Family Life, OECD 2001

jednotlivých fází procesu tvorby a realizace rodinné politiky následující schéma a odhady zapojení sektorů v rakouské politice podpory rodin.

Tabulka 5.14 Schéma zapojení sektorů v rakouské politice podpory rodin

Nástroj/fáze rodinné politiky (RP)	Kdo se zapojuje	Podíly sektorů
Ex ante analýzy RP	obvykle nevládní výzkumné instituce a univerzity; mezinárodní instituce; NGO's, firmy (F&W Audit)	více jak 90 % soukromý sektor; 10 % vláda v rámci ministerstev a zemí
Návrhy RP nebo jejích částí	obvykle vládní sektor – ministerstva a ve své působnosti (např. zařízení pro děti) země + vládní poradní instituce (např. Family Alliance) zájmové skupiny, univerzity, výzkumné ústavy	80 % 20 %
Schvalování RP	vládní instituce	100 %
Realizace dávek RP	vládní instituce (FLAF, nemocenské poklady, důchodové a zdravotní pojišťovny) zaměstnavatelé (dávky jako náhrada mzdy)	90 % 10 %
Realizace daňové podpory RP	vládní instituce – daňová správa zaměstnavatelé (výpočet daně po započtení odčitatelných položek a slev; výpočet negativní daně zaměstnance)	80 % 20%
Poskytování služeb pro rodiny		
- učebnice zdarma	veřejný sektor (fed. vláda a země)	100 %
- doprava pro děti zdarma	veřejný sektor (FLAF)	100 %
- péče o děti do 3 let	veřejný sektor (země, obce) soukromý (neformální) sektor = obvykle rodiny + blízcí příbuzní	8 - 10 % 90 – 92 %
- péče o děti od 3 do 5 let	veřejný sektor (země, obce) soukromý (neformální) sektor = obvykle rodiny + blízcí příbuzní	80 – 85 % 15 – 20 %

- 350 poradenských center pro rodinu	veřejný sektor (FLAF)	100 %
- F&W Audit	firmy (více jak 150 velkých firem), obce, země, fed. vláda	
- péče o seniory	soukromý (neformální) sektor = obvykle rodiny + blízcí příbuzní země + obce	80 % 20 %
- zapojení seniorů do společnosti (centra, přenos dovedností)	země + obce soukromý (neformální) sektor	50 % 50 %
Ex post analýzy účinnosti RP	obvykle nevládní výzkumné instituce a univerzity; mezinárodní instituce; NGO's, firmy (F&W Audit)	více jak 90 % soukromý sektor; 10 % vláda v rámci ministerstev a zemí

5.7. Míra reakce na probíhající změny ve formách rodinného života a vládní ochota reagovat na změny rodinných forem

S ohledem na politickou orientaci a programové cíle koalice vládnoucí od roku 2000 je logické očekávat spíše konzervativnější reakce na probíhající změny ve formách rodinného života. To se projevuje zejména v otázkách registrovaného partnerství a zvýhodňování dávkami a daňovými úlevami pouze u sezdáných párů.

Nicméně i rakouská vláda se pokouší reagovat na změny ve formách rodinného života, což lze dokladovat na těchto příkladech:

- možnost prodloužení vyplácení příspěvku KBG na 36 měsíců od narození dítěte, pečuje-li o dítě poslední půlrok druhý z rodičů (tj. **muž**, protože jen 2 % mužů se dosud zapojily do péče o děti v rámci rodičovské dovolené). Tato podmínka je v evropském měřítku inovativní a motivuje muže k většímu zapojení do rodinného života.
- příspěvek KBG je navíc konstruován tak, že je dosažitelný bez ohledu na původní profesní zařazení – tím dochází k **omezení možné diskriminace rodičů dle předchozího pracovního působení** a tedy i případnému znevýhodnění např. osob, které před rodičovstvím nebyly účastny sociálního pojištění (OSVČ, studenti, zkrácené pracovní úvazky, svobodná zaměstnání apod.)

- daňová podpora pro jednu domácnost, kde je pouze jedna osoba výdělečně činná, je 364 € za rok – 364 € se týká domácností manželů bez dětí nebo **osob v podobném svazku**, které jsou spolu alespoň 6 měsíců
- rodiče dětí či studentů, které se zdržují mimo území Rakouska (studium, dočasné brigády apod.), neztrácejí nárok na FBH – tím je podporována **přeshraniční mobilita** studentů a vláda tak reaguje na narůstající počty rakouských studentů, kteří studují v zahraničí
- existuje možnost otcovské dovolené
- rodičovskou dovolenou mohou využívat i muži (skutečně využívá jen 2 % mužů) a nově se lze v tříměsíčních intervalech v rodičovské dovolené střídat (motivováno prodloužením rodičovské dovolené)
- vláda daleko výrazněji dávkami **podporuje rodiny s jedním rodičem** – jde o reakci na narůstající počet těchto domácností, které jsou silně rizikovou skupinou z hlediska chudoby
- v rámci 2. etapy daňové reformy byla provedena opatření, která mají prudce omezit pasti neaktivity/nezaměstnanosti – byly zavedeny úlevy pro rodiny s jedním rodičem a zejména negativní daň pro zaměstnaneckou daňovou úlevu a úlevy pro jednovýdělečné domácnosti
- je silně podporována flexibilita zařízení pečujících o předškoláky, aby bylo zejména ženám bez partnerů umožněno hledat a najít práci
- bylo zavedeno právo rodiče, který pečuje o dítě do 7 let, na zkrácený pracovní poměr ve svém předchozím zaměstnání
- byl zrušen zákaz noční práce pro ženy
- daňově je podporována **speciálním odpočtem i práce doma**
- od roku 2001 může existovat společné opatrovnictví rozvedených/odloučených o dítě rodičů podle jejich dohody nebo rozhodnutí soudu
- pomoc nezaměstnaným rodičům je více individualizována.

Na druhou stranu se vláda dosud neodhodlala k některým liberálně chápaným opatřením a stále podporuje tradiční instrumenty, jako je:

- umožnění adopce pouze manželům
- možnost uzavření i církevního sňatku, ale důsledky plynou jen z civilního (lze chápat i jako reakci na postupnou sekularizaci Rakouska)
- neexistence zákona o registrovaném partnerství.

Pravidla pro rozluky/legální odloučení zůstávají i nadále poměrně přísná, i když rozluky lze za splnění určitých podmínek považovat za pružnější nástroj než rozvod.

5.8. Koordinace tvorby rodinné politiky a institucionální zajištění

- Úřad kancléře, odbor IV – Koordinace – koordinuje součinnost různých ministerstev

- Federální ministerstvo pro sociální zabezpečení, rodinu a ochranu spotřebitele (BMSGK <http://www.bmsg.gv.at/>)
- Federální ministerstvo zdravotnictví a žen (BMGF <http://www.bmgf.gv.at/>)
- Federální ministerstvo ekonomických věcí a práce (BMWA <http://www.bmwa.gv.at/EN/default.htm>)
- Federální ministerstvo financí (BMF <http://english.bmf.gv.at/>)
- země + obce
- NGOs
- ESF
- Rakousko v rámci EU projektu zavedeným spolu s Německem, Itálií, Francií a Maďarskem zavedlo model pro národní koordinační úřad, který je cílen na slučitelnost opatření pro podporu rodiny a profesní kariéru – tento model lze přenést i do ostatních zemí

5.9. Formy monitorování

Pravidelné monitorování pomocí měřitelných indikátorů je prováděno jen v rámci pravidelného hodnocení EK. Jedná se o ukazatele, které sledují všechny členské země EU a které jsou využívány zejména pro hodnocení v rámci direktoriátu EK pro zaměstnanost a sociální věci⁴⁰.

Další nezávislý a rozsáhlý monitoring provádí v současnosti OECD. Rakousko je v současné době spolu s Japonskem a Irskem evaluováno OECD v rámci druhého kola hodnocení sladění podmínek pro rodinný a profesionální život – OECD ve studii zdůrazňuje, že audit provedený v Rakousku je pozitivním příkladem i pro ostatní země. OECD již provedlo dílčí vyhodnocení zejména pro příspěvek na péči o děti KBG s pozitivními závěry (viz kap. 2).

Rakousko má unikátní systém financování jak ex ante tak ex post analýz týkajících se rodinné politiky. Z fondu FLAF jsou placeny analýzy rodinné politiky, které v Rakousku pravidelně provádějí na vládě přímo nezávislé instituce (výzkumné ústavy, univerzity a pod.)

Další pravidelné hodnocení provádí instituce jako je Evropská nadace pro zlepšení životních a pracovních podmínek (<http://www.eurofound.eu.int/>) - zhodnocení rodičovského příspěvku na péči o děti bylo provedeno nezávislým výzkumným střediskem WIFO a shrnutí výzkumu a debatu z pohledu zaměstnavatelů k tomuto problému lze nalézt např. na <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2004/04/feature/at0404203f.html> a také na <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2003/04/inbrief/at0304201n.html>

Další informační zdroje

<http://eu.arbeiterkammer.at/www-2386.html>

<http://www.oevp.at/download/general/03620141320.pdf>

http://www.esf.at/html-englisch/news/news_2005/news_family-work.html

http://www.uni-graz.at/margareta.kreimer/papers/tx_kopenhagen.pdf

http://www.bildungsmanagement.at/sublinks/master_en_hofinger.html

http://www.statistik.at/englisch/results/population/families_txt.shtml

http://www.statistik.at/englisch/results/population/population_txt.shtml

http://www.statistik.at/englisch/results/population/eusile_txt.shtml

6 SLOVENSKO

6.1. Obecná charakteristika slovenského systému sociální ochrany

Slovenský systém sociální ochrany vycházel v průběhu 90. let ze stejného principu jako systém v ČR. K dílčím reformám bylo přistoupeno na konci 90. let a k radikální reformě pak na konci roku 2003. Nový systém byl uveden v život v lednu 2004, přičemž základním principem reformy byla snaha o eliminaci demotivačních prvků a zabránění zneužívání.

Systém je financován povinnými příspěvky. Ty jsou počítány z vyměřovacích základů, kterým je u zaměstnanců a zaměstnavatele hrubá mzda a u osob samostatně výdělečně činných 50 % z průměrného měsíčního příjmu vykázaného za minulý kalendářní rok. Vedle toho jsou stanoveny i minimální a maximální vyměřovací základy.

Pojistné na sociální zabezpečení je rozděleno podle jednotlivých dávkových titulů. Sazby pro jednotlivé typy poplatníků shrnuje následující tabulka.

Tabulka 6.1 Sazby pojistného podle jednotlivých typů poplatníků a výdajového titulu (v %)

Výdajový titul	Zaměstnanec	Zaměstnavatel	OSVČ	Dobrovolně pojištění
Nemoc a mateřství: zdravotní péče	4,0	10,0	14,0	xxx
Nemoc a mateřství: peněžní dávky	1,4	1,4	4,4	4,4
Invalidita	3,0	3,0	6,0	6,0
Starobní důchod	4,0	16,0	20,0	20,0
Nezaměstnanost	1,0	1,0	xxx	2,0

Pozn: sazby pojistného se v případě osob se sníženou pracovní schopností snižují

Ochranný systém se vztahuje na všechny ekonomicky aktivní osoby žijící na Slovensku. Systém je metodicky řízen Ministerstvem práce, sociálních věcí a rodiny; hlavním administrátorem je Sociální pojišťovna. Podrobně jednotlivé vazby zachycuje předešlé schéma.

Na výdajové straně zahrnuje systém jak dávky tak i naturální výpomoci a sociální služby. Dávky jsou vypláceny na základě kritéria trvalého pobytu a v některých případech jsou testované, tj. jsou závislé na velikosti příjmu rodiny. Relativní hodnota sociálních výdajů se pohybuje kolem 19 % HDP.

Základním stavebním kamenem sociálního systému je, stejně jako v České republice, koncept životního minima. Jeho velikost je nastavována podle rodinné situace a věku dítěte.

6.2. Současné nástroje rodinné politiky

6.2.1. Daňový systém a jeho vazba na podporu rodin

V rámci rozsáhlé reformy veřejných financí byla od ledna 2004 na Slovensku zavedena tzv. rovná daň. Daň z příjmů fyzických osob je založena na zdanění příjmů jednotlivce, kdy daňový základ tvoří suma ročních příjmů jednotlivce. Daňový základ je možné snížit o základní nezdanitelnou částku, která je rovna 19,2 násobku životního minima platného k 1. lednu daného zdaňovacího období. Pokud má manželka/manžel příjmy nižší než 19,2 násobku životního minima a celou nezdanitelnou částku si tak neuplatní, může si tuto část odečíst od daňového základu druhý z manželů. Sazba daně je lineární ve výši 19 %.

Podpora rodin s dětmi je zajištěna formou daňového bonusu ve výši 4800 SK na dítě a rok. Princip bonusu je stejný jako v ČR, tedy částka je uplatněna jako sleva na dani a pokud je daňová povinnost nižší než daňový bonus, je rozdíl poplatníkovi doplacen. Podmínkou pro uplatnění bonusu je, aby poplatník měl příjmy odpovídající minimálně šestinásobku minimální mzdy.

Jako podporu rodin s dětmi je možné označit snížení sazby důchodového pojištění o 0,5 p.b. za každé dítě; maximálně pro 8 dětí.

6.2.2. Dávkový systém a jeho vazba na podporu rodiny

6.2.2.1. Porodné

Porodné představuje ve slovenském systému rodinné politiky jednorázovou dávku, která je vyplácena v souvislosti s porodem dítěte. V současné době je porodné netestovanou dávkou jejíž výše činí 4320 Sk na každé dítě. Pokud se narodí tři a více dětí a alespoň dvě z nich se dožijí 28 let, zvyšuje se tato dávka na 6480 Sk na každé dítě.

6.2.2.2. Rodinné přídavky – přídavky na děti

Kriteriem pro přiznání přídavku na dítě je především péče o nezaopatřené dítě, což jsou všechny děti do dovršení 18 let, dále děti do 25 let, které jsou na denním studiu (jedná se o podobný koncept jako je v ČR chápán pod pojmem nezaopatřené dítě). Dávka je vyplácena

plošně – nezohledňuje se tedy příjem rodiny. Také se nezohledňuje stáří dítěte. Hodnota přídavku na dítě v roce 2005 je 540 Sk.

6.2.2.3. Roční dávka pro děti z vícenásobného porodu

Tato dávka je určena rodinám, kde se současně narodilo tři a více dětí (nebo se opakovaně v průběhu dvou let narodila dvojčata) a kde jsou alespoň tři děti ve věku do 15 let. Hodnota této dávky je 2160 Sk, 2660 Sk a 2840 Sk v závislosti na věku dítěte (do 6 let, 6-15 roků a 15 roků) pro každé dítě na rok.

6.2.2.4. Přídavek pro občany samostatně pečující o dítě, kteří jsou nezaměstnaní

Tato sociální dávka je určena občanům, kteří se starají o dítě do šesti let a kteří jsou nezaměstnaní. Hodnota tohoto přídavku je pro první dítě 1200 Sk a 900 Sk na každé další dítě ročně. Podmínkou je, aby se nezaměstnaný rodič účastnil vzdělávání a přípravy pro vstup na trh práce.

6.2.2.5. Mateřská dovolená

Systém mateřské dovolené vychází na Slovensku ze stejných základů jako v případě České republiky. Délka mateřské dovolené je stanovena na 28 týdnů, přičemž před porodem může být uplatněno max. osm týdnů a minimálně týdnů šest. Doba mateřské dovolené se zvyšuje na 37 týdnů, pokud se jedná o osamělou matku nebo o vícečetný porod. Během mateřské dovolené je vyplácena mateřská a to v hodnotě odpovídající 55 % vyměřovacího základu (denního výdělku) z předešlého roku. Podmínkou pro její obdržení je ale účast v systému nemocenského pojištění v rozsahu alespoň 270 dnů.

S mateřskou souvisí také tzv. vyrovnávací příspěvek, který je poskytován v těhotenství a mateřství, pokud došlo k přeložení na jiné pracovní místo s nižší mzdou a to v přímé souvislosti s těhotenstvím nebo mateřstvím. Hodnota tohoto příspěvku je stanovena na 55 % rozdílu mezi původním a sníženým příjmem.

6.2.2.6. Rodičovská dovolená

Institut rodičovské dovolené navazuje na dovolenou mateřskou a její maximální délka je ohraničena 3 lety dítěte, v případě zdravotních problémů pak 6 lety. Během rodičovské dovolené má rodič starající se o dítě nárok na rodičovský příspěvek a to ve výši 3790 Sk. Pokud je tento rodič zaměstnán nebo je OSVČ, snižuje se tento příspěvek na 1200 Sk. Podmínkou pro jeho získání je trvalá péče o dítě, což znamená, že to nesmí navštěvovat školkou. V případě dětí se zdravotním postižením je sice možnost umístit je do příslušného zařízení, ale pouze na max. 4 hodiny denně.

6.2.3. Další formy podpory rodin

6.2.3.1. Trh práce

Vývoj na slovenském trhu práce je v posledních letech charakterizován stejně jako v ostatních střeoevropských tranzitivních ekonomikách zejména poklesem zaměstnanosti žen. Ta se snížila z hodnoty 53,5 % v roce 1998 na 50,9 % v roce 2004. Pokles zaměstnanosti žen je

způsoben především nedostatečnou dopravní infrastrukturou a problémy s péčí o děti. Navíc jsou ženy vystaveny daleko vyšší pravděpodobnosti nezaměstnanosti, která vzrostla během posledních sedmi let z 16,9 na 19,3 %.

Vláda se snaží předcházet této situaci podporou částečných pracovních úvazků, v čemž však není příliš úspěšná, neboť částečné úvazky tvoří pouze kolem 4,5 % zaměstnanosti žen. V posledních letech lze však identifikovat mírný nárůst tohoto ukazatele. Další rozvoj tohoto typu úvazků naráží zejména na nízkou úroveň mezd v absolutním vyjádření, jakož i na ostatní strukturální problémy.

6.2.3.2. Péče o děti

Na Slovensku lze samozřejmě vzhledem k historickému propojení identifikovat velmi podobný model péče o děti v předškolním věku a to ve formě jeslí a mateřských škol jako v ČR. Jesle, které jsou určeny pro děti do věku 3 let, spadají do kompetence Ministerstva zdravotnictví. Jejich financování bylo v roce 1992 převedeno na místní samosprávy. Ty však vzhledem k nedostatečným finančním zdrojům přistupují k rušení této sítě, což se negativně projevuje ve schopnosti žen s dětmi participovat na trhu práce. Výpadek finančních prostředků je částečně eliminován výběrem poplatků od rodičů. Obecně lze ale konstatovat, že jesle navštěvuje velmi malé procento dětí.

Opačná situace je v případě mateřských škol (pro děti od 3 do 6 let), které navštěvuje více než 50 % dětí. Mateřské školy, kterých bylo v roce 2002 celkem 3235, jsou především státní. Velmi marginální část tvoří školky soukromé (v roce 2002 12) a církevní (v roce 2002 17). Část nákladů na jejich provoz je hrazena z příspěvků rodičů.

6.3. Zamýšlené a připravované nástroje

V rámci slovenského sociálního systému hraje rodinná politika velmi důležitou roli. Během 90. let však nebyla její koncepce dostatečně zpracována a jednotlivé kroky tak nebyly vždy konzistentní. To se týká především úprav systému daní a dávek, které byly vyvolávány především fiskálními a volebními faktory.

Současná Státní koncepce rodinné politiky byla zveřejněna v roce 2000 a je založena na sledování čtyř základních dlouhodobých cílů:

- dosáhnout relativní ekonomické nezávislosti rodin, jako základu jejich občanské nezávislosti;
- úspěšnost rodin v realizaci jejich funkcí;
- stabilita a sociální kvalita manželských a rodičovských vztahů ve smyslu rovnoprávnosti a společné dělby práce;
- vytvoření optimálních podmínek pro reprodukci společnosti;
- přijímání takových opatření, které umožní důsledné uplatňování principu volby resp. slučitelnosti při rozhodování mezi rodičovskou a pracovní funkcí.

Tyto dlouhodobé strategické cíle mají být naplňovány především ve čtyřech oblastech věcné kompetence státu:

- právní ochrana rodiny a jejích členů;
- sociálně-ekonomické zabezpečení rodiny;
- výchova dětí a mládeže, příprava na manželství a rodičovství;
- ochrana zdraví jednotlivých členů rodiny.

V rámci Státní rodinné politiky jsou také vyjmenována opatření, která mají vést k naplnění těchto cílů, přičemž jsou strukturována do pěti oblastí. Mezi nejvýznamnější navrhovaná opatření patří:

- úpravy zákoníku práce ve smyslu povinnosti zaměstnavatele uchovat pracovní místo zaměstnanci na mateřské dovolené až do 5 let věku dítěte;
- zrušit absolutní zákaz noční práce žen;
- zavést institut částečného pracovního úvazku s určením podmínek jeho ochrany;
- implementovat veřejné výdajové programy financované ze Státního fondu bydlení zaměřené na mladé lidi;
- v rámci zákona o dani z příjmů vytvořit podmínky pro rozvoj bydlení;
- usměrňovat nabídku pracovních sil pomocí opatření na zkracování pracovní doby, opatření na větší uplatnění práce na částečný úvazek, prodloužení dovolené;
- vytvořit podmínky pro ulehčení návratu žen z mateřské dovolené;
- zohlednit rodinné poměry při zprostředkování zaměstnání nezaměstnaným členům rodiny;

Řada opatření je však formulována poměrně vágně bez vymezení nástrojů, které budou použity. Výčet navrhovaných opatření je možné najít na http://www.employment.gov.sk/rodinna_politika/konc_stat_rod_politiky.html.

6.4. Podíl jednotlivých sektorů na podpoře rodin

Hlavní slovo v podpoře rodin má stát zejména prostřednictvím sociálních transferů. Hodnota sociálních výdajů v Polsku vyjádřená jako % HDP se v letech 1995-2003 pohyboval kolem 19 %. Většinu těchto prostředků však tvoří důchody. Na vlastní podporu rodin a to ve formě rodinných přídatků, bylo vynakládáno průměrně 9 % sociálních výdajů, přičemž lze identifikovat během druhé poloviny 90. let výrazný a setrvalý pokles. Tato hodnota je však stále nad průměrem zemí EU-25.

Role soukromého sektoru v podpoře rodin s dětmi je do značné míry omezována pracovním právem, které determinuje možnosti sjednávání alternativních forem pracovních úvazků důležitých zejména pro matky starající se o malé děti.

V rámci třetího, neziskového, sektoru hraje v péči o děti a mládež určitou roli církev, což je do značné míry předurčeno daleko vyšším počtem věřících na Slovensku než v České republice.

6.5. Reakce rodinné politiky na vývoj ve společnosti

V případě Slovenské republiky nelze v její dosavadní krátké historii o reagování rodinné politiky resp. jednotlivých nástrojů na vývoj ve společnosti hovořit. Kroky zejména v daňově-dávkové oblasti byly motivovány buď politickým cyklem nebo stavem veřejných financí. Důkazem je například pokles hodnoty přídatku na děti. V roce 2002, kdy platil ještě „starý“ systém obdobné konstrukce jako v ČR, mohla hodnota přídatku na dítě dosáhnout až 620 Sk. Po provedené reformě se snížila na 500 Sk.

Nejvýznamnější zásahy do rodinné politiky tak byly motivovány především následujícími faktory:

- snahou zabránit zneužívání systému sociální ochrany zejména v případě vícečlenných rodin,
- zjednodušit celkovou konstrukci systému,
- zvýšit důraz na daňové nástroje (daňový bonus, možnost snížení sazby pojistného),
- zvýšit horizontální spravedlnost.

Určitou reakcí na vývoj společnosti pak bylo zpracování Státní koncepce rodinné politiky, která zahrnovala i opatření směřující do oblasti právní ochrany rodiny a opatření usnadňující vstup a udržení žen s dětmi na trhu práce. Podrobněji jsou tato opatření popsána v kapitole „Zamýšlené a připravované nástroje“.

6.6. Formy koordinace tvorby rodinné politiky a monitorování

Až do konce 90. let minulého století se o uzavřeném konceptu rodinné politiky na Slovensku nedá hovořit. Jednotlivé kroky zejména v oblasti sociálních dávek byly do značné míry determinovány situací veřejných rozpočtů. Určitých přelomem byl rok 2000, kdy byla zpracována výše zmíněná Státní koncepce rodinné politiky. V jejím rámci jsou stanoveny úkoly pro několik ministerstev, přičemž nepřímě vyplývá, že koordinační roli by mělo hrát Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny. Metodika monitorování dosažených pokroků není specifikována.

Prameny:

Bednárík, Rastislav (2004): Stav sociálnej ochrany na Slovensku, Bratislava

EC (2005): European Social Statistics – Social Protection Expenditure And Receipts, Luxembourg

Matějková, Barbora - Paloncyová, Jana (2003): Rodinná politika ve vybraných zemích, VÚPSV

Matějková, Barbora - Paloncyová, Jana (2005): Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice, VÚPSV

OECD (2004): Benefit and Wages, Paris

epp.eurostat.cec.eu.int

www.ilo.org

www.oecd.org

www.employment.gov.sk

7 SLOVINSKO

7.1. Obecná charakteristika slovinského systému sociální ochrany

Systém sociálního zabezpečení, který byl ve Slovinsku ustanoven v roce 1992, je možno přiřadit, stejně jako je tomu v případě Polska, k Bismarckovskému typu. Systém sociálního zabezpečení je financován ze státního rozpočtu a ze sociálního pojištění, jež se skládá z důchodového pojištění, zdravotního pojištění, pojištění proti nezaměstnanosti a pojištění pro mateřství. Mimo povinné pojištění existuje ve Slovinsku navíc ještě individuální připojištění v důchodové oblasti.

7.1.1. Příspěvky na sociální pojištění

Příspěvky na sociální pojištění jsou financovány zaměstnancem, a to ve výši 22,10 % jeho hrubé mzdy a zaměstnavatelem, který na tento systém odvádí 16,10 % hrubé mzdy svého zaměstnance. Na důchodové pojištění odvádí zaměstnanec 15,50% své hrubé mzdy a jeho zaměstnavatel 8,85%, celkem tedy 24,35% hrubé mzdy zaměstnance. Ve Slovinsku je tak v případě důchodového pojištění role zaměstnance a zaměstnavatele zcela opačná, než je tomu v případě České republiky. Zatímco v České republice odvádí zaměstnavatel na důchodové pojištění více než 2/3 nákladů na důchodové pojištění a zaměstnanec pouze zbývající necelou 1/3, tak ve Slovinsku odvádí zaměstnavatel pouze větší třetinu nákladů na důchodové pojištění zaměstnance a sám zaměstnanec odvádí téměř 2/3 nákladů. Na zdravotní pojištění poté zaměstnanec odvádí 6,36% a zaměstnavatel asi 7,1% zaměstnancovy hrubé mzdy, dohromady tedy asi 13,5%. I zde je situace odvodů na zdravotní pojištění vzhledem k České republice rozdílná.

Systém sociální pomoci zaručuje každému občanu Slovinska alespoň životní minimum.

Tabulka 7.1 Příspěvky sociálního pojištění (% hrubé mzdy)

	<i>zaměstnanec</i>	<i>zaměstnavatel</i>

	<i>zaměstnanec</i>	<i>zaměstnavatel</i>
důchodové pojištění	15,50	8,85
zdravotní pojištění	6,36	7,09
pojištění proti nezaměstnanosti	0,14	0,06
pojištění pro mateřství	0,10	0,10
CELKEM	22,10	16,10

Zdroj: Ministry of Finance, Slovenia, 2003

Zatímco na důchodové pojištění se ve Slovinsku odvádí méně než je tomu v České republice, odvody na zdravotní pojištění jsou ve stejné výši. Všeobecně řečeno, ve Slovinsku lidé lépe vidí přímé náklady na pracovní sílu.

7.1.1.1. Životní minimum

Výše životního minima je diferencována dle typu domácnosti, přičemž toto životní minimum se ve Slovinsku odvíjí od minimální mzdy. Životní minimum jedince, který žije v domácnosti sám je rovno minimální mzdě. Od 1.1.2003 je minimální mzda stanovena na 37 943 SIT měsíčně, tj. asi 163 Euro, přičemž je každý leden valorizována podle růstu spotřebitelských cen v minulém roce. Žijí-li s jedincem v domácnosti další osoby, poté se výše životního minima na jednotlivého člena společné domácnosti určitým způsobem snižuje. V případě, že ve společně posuzované domácnosti žijí dva dospělí lidé, nečiní výše životního minima dvojnásobek, ale pouze 1,7-mi násobek minimální mzdy. Pokud v domácnosti žije dítě mladší 18 let či starší závislé dítě, je jeho životní minimum rovno 0,3 násobku minimální mzdy.

7.1.1.2. Dávky a naturální výpomoci

Výdajová strana systému sociálního zabezpečení zahrnuje peněžité dávky i naturální výpomoci (např. balíček potřebných věcí pro novorozence). Procentuální hodnota výdajů na sociální zabezpečení se ve Slovinsku v roce 2002 činila 25,4% HDP a pohybuje se tak slabě pod úrovní průměru Evropské unie 27,5% v roce 2001.

Tabulka 7.2 Výdaje na sociální ochranu a sociální dávky podle působnosti (v % HDP)

	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>EU-15 2001</i>
<i>Výdaje na sociální ochranu</i>	24,4	24,8	25	25	25,2	25,5	25,5	27,5
<i>Celkové výdaje na sociální přídavky</i>	23,9	24,3	24,5	24,4	24,6	24,8	24,8	26,4

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	<i>EU-15 2001</i>
<i>Nemocenská/ zdravotní péče</i>	7,4	7,5	7,6	7,5	7,5	7,8	7,8	7,4
<i>Invalidní důchod</i>	2,0	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1
<i>Starobní důchody</i>	10,6	10,6	10,7	10,5	10,6	10,8	11,1	10,9
<i>Vdovské a sirotčí důchody</i>	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	1,3
<i>Rodinné přídavky a přídavky na děti</i>	2,0	2,1	2,0	2,1	2,3	2,2	2,1	2,1
<i>Dávky v nezaměstnanosti</i>	1,0	1,2	1,3	1,2	1,0	0,9	0,8	1,6
<i>Příspěvek na bydlení</i>	-	-	-	-	-	-	-	0,5
	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4

Zdroj: ESSPROS methodology; Statistical Office of the Republic of Slovenia

7.2. Současné nástroje rodinné politiky

7.2.1. Daňový systém a jeho vazba na podporu rodin

Ve Slovinsku je daň z příjmů fyzických osob co do určení výše základu daně velmi podobná zdanění v ČR. Vybírána je podle jednotlivců, není možnost podávání společného zdanění manželů. Osobní příjem je rozdělen do šesti kategorií:

- pracovní příjem a důchody, dávky
- příjem z obchodu,
- příjem ze zemědělství,
- příjem z majetku,
- příjem z majetkových práv,
- příjem z kapitálových zisků.

Celková roční daňová povinnost se vypočte jako součet příslušných daňových základů, přičemž poté se na tento ucelený základ daně použije progresivní sazba daně z příjmů fyzických osob (viz tabulka). V průběhu roku se platí daňové zálohy, které jsou na konci roku porovnány s celkovou roční daňovou povinností poplatníka a případný rozdíl je vyrovnán.

Určitě zajímavá je možnost snížit si roční daňový základ o 10% průměrné slovinské mzdy na první dítě či jinou závislou osobu, o které se rodiče starají. Lákavější variantu ale nabízí tento systém početnějším rodinám. Neboť za každé další dítě či jinou závislou osobu si rodič může od svého ročního daňového základu odečíst dalších 5% průměrné slovinské mzdy, tj. u dvou dětí si může od ročního daňového základu odečíst 25% průměrné slovinské mzdy (10% za první dítě či závislou osobu + 15% za druhé dítě), rodič tří dětí poté 45% (10% + 15% + 20%) a dále pro další děti po 5%. V případě, že se rodič stará o handicapované dítě, připadá mu možnost odečíst si 50% průměrné slovinské mzdy od ročního daňového základu.

Zajímavě je řešena progresivní sazba daně z příjmů, která je konstruována tak, že se automaticky indexuje podle průměrné mzdy, a nedochází tedy ke skrytému posunu do vyšších sazeb.

Tabulka 7.3 Zdanění pracovních příjmů ve Slovinsku

<i>Daňový základ (% průměrné slovinské mzdy v posledním měsíci – W)</i>		
od	do	daňová sazba
0%	50%	17,00%
50%	100%	$50\%W \cdot 17\% + 35\%$ nad 50%W
100%	150%	$50\%W \cdot 52\% + 37\%$ nad 100%W
150%	200%	$50\%W \cdot 89\% + 40\%$ nad 150%W
200%	300%	$50\%W \cdot 129\% + 45\%$ nad 200%W
300%	a více	$50\%W \cdot 219\% + 50\%$ nad 300%W

Zdroj: Ministry of Finance, Slovenia, 2003

7.2.2. Dávkový systém a jeho vazba na podporu rodiny

7.2.2.1. Porodné

Ve Slovinsku se porodné vztahuje na každé narozené dítě, mající trvalý pobyt na území Slovinska. Pomoc při narození, neboli porodné, má formu jednorázové peněžité pomoci ve výši 53 500 SIT (cca. 238 Euro) nebo materiální dávky, jejíž nominální hodnota je přibližně rovna dávce peněžité. Materiální dávkou se myslí balíček s výbavou pro novorozence, jehož obsah určuje Ministerstvo práce, rodiny a sociálních věcí. Peněžitá pomoc má formu netestované dávky.

7.2.2.2. Mateřská a otcovská dovolená

Nárok na dávky v mateřství je přiznán všem pojištěným zaměstnankyním, přičemž se požaduje účast na pojištění den před nástupem na mateřskou dovolenou. Dávka se začíná vyplácet dnem, kdy žena nastupuje na mateřskou dovolenou. Slovinsko, obdobně jako Lotyšsko a Rumunsko, poskytuje peněžitou dávku v mateřství rovněž otcům, aby tak řešilo a kompenzovalo tíživou situaci v rodině. Základní délka mateřské dovolené je ve Slovinsku stanovena na 105 dnů, což je 15 týdnů. Ta může být prodloužena s přihlédnutím k narození dvojčat nebo více dětí a navíc žena si může vybrat z mateřské dovolené 28 až 42 dnů před porodem. U předčasného porodu je mateřská dovolená delší o tolik dní, o kolik bylo těhotenství kratší než plánovaných 260 dnů. Otec nebo třetí osoba může nastoupit na mateřskou dovolenou v případě, že matka není schopna se o novorozence postarat sama například ze zdravotních důvodů anebo z důvodu úmrtí.

Výše příspěvku v mateřství je stanovena na úrovni 100% průměrné měsíční mzdy ženy za 12 měsíců předcházejících mateřské dovolené. Byla-li žena zaměstnána před nástupem na mateřskou dovolenou kratší dobu, je za měsíce, v nichž nedostávala mzdu, při výpočtu mateřského příspěvku bráno 55% minimální mzdy. Celková výše příspěvku v mateřství tedy dosáhne nejméně 55% minimální mzdy, nejvýše však 2,5 násobek minimální mzdy. Je třeba ještě upozornit, že příjem z mateřského příspěvku podléhá zdanění. Slovinsko umožňuje otcům čerpání peněžitě dávky v mateřství za předpokladu, že žena sama nemůže o dítě pečovat.

Od 1.1.2005 mají muži rovněž nárok na 90ti denní samostatnou placenou otcovskou dovolenou, z nichž 15 dnů čerpají v době, kdy je žena na mateřské dovolené. Výše otcovské dávky se vypočítá stejně jako výše mateřské dávky, tedy 100% daného vyměřovacího základu (jeho ušlé mzdy). Podmínky pojištění pro nárok na otcovský a mateřský příspěvek a limity jejich výše jsou shodné.

Dávka v mateřství je vyplácena příslušným sociálním úřadem, který podléhá Ministerstvu zdravotnictví. Správu provádí Institut zdravotního pojištění, který je samosprávným subjektem, a jenž funguje prostřednictvím regionálních jednotek a odvětvových úřadů.

7.2.2.3. Rodičovská dovolená

Po uplynutí mateřské dovolené následuje 260 dní placené dovolené při péči o dítě, na níž se může podílet i otec. Je-li matka nezletilá a studující, může za ni na rodičovskou dovolenou nastoupit prarodič. Výpočet rodičovského příspěvku je zcela stejný, jako je tomu u mateřského příspěvku, a je zdanitelný. Pro přilepšení rodinného rozpočtu je dovoleno rodiči na rodičovské dovolené pracovat na poloviční úvazek. Délka rodičovské dovolené se mu tak může prodloužit až na 520 dní při pobírání poloviny rodičovského příspěvku.

Rodičovská dovolená může být prodloužena ještě z důvodu vícečetného porodu - 90 dnů navíc za každé narozené dítě, dále o 30 dnů – stará-li se rodič v době narození dítěte již o dvě děti mladší 8 let, resp. o 60 dní v případě tří dětí, resp. o 90 dní v případě čtyř a více dětí.

Rodič pečující o dítě mladší 3 let může pracovat na zkrácený úvazek, přičemž stát mu doplácí rozdíl mezi platem za celý úvazek a jeho zkráceným úvazkem. Výše dávky se odvíjí od minimální mzdy.

Rodiče, kteří nejsou pojištěni, nemají nárok ani na mateřský (otcovský) ani na rodičovský příspěvek, mají nárok na tzv. rodičovskou dávku. Ta je vyplácena po dobu 365 dnů a její výše činí 37 450 SIT (cca 166 Euro) v roce 2002.

Rodičovská dovolená náleží rodiči taktéž v případě adoptivního dítěte, a to 150 dní u adopce dítěte do čtyř let věku, resp. na 120 dní u dětí od čtyř do desíti let věku.

7.2.2.4. Rodinné dávky

V roce 2001 byl přijat nový zákon o rodičovství a rodinných dávkách (Act on Parenthood Protection and Family Benefits; Country Report Slovenia 2003). Ten by měl vyzdvihnout potřebu pomoci neúplným rodinám, vícečetným rodinám a rodinám s nízkými příjmy.

7.2.2.5. Přídavek na děti

Přídavky na děti jsou ve Slovinsku závislé na příjmu rodiny, jedná se tedy o testovanou dávku. Přídavek může být vyplácen té rodině, jejíž příjem na hlavu v uplynulém kalendářním roce nepřesáhl průměrnou mzdu ve Slovinsku. Nárok však mají jen ti rodiče, kde alespoň jeden z nich má uzavřenou pracovní smlouvu se zaměstnavatelem, jehož sídlo podnikání je ve Slovinsku. A zároveň dítě (popř. děti), na které jsou dávky pobírány, musí mít slovinské státní občanství. Za dítě je považována, obdobně jako v České republice, osoba mladší 18 let nebo 26 let, pokud stále studuje či je postižená.

Výše přídavku je závislá na výši příjmu rodiny a pořadí dítěte. Od ledna roku 2003 je přídavek na děti předškolního věku zvýšen o 20%, pokud nenavštěvují předškolní zařízení.

Tabulka 7.4 Přídavky na děti ve Slovinsku

<i>Příjem rodiny na hlavu*</i>	<i>Pořadí dítěte, výše přídavku za měsíc v SIT (Euro)</i>		
	1.	2.	3 +
Do 15%	18 870 (81)	20 760 (89)	22 650 (97)
15% až 25%	16 140 (69)	17 840 (76)	19 530 (84)
25% až 30%	12 300 (53)	13 750 (59)	15 190 (65)
30% až 35%	9 690 (42)	11 070 (48)	12 460 (53)
35% až 45%	7 930 (34)	9 250 (40)	10 570 (45)
45% až 55%	5 030 (22)	6 290 (27)	7 550 (32)
55% až 75%	3 770 (16)	5 030 (22)	6 290 (27)
75% až 99%	3 270 (14)	4 530 (20)	5 790 (25)

* vyjádřený jako % průměrné mzdy zaměstnanců v minulém kalendářním roce

Zdroj: Stropnik et al. (2003)

7.2.2.6. Přídavek pro velké rodiny

Tento typ přídavku je vyplácen rodinám, které mají tři a více dětí, a všichni členové rodiny bydlí v jedné domácnosti. Výše dávky není testovatelná na příjem, je vyplácen jednou ročně,

a stejně jako je tomu u životního minima, je každý leden valorizována o růst spotřebitelských cen za uplynulý rok. V roce 2002 byl rodinám přídavek vyplácen ve výši 74 900 SIT (cca 332 Euro).

7.2.2.7. Přídavek na péči o dítě

Tento finanční příspěvek je vyplácen rodinám, jejichž dítě je vážně nemocné, či psychicky anebo mentálně postižené a na jehož výchovu jsou nezbytné speciální potřeby. Stejně jako u všech předcházejících dávek na děti, i zde platí, že sledované dítě musí mít slovinské občanství a trvalý pobyt ve Slovinsku. V roce 2002 činila výše měsíčního přídavku 19 260 SIT (cca 85 Euro), a podobně jako ostatní přídavky, i tento je v lednu valorizován podle indexu spotřebitelských cen. Ve Slovinsku se podporují rovněž rodiče, kteří kvůli péči o dítě se speciálními potřebami pracují na zkrácený úvazek. Ušlý zisk je jim kompenzován ve výši odpovídající se od minimální mzdy.

7.2.3. Další formy podpory rodin

7.2.3.1. Trh práce

Zaměstnanost žen ve Slovinsku se pohybuje na úrovni 59,8% v roce 2002, přičemž oproti roku 2000 si mírně polepšila z úrovně 58,6%. Vzhledem k celoevropskému průměru evropské patnáctky v roce 2000, kdy činila angažovanost žen na trhu práce výše 55,4%, se dá říci, že se jedná o nadprůměrný stav. Míra výše nezaměstnanosti žen není vůbec závažná, v roce 2000 činila 6,8%, resp. v roce 2002 ještě nižší míry 6,3%. Zmíňme jenom, že opět průměr evropské patnáctky v roce 2000 činil 9,9% nezaměstnaných žen. Co se týče práce na zkrácený úvazek, zde slovinské ženy silně pokulhávají za evropským průměrem z roku 2000, který činil 30%, oproti slovinským 7,7% v roce 2000, resp. 8,3% v roce 2002.

7.2.3.2. Péče o děti

Ve Slovinsku je vytvořena síť předškolních zařízení, přičemž většina je státních. Dle zákona z roku 1996 mají všechny děti právo navštěvovat předškolní zařízení, a pokud by to nebylo z důvodu kapacity možné, musí příslušný místní úřad uspokojit tyto nároky do 30 dní. Velikost třídy předškolního zařízení typu jeslí (do 3 let věku dítěte) je 12 dětí, resp. 22 dětí u mateřských školek. Odborné zacházení s dětmi by měla zajistit současná přítomnost učitele a jeho asistenta. Financování provozních nákladů těchto předškolních zařízení je rozděleno mezi rodiče, kteří by měli platit minimálně 15% celkových nákladů, a zbytek hradí stát. Na základech principu solidarity se ale výše poplatků rodin odvíjí od jejich příjmové situace, přičemž od poplatků jsou oproštěni příjemci sociální pomoci.

7.3. Formy koordinace tvorby rodinné politiky v jednotlivých státech a její institucionální zajištění

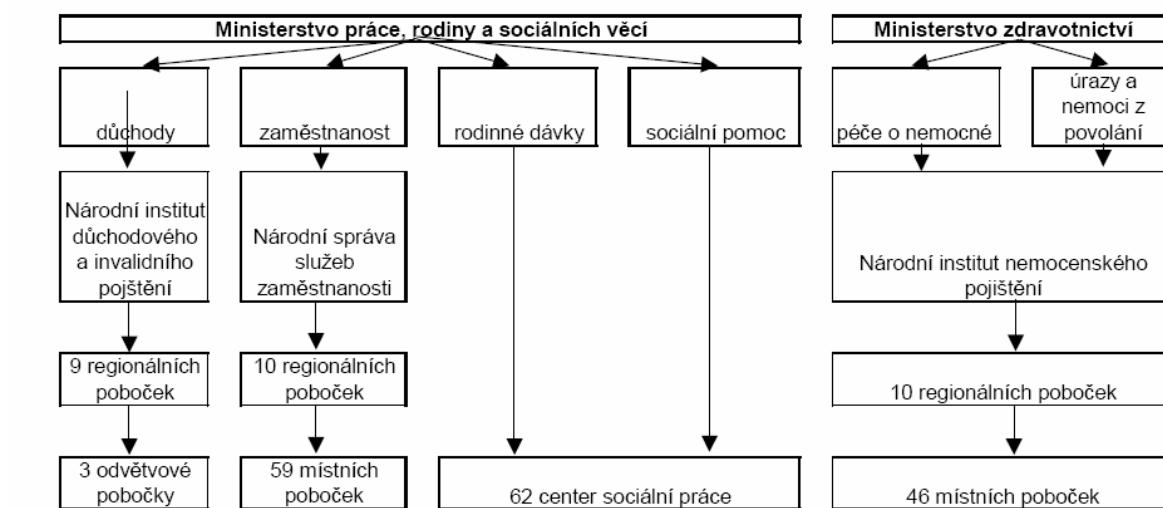
Sociální politiku a její fungování má na starosti Ministerstvo práce, rodiny a sociálních věcí společně s Ministerstvem zdravotnictví. Vlastní sociální systém je poměrně decentralizovaný, problém fungování této struktury však nastává v tom, že každou sociální oblast mají na starosti jednotlivé složky sociálního zabezpečení. V praxi tedy dochází k tomu, že jedna a táž

pojištěná osoba je vedena pod různými identifikačními čísly v databázích jednotlivých složek sociálního zabezpečení. Důsledkem je ztráta na efektivnosti, neboť informace o pojištěné osobě jsou získávány a zpracovávány různými institucemi.

Schéma 7.1

Slovinsko

Obrázek 11.1 Schéma organizace slovinského sociálního systému

Výplatou rodinných dávek a sociální pomocí rodinám jsou pověřena centra sociální práce. Systémy pojištění mají v agendě samostatné organizace, a to Agentura nemocenského pojištění, Agentura důchodového pojištění a pojištění pro případ invalidity, Agentura zaměstnanosti a jejich regionální pobočky.

7.4. Formulované, zamýšlené a připravované nástroje a opatření

(citace dokumentu) Ministerstvo práce, rodiny a sociálních věcí upřednostňuje systematickou regulaci oblastí v jejich kompetenci, které musí být nově regulovány, zlepšeny a doplněny. Jedním z klíčových povinností bude představit opatření k podpoře rodičovství, zvýšení míry porodnosti a v tomto duchu omezit negativní demografické trendy a ulehčit koordinaci rodinného a profesního života.

V oblasti práce a zaměstnanosti bude hlavním cílem zvýšit úroveň aktivně pracujících a zvláště úroveň zaměstnanosti starších lidí, znevýhodněných pracovníků (invalidů) a mladších skupin, které jsou aktivně pracující, ale nejsou pojištěny (cílem je odstranit rodičovskou dávku, dávku pro nepojištěné – celková podpora zásluhovosti systému).

Ministerstvo přezkouší dopad nového zákoníku práce, zvláště ve spojení s určováním rozsahu práv a povinností zaměstnavatelů a přijme opatření pro větší flexibilitu pracovních vztahů a pracovního trhu.

Existuje potřeba zdokonalit školení nezaměstnaných lidí a zajistit širší strukturální uspořádání mezi potřebami pracovního trhu a nabídky zaměstnání. Hlavním úkolem je zvýšení zaměstnanosti, snižování podílu zaměstnání na dobu určitou a vytváření slibnějších podmínek

pro zaměstnanost. Nová grantová politika bude potřeba k poskytování grantů, zvláště těm povoláním, jež jsou více napadnutelnými (zranitelnějšími) a pro povolání, která budou ve větším souladu s potřebami zaměstnavatelů. Stejně tak mladí lidé musí být více motivováni k vzdělávání se v nedostatkových zaměstnáních.

Programové priority rovněž zahrnují zajištění sociálního zabezpečení ve stáří, neschopnosti nebo vdovství na přiměřené úrovni, zachovávající vztah mezi mzdami a důchody na dosažené úrovni a zlepšující pozici vdov a vdovců.

Hlavní cíle zahrnují omezování závislosti na platbách sociální pomoci a poskytující pobídky pro zaměstnání těch, kteří dostávají peněžní podpory, stejně jako zajišťující přiměřený vztah mezi sociálními příjmy a mzdami. Současně je potřeba zajistit udržitelnou úroveň sociálního zabezpečení a omezit chudobu a sociální vyloučení a vybudovat partnerství soukromého a veřejného sektoru při poskytování objemu sociálních služeb a jeho zvyšování.

V oblasti rodinných záležitostí bude prioritním cílem odstranění restů v jednání s odvoláními. Hlavním úkolem v oblasti lidí postižených válkou, veteránů a obětí války bude vyrovnání společenského postavení a transferů a také právní a skutečné opatření všech válečných hrobů. V oblasti ochrany znevýhodněných pracovníků (invalidů) bude hlavním úkolem zlepšení školení a zaměstnávání invalidů.

Zdroj:

http://www.vlada.si/index.php?vie=cnt&gr1=min&gr2=minMdd&id=2004082407464322&lng=eng#programme_priorities

Slovenian Democratic party

http://www.eng.sds.si/index.php?page=programme&menu=menu_o_stranki

Prameny:

Matějková, Barbora - Paloncyová, Jana (2003): Rodinná politika ve vybraných zemích, VÚPSV

National Action Plan on Social Inclusion 2004 – 2006, Ljubljana, July 2004

Chvátaľová, Iva (2003): Mezinárodní přehled stavu a reforem nemocenského pojištění v členských státech Evropské unie a kandidátských zemí, VÚPSV

Stropanik et al. (2003): Study on the Social Protection Systems in the 13 Applicant Countries, Slovenia, Country Study, January 2003, European Commission – Employment and Social Affairs DG

www.oecd.org

<http://www.gov.si>

http://www.matkurja.com/en/directory/government_and_legislation/